Yaşar Kemal

Ağıtlar

ADAM

Yaşar Kemal — Ağıtlar

ADAM

Yaşar Kemal

Ağıtlar

ADAM YAYINLARI
©
Anadolu Yayıncılık A.Ş.
Adam Yayınları'nda Birinci Basım: Ekim 1996
Kapak Tasarımı: Tülay Ulukılıç
Kapak Fotoğrafı: Ara Güler

96.34.Y.0016.583
ISBN 975-418-377-5

Yazışma Adresi: Adam Yayınları, Küçükparmakkapı Sok. No. 17 Beyoğlu 80060 İstanbul
Tel: (0-212) 293 41 05 (3 hat) Faks: (0-212) 293 41 08

Yaşar Kemal

Ağıtlar

Resimler : Abidin Dino

ADAM

AĞITLARIN İKİNCİ BASKISI İÇİN BİRKAÇ SÖZ

Ağıtları 1939-1942 yılları arasında derlemeye başladım. Doğduğum köy olan Hemite köyünde (şimdiki adı Gökçedam) ölülere ağıt yakılırdı. Bu gelenek çocukluğumdan bu yana sürüp geliyordu. Bir de Torosların ardından Çukurovaya Avşarlar iniyorlar, yazın pamukta, çeltikte, orakçılıkta çalışıyorlar, kışın da kışlıyor, kök söküyor, çift sürüyorlar, ark kazıyorlardı. Bu Avşarlarda da ağıt geleneği olduğu gibi sürüyordu. Onların ağıtlarını da bizim ovanın kızları, aşıkları öğreniyorlardı. Toroslarda, Maraşın Andırın ilçesinin Gökahmetli köyünde iki kızkardeş yaşıyordu. Bunlardan birisinin adı Hasibe Hatun, ötekinin adı Telli Hatundu. Hasibe Hatun Kadirliden Mustafa Ağa ile evlenmiş, ovaya inmiş, Telli Hatunsa köyünde kalmıştı. Bu iki kız kardeşin ailesi Torosların soylularındandı. Dağlarda, ovada ağıtçılıkta büyük ünleri vardı. Onlar hangi ölüye ağıt yakmaya gitmişlerse o ölü sağlığındakinden de çok değer kazanıyor, saygınlaşıyordu. Onların ağıtları dillerden dillere de dolaşırdı. Ben ilk ağıt derlemelerini Hemite köyünde yaptım. İlk ağıdı Medine Mustafanın karısı Kara Zeynepten aldım. Sonra Hasibe Hatuna gittim. O bir aşıktı da. Ondan da hem kendi, hem de başkalarının ağıtlarını yazdım. Toroslara Telli Hatuna gittim, kendi ağıtlarını, Avşar ağıtlarını derledim. Sonra Torosları dolaşmaya başladım. Yaya, elimde kiraz ağacından bir değnek köy köy dolaşıyor, önce köylülere Osmaniyenin Gebeli köyünden Murtazadan, Küçük Memetten, Kazmacalı Güdümen Ahmetten öğrendiğim Köroğlu hikayesini anlatıyor, köylülerle yakın ilişkiler kuruyor, ondan sonra da kadınlardan ağıtlar derliyordum. Bu sıralarda da şiirler yazıyor, yayınlıyordum. 1940 yılında Arif Dino, Abidin Dinoyla tanıştım. Ağıtları, derlediğim birkaç tekerlemeyi Abidin Dinoya verdim. Abidin Dino ağıtlara, tekerlemelere hayran kaldı. Ağıtların yayımlanması için çok uğraştı. O zamanlar Ferit Celal Güven Halkev-

leri Genel Başkanı ve Adana Milletvekiliydi. Abidin Dino bu ağıtları Ferit Celal Güvene verdi. Ferit Celal Güven ilk ağıt derleyenlerdendi. Folklora, o çağın politikacıları yabancı değillerdi. Ya derlemeler yapmışlar, ya bir derlemeciye yardım etmişlerdi. Topladığım ağıtların küçük bir kısmını Ferit Cemal Güven o günlerin Adana Halkevi Başkanı Basri Arsoya verdi. Kitap da 1943 yılı güzünde "Ağıtlar I" diye yayımlandı. Bölgede o kadar çok ağıt vardı ki, her kadın o kadar çok ağıt biliyordu ki, ben de kadınlardan ağıt derlemenin yolunu öylesine ustalıkla bulmuştum ki, ağıtlardan ciltlerle kitap yayınlayabilecektim. Şimdiden elimde birkaç kitaplık ağıt daha vardı. Halkevi her yıl bir ağıt kitabı çıkarmayı tasarlamıştı. Ben de Halkevinden aldığım o paralarla yeni folklor derlemeleri yapacaktım. Nedense birinci kitaptan sonra o iş suya düştü.

Sonra 1946 yılında ben Türk Dil Kurumuyla anlaştım. Ağıtları, tekerlemeleri onlara verdim. Kitap yapacaklardı, onlar da yapmadılar.

1979 yılında İsveçteydim, yurda ne zaman döneceğim de belli değildi. Arkadaşım Alpay Kabacalıya mektup yazıp ondan Türk Dil Kurumundan ağıtların, tekerlemelerin bir kopyasını almasını istedim. Alpay Kabacalı bu isteğimi yerine getirdi ve ağıtlar, tekerlemeler elime geçti. Araya bir roman üçlüsü girdi, ağıtlarla bu yıllarda uğraşamadım. Üçlü bitince Ağıtlara başladım, Alpayla yayına hazırladık. Tekerlemeleri de, başkalarının derlediği, beğendiğim örnekleri de katarak yakında yayımlayacağım. Bu arada epeyce zorluk çekerek ağıtları, tekerlemeleri gün ışığına kavuşturan yazar arkadaşım Alpay Kabacalıya teşekkür ederim.

10.6.1991, Basınköy
Yaşar Kemal

YAŞAR KEMAL BİR UZUN YÜRÜYÜŞTÜR SEVGİ DOLU

Ödüllerden pek hoşlanmam. İnsanoğlu yarış atı değil ki ödüllendirilsin. Hele sanat konusunda kim birinci, kim sonuncu, bunu kestirip atmak olanaksız gibi bir şey. Öyleyse neden bunca seviniyorum Yaşar Kemal'e Paris'te verilen "Yılın En İyi Romanı" ödülüne? 1979 yılına girerken Maraş albastısı yüreklere yeni çökmüştü ve denilebilir ki bize mutluluk verecek haberler dünyada pek kıttı.

Nicedir "ekonomik ambargo"nun diğer alanlara da sıçradığını sezmemek elde değildi ve bu yüzdendir ki Yaşar'ın ödül kazanması, haberin birdenbire Paris'te patlak vermesi ile sanki birbirini kovalayan zincirleme tatsızlık, dert, felâket dizisi kopmuş, arkasından olumlu bir sürenin başlayabileceği duygusu baş göstermişti. Memleketimizi kimi içerden, kimi dışarda hor göstermek için yarışırken, bir sanat değerimizin Avrupa ve dünya çapında onaylanması, milletçe paylaşılacak bir başarıydı, övüncüydü hepimizin.

Ödül sadece bir imge, ya da simge diyeceksiniz... Simgelerin, imgelerin önemini sakın azımsamayın. Yaşadığımız 20. yüzyılın sonun-

da imgeler, simgeler, top tüfek, endüstri kuruluşları, enerji kaynakları vb. kadar etkilemekte insanları. Çeşitli kavgalarda haberleşme araçlarının işlevi öylesine önem taşıyor ki, bu yoldan yaygınlaşmış tek imgenin, simgenin vurucu gücü, sayısal niteliği ile orantılı olmayan bir güç taşıyabiliyor, çarçabuk yayılıyor; siyasallaşıyor açıkçası.

Dünyanın en saygın ve ünlü kitabevinin başkanı Claude Gallimard'la Fransız kitapçıları, 31 Ocakta Paris'te, yüzlerce gazeteci, yazar ve aydın kişiler önünde Yaşar Kemal'e "Yılın En İyi Romanı" ödülünü verirken – şimdiden biliyorum- eşim Güzin ve ben, az gidip uz gidip, 37 yıl öncesine dönerek bir arpa boyu yol gidip, birdenbire Çukurova'da bulacağız kendimizi...

Gözümüzün önüne, bir deri bir kemik, köylü delikanlının biri çıkacak. Adı Kemal Sadık Göğceli. Hemite köyünden gelmedir. Dağ bayır dinlemez, köyünden, dağ köylerinden, obalardan, ovalardan, kasabalardan ikide birde kopup gelir Adana'ya, çöker önümüze, ağıtlar, türküler, destanlar serer buruşuk sarı kâğıtlar üstüne yazılmış.

Peki neden toplamıştır bunları? Anadolu bacılarının hep birlikte yaktıkları ağıtların yazıcılığını üstlenmişti, bu zorunluluğu duyuyordu, esnek ve kararlı yazısı ile. O hızla koşup geliyordu tabana kuvvet, sanki kaderi ile kaderimiz buna bağlıymışçasına... Önümüze serdiği söz dizileri, Çukurova kadınlarının ölüm karşısında uyaklı sözleri, bağırtıları, dövünmeleriydi. Sanki ölenin, vurulanın, ezilenin yitikliği, söz kalıplarına dökülünce, yok olmaktan kurtuluyordu. Ağacı, otu, çiçeği, böceği, kurdu kuşu, ırmağı, pınarı, yılanı, çıyanı, serçesi, kartalı, ceylanı, camuzu, çakalı, çorçocuğu, avradı, tutması, yanaşması, elçisi, parababası, körtopalı, çiftçi başısı, ırgatı, işçisi yarıcısı ile büyük değişimlerin içinde bulunan Çukurova'nın avaz avaz ağıtlarından sorumluydu bu çocuk. Bu sorumluluğu paylaşmak için Göğceli, ilk ağızda bizi seçmişti nedense, üç beş kişiyi ilkin. Tartışılacak bir yönü yoktu bunun, işimiz, gücümüz, yorgunluğumuz, uykumuz, kendi derdimiz nolursa olsun, kışın çamurlarını, yazın tozlarını saçarak delikanlı sökün ediyor ve hemen orda, oturduğumuz kümes misali barınak odamızda ya da Türk Sözü gazetesinin gümbür gümbür işleyen baskı makinesinin yamacında, daha olmazsa ayaküstü sokakta bizi kıstırıyor, tepkimizi merakla bekliyordu.

Her getirdiği söz yumağı akıllara durgunluktu. Dehşetli acı, deh-

şetli güzel. Delikanlı, köylü usulü büzülüp çöküyor, ya da bir duvara sırt veriyor ve izliyordu şaşkınlığımızı, hınzır ve sevinçli. Halkın yarattığı büyülü sözler bizi duygulandırdıkça, sardıkça, coşturdukça delikanlının sipsivri yüzünde, burgu burgu cin gibi bakışında koskocaman bir sevinç beliriyor, bir kahkaha atıyordu. Ağıtları toplamak, ölümle kavgaya tutuşmak gibi bir şeydi. Yitebilecek olanla, yitenle, ölümle, yok olmakla bir yarışma.

Kurtarmak gerekti Çukurova ve de Toros doğasının, insanının söz serüvenini.

Söz sözden ötedir elbet, önemli olan sözlerin yaşantı gücü, kavga gücü, düş gücü. Göğceli de sezinliyordu bunu besbelli ve bu yüzden kilometrelerce yürüyüp, dağ bayır koşup ne kurtarırsa kârdır kuralınca, önce ağıtları, sonra da türküleri, koşmaları, destanları, Çukurova'nın tüm uyaklı uyaksız söz çeşitlerini, tekerlemelerini, küfürlerini "avlıyordu". Folklor derlemesi filan değildi bu iş, hayat memat işiydi, özbeöz malını kurtarıyordu Çukurova'nın, sorumluydu kuşa kurda karşı, şaka değil. Biliyordu ki gün gelir, sigaya çekerler adamı, "lan hırpo, nerdeydin, neden yazmadın bizi?" Böylece söz avlıyordu Toros eteklerinde, Gâvurdağı'nda, ormanlarda, bataklıklarda, pirinç tarlalarında, nadaslarda, felhanlarda. Bunu yapabilmek için Göğceli yürüyordu tabana kuvvet, boyuna yürüyordu, topladığı dizelerle yürümek arasında doğrudan bir ilişki vardı. Bir sözcük on adım, bir adım karşılığı, bir tümce kilometreler karşılığı olabilirdi yerine göre.

Erenler bir tek söz duyma uğruna az mı yürürlerdi Horasan'a, Kahire'ye dek, ya Çukurovalı Karacaoğlan az mı yürümüştü, tüm Yürükler, Türkmenler... Ovalardan yaylalara, yaylalardan ovaların in çık, az mı "koşmalar", maniler düzmüşlerdi yol boyunca? Bizim edebiyat dediğimiz bir uzun yürüyüş. Göğceli bu okulun öğrencisiydi. Ayakları ile uyakları ölçüyordu, tıpkı Bursa'daki tutsak şair gibi. O şair Uludağ dibinde, tutuklular evinde, daracık bir odada "volta atıyordu" şiir nöbetine tutulunca, arı gibi vızıldayarak beş adım atıyor, duvara çarpacak oluyor, derken haydi öbür duvara!.. Şiir üretiyordu her gün, kısa adımlı gitgellerle. Hızlı gitgellerle "İnsan Manzaraları"na girişiyordu beriki 1941 yılında. 15 yıl boyunca voltalarını, mapusane yürüyüşlerini ölçecek olsak, uç uca koysak voltalarını, kalıbımı basarım ki birkaç kez dünyayı sarar aldığı yol...

Göğceli, nâmı diğer Yaşar Kemal de az yürümüyordu. Ona "Türküler Müfettişi" adını takmıştım. Bu sefer de işi azıttı, kendi düzdüğü şiirleri getirmeğe başlamıştı, tazı gidi koşup Kadirli'den. Osmaniye'den, Seyhan'dan Ceyhan'dan kopup gelerek... Yeni çeşit bir âşıktı, sazsız. Çağdaş şairlerden haberi yoktu sanılmasın, Çukurova'ya gelmemizden önce İstanbul'da çıkardığımız tüm dergileri, dergicikleri bulmuş okumuştu. Herkesi tanıyordu. Düzyazıya da meraklı vardı ama, kendini daha denememişti bu yolda. İlk şiirlerinde, anımsadığım kadarı ile, doğa ağır basıyordu. Bunun böyle olması, Çukurova'yı, Toros'u bilenleri şaşırtmaz. Burda doğanın ezici bir baskısı vardır insanoğlunun üstünde. Karacaoğlan'ın bunca doğaya banmış dizeleri nerden fışkırıyorlardı?

Öyle bir doğa ki, efsanelere göre ölüme bile çare bulunurdu; Lokman Hekim bu bölge otlarından faydalanıp hastaları iyi etmişti, Lokman Hekim'den önce Dioskorides buralarda aynı işi yapmış, ölüme oyunlar oynamıştı.

Hem de, bitkiler nasıl gür fışkırıyorsa Toros eteklerinde, Çukur'da sözcükler de öyledir, öyle fışkırır silme güzel. Biliyorum, doğa bir yana, tarihsel nedenleri var bu birikimin, insan selleri kelime tortularını bırakmış ve bunlar Toros imbiklerinden süzüle süzüle en arı Türkçeyi meydana getirmiş. Bir zamanlar şakamsı öğütlediğim "Çardak köyü Türkçesi"nin nedeni bu. Benimsenmesinin nedeni bu. Örneğin dil sevdalısı her Fransızın daima söylediği "en güzel Fransızca, Loire ırmağı çevresindedir" sözü, hiç de yadırganmaz Parislilerce... İstanbul'da Süleymaniye Mahallesinde ya da Beykoz'da (Orhan Veli'nin köyünde) Türkçe az mı güzel? Değil, ama, Türkmenlerden gelme sözcük ve tümce kuruluşu da yabana atılamaz. Hem İstanbul Türkçesi dediğimiz dil, 1453'ten sonra Fatih'in tüm Anadolu bölgelerinden getirdiği toplulukların lehçeler kaynaşmasından, bileşiminden meydana gelmedi mi?

Diyeceğim şu ki, yaman süzgeçlerden geçerek oluşmuş bir dilden faydalanıyordu Göğceli. İyi bir taban...

Aylar geçiyordu. Bata çıka, düşe kalka sözcük avına devam ediyordu kan ter içinde delikanlı. Arada bir, az "harçlık" edinmek için şurda burda, pirinç tarlalarında ya da biçerdöverde, daha olmazsa mahkeme kapılarında "yazıcılık" ediyor, beş on kuruş kazanıyor, son hızla tüket-

tiği ayakkabılarını yeniliyordu. Böylece Adana'ya gelebiliyordu bir süre. Köylü istidaları yazmak belki "şiirsel" değildi, fakat dinlediklerini yazıya dökmek, kupkuru ve edebiyatsız yazmak öğreticiydi; ayak basıyordu kuru gerçeğe, olaylara, kurallara, direnç ve baskılara. Gün geçtikçe aklı yatıyordu düzyazıya. Gerçeğin şiirine giriyor, erişiyordu.

Şiirden düzyazıya geçişte, belki bir ölçüde başka etkenler de vardı. Hemite'nin arka dağlarında rastlanan kimi iri heykellere benziyordu Arif Dino ve bu bilge adam, Göğceli'ye Don Kişot romanını örnek almasını öğütlüyordu, roman yazmasını istiyordu. Roman türünün anababasıydı Arif'e göre Cervantes'in Don Kişot'u. Arif'in yorumları Lukacs'ın yorumlarından pek farklı değildi. Göğceli'ye "Kederli Suratlı Şövalye"nin çağ değişimi niteliğini anlatıyor, bölüm bölüm yorumluyordu. İstanbul Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanlığını yüzüstü bırakıp Adana'ya gelen Güzin Dino (yeni evlenmiştik) Göğceli'ye Stendhal, Balzac, Flaubert'i bağıra çağıra okutuyor ya da anlatıyordu zorla. Sevmediğinden değil o yazarları, fakat Çukurova'lı delikanlı o kadar doluydu ki, Fransa'nın 19. yüzyıl insan ilişkileri onu sabırsızlandırıyordu biraz. Ama örneğin Balzac babanın sosyal bir durumu kıskıvrak yansıtması, onu etkilemiyor değildi, ya da Stendhal'ın kadınları...

Bana da sorular soruyordu hiç durmadan, ben de aklımın erdiği kadar Gogol'dan, Babel'den, Gertrude Stein'dan, Tzara'dan söz ediyordum rasgele. Bir de Sabahattin Ali vardı ortada... Çarçabuk fark etmiştim ki, Kemal Sadık'ın beğeni ve seçenek gücü sözcüklerin ötesine varıyordu. Saat Kulesi taraflarında kilim satan bir dükkânda en güzel kilimi saniye yitirmeden gösteriyordu bana. Diyelim ki bu kendi köylü alanıydı, özbeöz kültürü idi. Pekâlâ, ya yirmi otuz çizgimi serdiğim zaman önüne, nasıl da hemen en iyisini gösteriyordu hiç şaşmadan! Picasso'nun, Matisse'in, Henry Moore'un renkli baskılarını görünce derhal sihirlerine kapılıyor, günlerce sözünü ediyordu. Dikkat kesilip dinliyordu Eisenstein'in kamera ile yaptığı biçim istiflerini, ya da kurgu uyaklarını... Bilgiçlik taslıyordum, anlayacağınız... Bir de piyes yazmayı denemiş, Orta Anadolu dilini kullanmıştım ilk kez. Çok sarmıştı onu bu metin ve yeni yayımladığım bu kitapçık. Bir iki hafta sonra "Heyeti Vekile" kararı ile toplatılınca, öfkelenip küsüp gitmişti. Acayip bir yönü vardı : Kimse onun kadar sevgi dolu değildi dünyaya karşı, ama birdenbire de ölesiye küserdi insana doğaya, dün-

yaya. Öylesi günlerde içine çöken karartı yüzüne vurur, acayip bir renge bürünür, büzülür, eğrilir kalır, ya da kaçardı bir süre. Daha tam karar verememişti sevgi ile öfke arasında. Kafası kızınca tabanları ağrıyıncaya, yarılıncaya kadar kaçıyordu rasgele, sonra da uzun, korkulu düşlere dalıyordu 48 saat yumulup bir kenarda.

Günün birinde tam hızla çakıldı karşımıza, yarıştan sonra bir koşu atı gibi titriyordu her tarafı, ayaküstü "Bebek" hikâyesini okudu bize; Arif'e Güzin'e ve de bana. Söylenecek fazla bir şey yoktu, "oldu", dedik, "tamam", dedik, "arkasını getir", dedik yüreğimiz çarparak.

Aslına bakarsanız ne malûmdu arkasını getirebileceği? Öylesine güzel, yemyeşil bir filiz yetişiyordu ki Çukurova'da, ne malûmdu mandaların ayakları altında ezilip yitmeyeceği? O kadar zor, o kadar zordu ki başladığı yoldan bir yerlere ulaşması, kazaya uğramadan, sınıfsal barajlarda eriyip gitmeden...

Bir de filinta gibi acı bir delikanlı daha katılmıştı çevremize, Bursa Hapishanesi tornasından geçen Orhan Kemal. Böylece "Adana Okulu" oluştu, tamamlanmış bulundu.

Bursa'dakinden haberler getiriyordu Orhan Kemalî, taptaze yazılmış dizeler getirmişti ezberinde. Nâzım Hikmet'in imgeleri ile, insanları ile, kalabalıkları, bozkırları, destanları ile, köylüleri ile...

Nasıl da dinliyordu Göğceli, Nâzım'ı :

"O, topraktan öğrenip / kitapsız bilendir."

Yeni şiirler geldikçe Bursa Cezaevi'nden, köylü delikanlı kamçılanmış bir at gibi tozutuyordu yolları Toros'un dibinde, türküler çığıra çığıra. (Nâzım'la karşı karşıya gelinceye dek, ne çok zaman geçecekti daha...)

Bir süre sonra başımıza gelenler, darmadağın edilmemizin hikâyesi uzun sürer, Göğceli'nin karakollara düşmesi... Hayrola, neden başı derde girdi (daha doğrusu ayakları) diyebilirsiniz belki... Ayrıntıların önemi yok, başka türlü olamazdı sadece. Evet, işin kökeninde sınıfsal baskı yatıyordu. "Ayaktakımından bir köylü parçası", köylüler namına konuşup yazmaya kalkışıyordu, falakalara, "çifte ay"lı dosyalara yeter de artar da böylesi bir çıkış...

Neyse ki günün birinde kapağı İstanbul'a atacaktı tutuklar evinden çıkınca. Buğday harmanına bir tane gibi karışıp İstanbul'a, kalabalıkta yitecek, hem de ne olur ne olmaz isim değiştirecekti. Bir ara

"Gaz Şirketi"nde kontrol işlerinde çalıştı, gaz saatlerini denetliyordu elde defter ve cep feneri. Kent dimdik ve kaskatı idi ve delikanlı basamakları çıktıkça bin bir yaşantı ile karşılaşıyordu aralanan her kapıda. Bütün gün merdivenler çıkıyor, iniyordu ve Balzac'ın romanlarını ansıyordu ya da Flaubert'i. Beyoğlu'nun beşinci katları Toros'a tırmanmaktan bile zordu, ayakkabılar bir haftada eriyordu... Derken Cumhuriyet'e girdi, Nadir Bey, Cevat Fehmi, Babıâli... Kebapçılar, İzmirli'nin şerbeti...

Şimdi bugünlerde, her gün Paris'te yürüyüşler başladı yine, Yaşar yürüyor bütün gün, Eyfel Kulesi senin, Saint-Michel meydanı benim, fırdolanıyor. Nedeni, yeni bir kitaba başladı da ondan, bir de Paris Üniversitesi'nde destan üstüne bir seminere katılması var işin içinde. Manas'ı, Dede Korkut'u, Köroğlu'nu tartışıyor etnologlar, öğrencilerle birlikte.

Ortalık kararınca bize uğruyor : "İyi gitti bugün", diyor. Ne gitti, kim gitti, nereye gitti demek gereksiz, biliyorum ki roman "iyi yürüdü" demektir o, çünkü romanlar da yürür, yürür de Paris'e kadar gelir, başını alır dünyayı dolaşır... "Yürü yâ kulum..." "Fakat yeni başlanan romanı bitirmek için Menekşe'de, Şile'de, Bolu'da, Bor'da, Niğde'de bol bol yürümesi lâzımmış Yaşar'ın...

Yaşar bir Paris köylüsü, Paris de iri bir köy ama, Paris kaldırımları doğadan kesik, bizim illere benzemez, buralar başka türlü. Doğru. Beteri var : Türk gazeteleri sis ya da kar yüzünden Paris'e erişememekte kimi gün ve bu yüzden bir telaş, bir telaş alıyor ki bizimkini... O zaman Yaşar, havasız kalmış bir dalgıca benziyor deryalar dibinde...

Bugün Yaşar'ın romanlarında doğa-insan sorunsalından söz etmeye niyetliydim. Derken gevezeliğe daldım, kusura bakmayın... Ayın 31'inde sayın Claude Gallimard roman ödülünü sunacak, Yaşar'la tokalaşacaklar, fotoğrafçıların "flaş"ları patlayacak, bir gürültü patırtıdır gidecek ve bizlerden, Thilda'dan, kitabı çeviren Münevver Andaç'tan başka kimse bilmeyecek Yaşar'ın o kalabalık içinde tek özlemini : Her şeyi oracıkta yüzüstü bırakıp, Menekşe bayırlarında uçurtma tokuşturmak, ya da daha iyisi Hemite'de şekerkamışı çiğnemek dururken... Ne diye buralara kadar gelmiştir sanki...

Abidin Dino

(*Milliyet Sanat Dergisi*, 5 Şubat 1979)

AĞITLAR ÜSTÜNE

Ölüm karşısında insanın şaşkınlığı, korkusu, inanamazlığı... Ölüm, insan soyunun en çok uğraştığı macerası olmuştur. İnsan soyu bilinçlendiğinden bu yana ölümsüzlüğü aramış, ölümü yenmek için yapmadığı etmediği kalmamıştır. İnsan ölümü yenmek için öylesine çok şey yaratmıştır ki, inanmak güç. Tanrılar, ölümde tanrılara sığınma, dünyamızdan başka yeni dünyalar yaratarak o dünyalara sığınma, destanlara, ağıtlara, şiirlere sığınma... Düşlere sığınma. İnsanın, ölümden kaçmak için yaratarak sığındığı düş dünyaları öylesine zengin ki, insanoğlu ölümden başka hiçbir şeyle uğraşmamış dersiniz. Elimizdeki en eski yapıt olan "Gılgamış Destanı" bile bir ölümsüzlüğü aramanın yapıtıdır. Ve ölüm törenleri, buna bağlı olarak da ağıt törenleri o günden, o günden çok öncelerinden, bu güne kadar sürüp geliyor. Ölümsüzlüğün arayıcısı Uruk kralı Gılgamış, arkadaşı üstüne bir ağıt da yakıyor. Ağıt da ölüme karşı insanlığın yaratıp sığındıklarından biridir. Ağıt da ölüm acısını yeynilten bir öğedir. Ölüme karşı etkili bir direniştir. Gılgamışın ölen arkadaşı Enkidu için yaktığı ağıt arkadaş sevgisinin çok güzel bir örneğidir. Ve Gılgamış Enkidunun ölümünden sonra ölümsüzlüğü aramak için yola çıkmış, ölümsüzlük otunu suyun dibinden çıkarmış, sonunda da onu yılana kaptırmış, böylelikle de ölümsüzlüğe kavuşamamamıştır. Lokman Hekim de tıpkı Gılgamış gibidir. Lokman Hekime bütün otlar konuşur ve ona ben şu, ben bu hastalığın ilacıyım diye bağırır. Böylelikle de Lokman Hekim birçok şifalı ilaç bulur. En sonunda da Lokman ölümün ilacını aramaya başlamış, ileri yaşlarında ilacı bulmaktan tam umudunu kesmişken, bir sabah gün ışırken, bir kayanın dibinden bir ses gelir kulağına, "ben ölümün ilacıyım, ben ölümün..." Lokman Hekim gider ilacı koparır, yemek aklına gelmeden tıpkı Gılgamış gibi, doğru Misise koşar. Misis köprüsünün üstüne gelir, insanlara bağırmaya başlar, "ölümün

ilacını buldum, ölümün ilacını..." Kalabalıklar gelir Lokmanın bağırtısına. Toplandıkça toplanırlar. "İşte ölümsüzlüğün ilacı," diye gösterir Lokman. Yeşil, ince bir dal uzatır kalabalığa. Bu sırada da bir kanat gelir, Lokmanın eline vurur, dal da suya düşer, akar gider. Ben burada iki tane örnek verdim. İnsanlığın ölümsüzlüğü arama çabalarının yüzlerce, belki de binlerce destanı, masalı, türküsü, şiiri vardır. İnsan sonuna kadar istese de, istemese de ölümsüzlükten ne kadar umudunu kesse de ölümsüzlüğü arayacaktır. İşte bizdeki ölümsüz Kırklar, Yediler. Bunlar eski Yunandaki, Sümerlerdeki, Asurlulardaki tanrılar değil, insanlardır. Hızır da, İlyas da ölümsüzlüğe erişmiş insanlardır. Köroğlu da sonunda Kırklara karışmış, ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Bizde ölümsüzlüğe kavuşmuş hayvanlar da vardır. Köroğlunun Kırat Bingöllerde Abuhayat (Bengisu) içerek ölümsüzlüğe erişmiştir.

Aşağı yukarı bütün topraklarda doğum törenleri, düğün törenleri olduğu gibi ölüm törenleri de olmuştur. Bu ölüm törenleri her toprakta kendine göredir. Türlü özellikler gösterir bu törenler. Yalnız, bizim bugünkü bilgimize göre, her ülkede başkalıklar gösteren bu törenlerde ortak yanlar da vardır, o da törenlerde ağıt yakma. Daha da çok bu ağıtları kadınların yakması. Bugün bizim yöremizdeki ülkelerin birçoğunda ölüm törenlerinde ağıtlar yakılıyor. Arabistanda, özellikle Bedevilerde ölüm törenlerinde kadınların ağıt yakmaları daha yoğunlukla sürüyor. İranda, Orta Asyada, bugünkü Yunanistanda, Kürtlerde törenlerde ağıt yakmalar sürüyor. Kürtlerde ağıt yakmaların başka bir özelliği de var, oralarda, yani İrandaki, Iraktaki, Suriyedeki, Türkiyedeki Kürtlerde, ölülerin üstüne erkekler de ağıt yakarlar. Erkekler, ölü mezara götürülürken, hep bir ağızdan ağıtlar söylerler. Kafkaslarda, özellikle Çerkeslerde ölüm törenlerinde kadınların ağıt yaktıkları biliniyor. İngilizlerde, İrlandalılarda, Skoçlarda ağıdın varlığı biliniyor. Törensel olmasa da Mezopotamyada, Mısırda, İbranilerde, İbranilerde törenseldir de, Çinde, Sanskrit dilinde ağıtların varlığını biliyoruz. Afrikalılarda, Kızılderililerde ağıdın olduğu biliniyor. Buralardan birçok ağıt örneği de var elimizde.

Gılgamış Destanından Gılgamışın Enkiduya ağıdını, bizim kadın ağıtlarıyla ilişkisini kurabilmemiz için, veriyorum : "Gılgamış Enkidu için ağladı durdu. Tan vaktinin ilk ışınlarıyla, sesini yükselterek Urukun gün görmüş danışmanlarına ve pirlerine şöyle dedi :

"Dinleyin beni Urukun ermişleri
Arkadaşım Enkidunun uğruna döküyorum gözyaşlarımı
Yas tutan bir kadın gibi inliyorum
Kardeşim için ağlıyorum.
Ey Enkidu kardeşim!
Yanımdaki baltam,
Elimin gücü, önümdeki kalkan, kuşağımdaki kılıç!
Sendin
En ender süs en görkemli giysi,
Uğursuz bir alınyazısı senden yoksun kıldı beni.
Anan ve baban olan,
Yaban eşeği ve ceylan,
Seni yaratan bütün uzun kuyruklu yaratıklar,
Hep ardından ağlıyor.
Ovanın da otlakların da bütün yabanları,
Sedir ormanında sevdiğin keçiyolları,
Arkandan ağıt yakıyorlar gece gündüz.
Bütün ileri gelenleri yıkılmaz duvarlı Urukun
Ağlasınlar ardından,
Enkidu, genç kardeş,
Kutsamanın parmağı, bırak seni göstersin yakarış içinde.
Kulak ver ülkeyi baştanbaşa yarıp geçen yankıya,
Bir ananın inleyişini andıran o yankıya
Birlikte yürüdüğümüz keçiyollarının tümü
Avladığımız yabanıl hayvanlar, ayı ve sırtlan
Kaplan, pars ve arslan
Geyik de, dağ keçisi de, boğa da maral da
Kıyıları boyunca gezindiğimiz ırmak da
Elamın Ulası da
Bir zamanlar kırbalarımızı doldurmağa gittiğimiz sevgili Fırat da
Ağlıyor senin için.
Bekçiyi öldürdüğümüz dağ,
Ağlıyor ardından,
Gökyüzü boğasının öldürüldüğü
Yıkılmaz duvarlı Urukun savaşçıları
Senin peşinden gözyaşı dökmekte.

Herkes Erududa,
Arkandan ağlamakta Enkidu.
Ye diye sana tahıl taşıyanlar,
Yasını tutmaktalar.
Sana içesin diye arpa suyu sunanlar,
Şimdi ardından ağıt yakmaktalar.
Seni miskle yağlayan yosma,
Senin için şimdi inleyip sızlamakta.
Sana bir eş bir de güzel öğütlerle yüzük sunan saraylı kadınlar,
Şimdi arkandan ağlayıp saçlarını yolmakta.
Kardeşlerin olan genç erkekler,
Kadınmışçasına saçlarını uzatıp yas tutuyorlar.
Nasıl bir şeydir acaba seni alıkoyan şu uyku
Karanlıklarda yitip gittin ve artık beni işitmez oldun."(*)

Gene bizim ağıtlarla benzerlikler kurduğumuz iki ağıdı daha yazacağım.

Gılgamış, ağıdında giden arkadaşının arkasından nasıl dağları taşları ağlatıyorsa, bizim ağıt yakan kadınlar da sevgilileri, kardeşleri, ölenleri için öyle ağlatıyorlar dünyayı. "Yaz gününde sarı çiçek / Çığrıştı da açtı mola?" Gılgamışın ağıdıyla benzerliği olan böyle çok ağıt bulabiliriz.

İlyadada böyle benzerlikler gösteren iki ağıt var. Birisi Akhilleusun öldürdüğü Hektorun anası Hekabenin oğluna yaktığı ağıt, öteki de Hektorun karısı Andromakhenin yaktığı ağıt. Bu iki ağıdı okuyunca kitaptaki birçok ağıtla benzerlikler olduğu görülecektir.

"Bak anana yavrum, yavrum talihsiz anana,
senin acını göreyim, acını göreyim de
bundan böyle nasıl yaşayayım ben, nasıl?
Gece gündüz yüreğimin ışığıydın bu kentte,
Troyalı kadınların erkeklerin gücü desteği,
bir tanrı gibi selamlardı yavrum onlar seni
sen onların büyük şanıydın sağken,
ama yavrum, kaderle ölümün elindesin şimdi."

* *Gılgamış Destanı*, Çevirenler : Sevin Kutlu-Teoman Duralı, Hürriyet Yayınları

Hektorun anasının ağıdı, bizim ağıtlarda olduğu gibi baştan sona övgüdür. Kitaptaki ağıtlarla karşılaştırdığımızda birçok benzerlikler bulabiliriz dedim yukarda. Karısı Andromakhenin ağıdıysa, Hektorda sonra kalan oğlunun, ondan sonra ne durumlara düşeceği üstünedir çoğunlukla. Kitapta buna da benzer ağıtları bulabiliriz.

Andromakhenin ağıdı :

"Hektor neler geldi başıma!..
Nasıl da bir kaderle doğmuşuz ikimiz de,
sen doğmuşsun Troyada, Priamosun sarayında
bense ormanlı Plakosun eteğinde, Eetionun konağında,
Talihsiz babanın kara talihli çocuğu,
keşki dünyaya getirmeseydi o beni!
Şimdi gidiyorsun Hades ülkesine,
Kuytu derinlikleri altında toprağın,
dul bırakıyorsun beni bu sarayda,
zehir zıkkım bir yas içinde,
seninle dünyaya getirdiğimiz çocuk
daha konuşmasını bilmez, zavallıcık,
sen öldün Hektor, kol kanat olamazsın ona,
o da sana destek olamaz ilerde.
Gözyaşı kaynağı savaştan kurtulsa bile,
Akhaların buraya getirdiği savaştan.
Gelecekte yalnız acıyla kaygı görecek o,
yoksun edecekler onu tarlalarından.
Bir çocuğu yetim bırakan gün,
akranlarından da yoksun kılar onu,
dolaşır boynu bükük, başı önde, gözü yaşlı,
çaresiz başvurur babasının arkadaşlarına,
rastgele sarılır onun bunun eteğine,
şarap tasını uzatsa bile acıyan biri,
ıslatır şarap dudağını, dokunmaz damağına.
Şölenden koğar onu anası babası sağ olan,
eliyle vurur, küçük düşüren sözler söyler,
hadi der, kır boynunu burdan

yok senin baban bu şölende.
Ağlaya ağlaya sığınır dul bir ananın koynuna.
Astyanaks, babasının kucağında bir zamanlar
ilikle, koyun yağıyla beslenen çocuk.
Eskiden oyunlarını bitirirdi o,
uykuya dalardı yumuşak bir döşekte,
en güzel yemeklerle dolardı gönlü
kolları arasında sütninesinin.
Troyalıların Astyanaks dediği bu çocuğu,
şimdi babasından yoksun, bekler nice acılar!
Onların kapılarını korurdun, yüksek duvarlarını,
korurdun sen, Hektor, tek başına.
Şimdiyse koca gemilerin dibinde,
köpekler doyuracak karınlarını bedeninden.
Burda çırılçıplak, anadan doğma,
oysa sarayda ne çok ruban var,
tüy gibi, kadın eliyle dokunmuş süslü rubalar.
Ateşe verip yakacağım hepsini,
madem hiçbiri yaramaz artık işine,
madem onları giydirip yatıramam döşeğe seni,
yakacağım sana şan olsun diye,
gözleri önünde Troyalı erkeklerle kadınların." (*)

Böyle diyordu ağlaya ağlaya Hektoun karısı. Karşılık veriyordu kadınlar hıçkırıklarla.

Toroslardaki, Çukurovadaki ağıt törenlerinde de, Andromakhenin yaptığı gibi önce ölünün yakınları başlarlar ağıt söylemeğe, ondan sonra öteki kadınlar ağıdı karşılarlar. Ya da onun yaktığı ağıdı yinelerler, ya da içlerinden birisi ilk söyleyene karşılık verir. Öbür kadınlar da ona katılırlar. Sonra içlerinden başka biri ağıda başlar. Bu, ağıtçı bir kadın olabilir. Bu ünlü bir kadındır. O, ağıdı yakar, ötekiler, yinelerler. Başka bir kadın alır bu sefer... Ağıda ilk başlayan kadın, ağıdını sonuna kadar sürdürebilir de, ağıdını başka kadına bırakmadan. Yalnız her dörtlük sonunda kadınlar ağıdı yakan kadına, onun ağıdını yineliyerek, toptan katılırlar. Homerosun, İlyadada Hektorun karısının

* *İlyada*, Türkçesi : Azra Erhat - A. Kadir

ağıt yaktığı töreni toptan vermemesi, destanın getirdiği ölçü yüzünden olmalı.

Benim burada amacım ağıtların kuramını yazmak, bundan da bir sonuca varmak değil. Salt, ölüm törenlerinin, ağıt yakmaların insanlık macerasıyla birlikte, belki de sözden önce başladığına şöyle bir değinmektir. Ve bu ölüm törenleri, ağıt yakmalar, dünyanın birçok ülkesinde günümüze kadar geldi. Bütün dünyada bir karşılaştırmalı ağıtlar araştırması yapılabilir. Bu, o kadar zor bir çalışma da olmaz. Böylelikle de insanların ölüm karşısındaki durumu, ölüm karşısındaki acıları, tesellileri, umutları, umutsuzlukları, içlerindeki şiir, korku, sevinçleri, birçok karmaşık, iç içe geçmiş duygular ortaya çıkarılabilir.

Ağıt törenlerinde bulunanlar, bu törenin üstüne çalışmalar yapanlar bilirler : Ölü ortadadır, üstüne ak bir çarşaf örtülmüştür, ölüye ağlayan kadınlar çepeçevre ölünün yöresine halkalanmışlardır. Yukarda da söylediğim gibi önce ölünün bir yakını başlar ağıda, ondan sonra öteki kadınlar onun arkasından söylediği dörtlüğü yinelerler. Bu kadın, ölünün yakınlarından biri değil, ünlü bir ağıtçı kadın da olabilir. Ölünün yakını ya da ağıtçı kadının ağıdını yaktıktan sonra, o günlerde, o aylarda ölmüş bir kişinin de bir yakını, anası, kız kardeşi ölünün başında kendi ölüsüne ağlar, ölüsüne ağıt yakabilir. Ölünün yakını da, ünlü ağıtçı olmayan kadınlar da ağıt yakabilirler. Benim derlediğim bir ağıdı, Hemite (Gökçedam) köyünden Dervişin oğlu İbişin Ağıdını köyün bütün kadınları yakmışlardır. İbişin Ağıdını bir kadından da derlemedim, aşağı yukarı köyün her kadınından bir parça aldım. O parçaları yakan kadınların adlarını almaya çalıştım, her şey o kadar birbirine karışmıştı ki içinden çıkamadan, salt kadınların bana söyledikleri dörtlükleri yazdım.

Başka ağıtlarda da buna benzer durumlarla karşılaştım, gene adları saptamaya başladım, olmadı, ananın söylemesi gereken dörtlüğü kıza, gelinin söylemesi gerekeni de anaya veriyorlardı. Törenlerde ağıt, kiminde de karşılıklı söyleniyor, Ahmedin Ağıdında olduğu gibi. Bu ağıtta bir Ahmedin anası, bir gelin söylüyor. Ağıtlarda, törende bulunan bütün kadınların sırasıyla ağıt yaktığı vardır. Bu bütün köyün ağıt yaktığı cinsinden değildir. İbişin Ağıdını derlediğim günlerden aylar önce ölmüştü İbiş, derlediğim günlerde bile ağıt yakılıyordu ona. İbişten sonra ölen başka ölülerin törenlerinde de

İbişe ağıt yakılmıştı. Bir de ölü gömüldükten günler, aylar sonra bile ağıt törenleri yapılabilir. Uzaktaki akrabalar, dostlar yas yerine geç gelirler. Yas yerine gelenlerin, eve girer girmez, bir ağlamayla, feryadü figanla ölünün giyitleri önlerine atılır, ölü bugün ölmüşcesine kadınlar, kızlar ağıda başlarlar. O ağıtlar da ölünün ilk yakılan ağıdına eklenebilir.

Eğer bir ağıt dillere düşmüşse, ağıdın dillere düşmesinin sebepleri vardır. Birincisi ölenin o bölgede ünlü, çok sevilmiş, sayılmış bir kişi olması. Örneğin ünlü, sevilen bir eşkıya üstüne çıkarılan ağıt dillere düşer. Böyle ünlü eşkıyalar üstüne epeyi ağıt, türkü vardır. Karasevdadan ölmüş ya da öldürülmüş kimseler üstüne çıkarılan ağıtlar da dillere düşer. Acıklı, beklenmeyen ölümler, gençler üstüne çıkan ağıtlar da dillere düşer. Bir de toplumu ilgilendiren ölümler dillere düşer. Özellikle savaşlarda ölenler üstüne çıkarılan ağıtlar unutulmaz. Örneğin, olanağım olsaydı, Uzunyaylada altı aylık bir çalışma yapabilseydim ağıtları topladığım sıralar, Vay Anam Kurası Ağıdından yüzlerce dörtlük toplayabilirdim. Çünkü Toroslardan, Çukurovadan, Torosun öte yüzünden yüzlerce genç savaşa gitmiş dönmemişler, bu yörelerin kadınları da ağıtlara veryansın etmişlerdi. Köylerde ağıt kilimler bile yapılmış, adına da Vay Anam Kurasının Kilimi denmişti. Nereye gitsem, hangi köye varsam bir kadından bir Vay Anam Kurası Ağıdı derliyordum, hiç olmazsa bir dörtlük. Depremlerde ölenler üstüne de birçok ağıt çıkarılmıştır. Sellere gidenlere de... "Gelin Ayşenin Ağıdı" gibi. Beşiği çam ağacına takılı kalan "Bebeğin Ağıdı" gibi. Doğal ölümlerle ölmeyenler için unutulmaz ağıtlar yakılır. Böylesi, buna benzer ağıt olayların ağıtlarını toplum benimser. Bir de güldürmece ağıtlar var. Örneğin, bir horoz üstüne yakılan ağıtları biliyorum. Horozunu ünlü bir kahramana benzeterek ona ağıtlar düzen kadın hem ağlıyor, hem de gülüyordu. Bir pamuk tarlasında, kadın giyitleri giyen, ortaya, ölüye öykünen bir delikanlıyı yatırıp, kadınlara, onların ağlamalarına, ağıtlarına öykünerek ağıt yakan, seyircilerini gülmekten kırıp geçiren Cemil Ahmedi anımsıyorum. 1940'lı yıllarda Ceyhan köylüklerinde bütün köy pamuk toplamaya gitmiştik. Toroslardan da ırgatlar inmişti. Kumalı köylüleri de gelmişlerdi. Köylülerin içinde ünlü türkücü Cemil Ahmet de vardı. Cemil Ahmet bütün güneyde türkü söylemesi, destan anlatmasıyla çok ünlü bir kişiydi. Akşamüst-

leri ırgatlar işi bitirince Cemil Ahmet hem türkü söyler, hem de türlü oyunlar sergilerdi. Ağıt oyunu da bunlardan biriydi.

Güney Türkmenlerinde, Torosun Alevi Kürtlerinde ağıtlar, ağıt törenleri çok yaygındır. Yalnız Güney Türkmenlerinin ağıdının bir tek biçimi vardır. Bu biçim A--A--B--A'dır, sekiz hecelidir. Yedi heceli olanlar da, binde bir görülür. Çoğunlukla uyaklar yarımdır. Kimi ağıtlarda da uyaklar, heceler bozulur. Başka başka biçimlerde olan ağıtlar da vardır. Güney Türkmeninde, Avşarlarda, Kars yörelerinin Türkmenlerinde bunlar türkü diye adlandırılır. "Kazımın" türküsü gibi. "Aslanım Kazımım yerde yatıyor / Kaytan bıyıkları kana batıyor." Bu türkünün içeriği tam ağıttır ya biçimi ağıt biçimi değildir. Bestesi de yanıktır. Güney Türkmeni ağıtlarının bestelerine yakındır. Güneyde ağıtlar da kendine has bestelerle söylenir. Besteler de bir tane iki tane değildir. Her ağıt aynı ağızla söylenmez. Her ağıdın bir bestesi yoksa da, birçok ağıt bir ağızla söyleniyorsa da, birçok ağıt da ayrı ayrı besteyle, ağızla söyleniyor.

Kimi ünlü ağıtlar, örneğin Kozanoğlu Ağıdı bütün Çukurovaya, Toroslara kadar yayılmış, dahası da Orta Anadoluya kadar gitmiş, Orta Anadoluda da oturak havası türküsü olmuştur. Kozanoğlu Ağıdı, öteki birçok ağıdın tersine, bir bütünlük gösteriyor. Kozanoğlu Ağıdında olay, hikaye beş aşağı, beş yukarı anlaşılabilir. Biliyoruz ki, Kozanoğlu başkaldırısı 1865'tedir. Güney Türkmenleri Padişaha karşı başkaldırıyorlar. Başkaldırının başı Kozanoğlu olduğundan dolayı bu başkaldırının adı Kozanoğlu adıyla anılıyor. Kozanoğlu Ağıdı, bir kişiye ağıttan çok bir topluluğun ağıdıdır. Elbette bu ağıtta Kozanoğlu Yusuf Ağanın öldürülmesi de ağır basar. Ağıdı Kozanoğlunun kız kardeşi Karakız Hatun yakmıştır. Bütün söylentiler böyle ya, gene bütün ağıtlarda olduğu gibi, ağıtçılar, Türkmen kadınları, başkaldırı savaşında yakınları ölenler ağıtlarıyla Kozanoğlu ağıdına katılmışlardır. Her bölgede bir sürü dörtlük... Kozanoğlu Ağıdının bütünü tek başına Karakız Hatunun olamaz. Yukarıda da söyledik ya, ağıtları özünde zaten bir kişi yakmıyor. Kozanoğlu Ağıdı gibi böyle birçok ağıt var. Bu ağıtlar üstüne düşünürken, ağıtlarla epope arasında bir ilişki kuramaz mıyız, diye düşünüyorum. Epopenin temelinde ağıt yok mu? Çağımızda, Türkülü Halk Hikayelerini yaratanlar, bu yaratıcılar günümüze kadar geldiler. Bir ikisini de tanıyoruz. Örnek verecek olursak

Aşık Şenlikin yarattığı birçok hikayeyi gösterebiliriz. Türkülü Hikayeler bir tür epope niteliğindedir. Yalnız Türkülü Hikayelere epope dışı öğeler karışmıştır. Bir kere biçim değişikliği var. Türkülü Hikayelerin bir bölümü düz anlatı, bir bölümü, yer yer, türküdür. Oysa epope çoğunlukla ölçülü, uyaklı bir tür uzun şiirdir. Günümüzdeki her destanın da bir ayrı bestesi vardır. Kürt destanları bugünlerde bile Doğu Anadoluda söyleniyor, günlerce, gecelerce. Bu destanlardan bildiğimiz Siyabend ya da kimi bölgelerde Siy Ahmedé Silivi dedikleri destan. Salihé Sérté, Memo Alanı da buna katabiliriz. Bu destanlar ayrı ağızlarla söylenir. Ağızlar bölgeye göre değişir. Kürt destanları ölçülü (vezinli), uyaklı değil, tam serbesttir. Lirizmini sözlerin uyumundan alır. Dede Korkutu da bu destanlar arasına sokabiliriz. Ondaki şiirler de ölçülü, ya da uyaklı değildir. Dede Korkut da lirizmini sözlerin uyumundan alır. Günümüzde, daha yaşayan, Kırgız bozkırlarında düğünlerde, bayramlarda, sohbetlerde, törenlerde söylenen Manas Destanı ölçülü ve uyaklıdır. Şimdiye kadar bu Kırgız destanından milyondan çok dize derlenmiştir. Destanlara, genellikle şöyle bir bakarsak, bu uzun türkülerde bile çoğunlukla ağıt niteliği görürüz. Gılgamış Destanı Gılgamışa yakılmış bir ağıt değil mi? Bizim Türkmen ağıtlarıyla bu destanlar arasında, çok uzak da olsa bir ilişki kuramaz mıyız? Kozanoğlu bir destancının eline geçseydi, ya da çağı destan yaratma çağı olsaydı, Kozanoğlu Ağıdından bir destan çıkmaz mıydı? Bir büyük destancı bu ağıtlardan bir destan yapamaz mıydı? Demek istiyorum ki, ağıtlardan, bu en eski olması gereken söz sanatından, destanlar türemiş olamaz mı? Ne kadar uzak olursa olsun destanla ağıdın arası, destan ağıt ilişkisi araştırmaya değmez mi? Kozanoğlu ağıdı bütünüyle derlense, bir araya getirilse, düzenlense onda destan nitelikleri bulamaz mıyız?

Ben bu ağıtları derlerken kaçırdığım bir yan oldu. O zamanlar ses alma makineleri daha Türkiye'ye gelmemişti. Gelmiş olsa bile, benim elime geçme olanağı yoktu. Ağıtları yavaş da olsa, çabuk da olsa yazıyordum. Yalnız ağıdı bana söyleyen her kişi, bir de uzun, o ağıdın hikayesini anlatıyordu. Bu uzun hikayeleri o günün koşullarında, kendi koşullarımda olduğu gibi yazma olanağım yoktu. Ağıtları derlerken, neyi kaçırdığımı bile bile, o hikayeleri ancak çok kısa özetleyebildim. Benden önce benden sonra ağıt toplayanlar bunu bile yapamamışlar ya da akıl etmemişler.

Ağıtların hikayeleri de elimizde olsaydı destan ağıt yakınlığına biraz daha yüreklice yaklaşamaz mıydık?

Kozanoğlu başkaldırısının büyük şairi Dadaloğludur. Başkaldırının şiirini o yazmıştır. Dilimizin en büyük başkaldırı şairidir. Çukurova halkı Dadaloğlu şiirlerini günümüze kadar kafasında taşımıştır. Onun şiirleri hem bir başkaldırıdır, hem de yenilgiye ağıttır. Yalnız onun ağıtları kadın ağıtları türüne girmez. Kadın ağıtları türüne girmeyen ağıtlara bir örnek olarak Dadaloğlunun bir ağıdını ya da ağıt türküsünü örnek veriyorum :

Gelen geldi elde değil gaziler
Akar gözüm yaşı çağlar ne deyim
Sağ selamet geçticeğim Binboğa
Sual eyler benden dağlar ne deyim

Elde geldi koç yiğidin kınası
Dara geldi ik'yüz üçün senesi
Koçaslan Kenanın Elif anası
Çıkar yollarımı değner ne deyim

Dadaloğlum göremedim düşleri
Şehidime dikemedim taşları
Yarsuvatta olup biten işleri
Sual eyler benden sağlar ne deyim

Kürt ağıtlarında hemen hemen uyak, ölçü yoktur. Ölen kişinin yaşamı, başından geçen olaylar baştan sona çok düzgün anlatılır. Kürtçede, seyrek de olsa, baştan sona hikaye anlatmayan ağıtlara da rastlarız. Gene de, Türkmen ağıtları gibi, başta, ölenin hikayesini anlatma gereksinimi duyulmaz. Kimi ağıtların bir bölümü unutulmuş da olsa, elimizdeki ağıt bölük börçük de kalsa, ağıdı yakılan kişinin yaşamının hiç olmazsa bir bölümünü anlayabiliriz.

Benim bildiğim kadarıyla Filitdé Gutdo'nun, Guré Perihané'nin, Bışaré Çetdon'un destanları destan, ağıt arasıdır. Her birisi tam, eksiksiz birer hikayedir. Bu üç kişi de birer savaş kahramanıdır. Üstlerine çıkarılan ağıtlar onların kahramanlıklarını anlatır. Ağıttan çok des-

tan karakteri taşırlar. Saptayamadığım, bu üç ağıdı kadınların, Türkmende olduğu gibi, ölüm törenlerinde yaktıkları mı, yoksa usta aşıkların yaktıkları mı? Kürt ağıtları, destanları üstüne araştırmalar yapıldığında ancak gerçeğe ulaşabiliriz.

Sözünü ettiğim bu üç ağıdı da zaman zaman dinledim. Uzun ağıtlardı, birkaç gecede destancılar ancak bitirebiliyorlardı. Türkmen ağıtlarını çoğunlukla kadınlar söylüyorlardı. Erkeklerin söylediğine de rastladım. Kitaptaki birkaç ağıdı da onlardan aldım. Kürt ağıtlarını hep destancılardan ya da erkeklerden duydum. Kadınlardan duyduklarım da oldu, çok seyrek. Kürtler, destancılara "Dengbej" diyorlar. Denk, ses, söz demektir. Bej de söyleyen. Bir de Kürtlerde söylenen ağıtların bir bölümüne Kürtler, "Kılamé Méran", ötekine de "Kılamé Jınan" diyorlar. Kılamé Méran, yiğitleme, Kılamé Jınan, güzelleme. Türkçeye tam çevirisi, erkekler sözü, kadınlar sözü. Erkekler için, yiğitleme tamı tamına uyuyor da, kadınlarınkine güzelleme o kadar uymuyor, şöyle ki, Kürt ağıtlarının kadınlar üstüne söylenmişi yalnız güzellik övgüsü değil ki, bütün ağıtlar gibi ağıt. Acılar, endişeler, övgüler, bu dünyadayken yaptıkları... Bunların büyük bir kısmı da aşk ağıtları. Aşktan dolayı öldürülmeler, karasevdadan ölenler, kavuşamayan sevdalıların hikayesi... Ne olursa olsun, Kürt ağıtlarıyla epopeler arasında bir yakınlık bulmak olanaksız değil. Yukarda da söylediğim gibi, Türk ağıtlarında da, Kürt ağıtlarında da epopelere yakınlık, benzerlik, bir ilişki var. Araştırılmaya değer. Epopenin anası ağıtlar olamaz mı?

Ölü ortada, üstünde bir çarşaf örtülü, ölünün giyitleri de elde. Önce bir kadın, birkaç kadın da olabilir, bütün kadınlar da hep bir ağızdan ağıda katılabilirler. Sonra, önce bir kadın başlar ağıt söylemeye, başka bir kadın ona katılır. Sonra öbür kadınlar. Kimisi baştaki kadına karşılık verir. Kimisi kendi ölüsü üstüne orada ağıt söyler, yatan ölüyü de katarak. Ağıt töreni birkaç saat sürer. Kadınlar yorulunca, acıkınca törene ara verirler, sonra gene başlarlar. Ölü kalkıncaya kadar, aralıklarla ağıt söyleme sürer gider. Ölü kalkınca, ağıt durur. Bu sefer ölünün giyitleri elden ele geçerek ağıt yakılıp ağlanır. Ağıt töreni, köylüler toptan akşam yemeğine oturuncaya kadar sürer. Akşam yemeğine, köydeki aşağı yukarı her evden yemek gelir.

Ölü gömüldükten sonra uzaktaki akrabalar, tanışlar yas yerine gelirler. Onların da önüne ölünün giyitleri atılır, onlar da ağıt yakmaya,

ağlamaya başlarlar.

Çok uzaktaki, yas yerine gelemeyen akrabalar da bulundukları yerlerde ölüye ağıt yakabilirler. Aşıklar, ünlü ağıtçılar da, törene katılmasalar bile ölünün üstüne ağıt söyleyebilirler. Bu uzakta yakılan ağıtlar dilden dile ölü evine ulaşır.

Ağıt toplarken öğrendiğime göre Kozanoğlu Yusuf Ağanın öldürülmesi üstüne aşağı yukarı Torostaki her köy ağıt yakıyor.

Ağıtlar, daha çok, tören odalara, evlere sığmayacak kadar kalabalıksa, dışarda, avlularda gerçekleşir. Yaylalarda çadır önlerinde, ağaç altlarında yapılır. Bu anda da her şey ağıtlara girer. İlerde açmış bir çiçek. Uzakta eli koynunda, boynu bükük duran bir akraba, bir çocuk, bir kadın. Ölenin atı, kadın kızsa giyitleri, takıları. Boyu bosu, yakışıklılığı, güzelliği. Ergense, yernik gittiği, muradına eremediği. Her şey, gözün gördüğü o andaki her şey girer. Ağıt yakılan yer ormansa ormanın göze çarpan parçaları, ovaysa ovadan gözükenler, ev içiyse konağın büyüklüğü, odaların çokluğu, fıkara bir huğsa yattığı yatak, nakışlı yastığı... Bunların hiçbiri yoksa, ölünün yiğitliği, kadınsa kadının sevecenliği, böylece bütün bir yaşam girer ağıda.

Ölünün zenginlik fıkaralık durumu, ölümden sonra karısının, çocuklarının, anasının, babasının düşeceği durumlar. Tıpkı Hektorun karısının, Hektor öldükten sonra oğlunun durumunun ne olacağını söylediği gibi.

Ölüye övgü, bu, bütün ağıtların ana temasını oluşturur. Yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği, yardımseverliği dile getirir. Övgüde ölünün hiçbir olumlu yanı unutulmaz. Kimi ağıtlarda da abartılar olduğu sezilir. Bunlarla birlikte de o topluluğun sosyal durumları, gelenekleri, düşünceleri, doğa ve insan ilişkileri bütün çıplaklıklarıyla girer ağıtlara. Doğa betimlemeleri. Öldürülmüş kişilerin, öldürüldükleri andaki durumları, can çekişmeleri en küçük ayrıntılarına kadar, çıplak acımasız bir gerçekçilikle verilir.

"Bulut bulutun söykesi / Ne ola bunun öfkesi / Telli kubur, sırmalı aba / Bu da Hacımın soykası."

Burda bulutun ne işi var diyeceksiniz. Bulut buluta yaslanmış, ne ola bu bulutun öfkesi? Ben bunu ağıdı topladığım kadına sordum. Ne olmuş buluta, diye. Ne olacak buluta, dedi, gökteki kararıp gelen bulut bile Hacının öldüğüne üzülmüş de öfkelenmiş.

Kimi ağıtlarda duygular yumuşak, boyun eğen, oluruna bırakan, başkaldırmayan, kaderine razı olmuş duygular varsa da, böyle duyguları söyleyen ağıtlar azdır. Ağıtların çoğunluğu şiddettir, öfkedir, başkaldırmadır, biraz da yakınma, sonsuz acıdır.

Doğa ağıtlara, ölünün, yaşayanların bir parçası gibi girer. Acılarla acı, öfkeyle öfke olarak yansır. Bu arada da doğa güzelliği bütün görkemiyle, az da olsa, ortaya çıkar.

Ağıtlar, halk edebiyatı ürünleri içinde en çabuk unutulanlardır. Kimi ağıtları bunun dışında tutmak gerek. Kozanoğlu Ağıdı, Vay Anam Kurası Ağıdı, Bebek Ağıdı gibi ağıtları. Kozanoğlu bir başkaldırının ağıdı, Vay Anam Kurasının Ağıdı Birinci Dünya Savaşının ağıdıdır. Kozanoğlu başkaldırısı bütün bir bölgeyi sarsmış, Güney Türkmenlerinin yaşamını altüst etmiştir. Birinci Dünya Savaşıysa evlerde erkek bırakmamıştır. Bebek Ağıdı ters bir geleneğe bir tepkidir. Her üç ağıt da destan olacak niteliktedir.

Ağıtları derlerken, epeyce ağıt da ölenlerin yakınlarından, karılarından, kızlarından derledim. Kişisel, olaysız, toplumu pek ilgilendirmeyen, eceliyle ölmüş kimselerin ağıtlarını onların yakınları biliyorlardı. Pek yaygınlıkları yoktu. Ama Yemen Ağıdını hangi köye gittimse bir kadın, bir erkek, hiç olmazsa, bu ağıttan bir dörtlük biliyordu. Bir de ünlü kişilerin ağıtları da yaygındı. Bir de ağıtçı kadınların yaktıkları ağıtlar çok yaygındı. Hasibe Hatunun, Telli Hatunun, Aşık Hüseyinin ağıtları gibi. Kürtlerde de aşağı yukarı böyledir. Büyük Kürt ozanı Abdalé Zeynikinin, Çukurovada, Kozanoğlu başkaldırısında ölen Sürmeli Memet Paşa üstüne söylediği ağıt gibi. Sürmeli Memet Paşa Padişahça, Derviş Paşanın Fırkayi Islahiyesine üç yüz atlısıyla katılıyor. Sürmeli Memet Paşa Muşun Eleşkirt ilçesinde bir ünlü Beydir. Abdalé Zeyniki de onun dengbejidir. 1865 yazında Anavarza kalesinin yakınlarında, Akçasazın kıyılarında Paşa öldüğünde Abdalé Zeyniki Eleşkirtte bu ağıdı yakıyor.

Sürmeli Memet Paşa Ağıdında Abdalé Zeyniki Çukurovaya gitmiş gibi orasını bütün sıcağı, bataklığı, sineğiyle anlatıyor. Ağıttan, Sürmeli Memet Paşanın askerleriyle Akçasazın kıyısına çadırlarını kurduklarını, sıcaktan, sivrisinekten, çakal seslerinden uyuyamadıklarını, bir gece yarısı da bataklıktan bir ejderhanın çıktığını, ejderhanın Memet Paşayı kuşatıp onu öldürmeye uğraştığını, Sürmeli Memet Pa-

şanınsa kılıcını çekip ejderhayı öldürdüğünü öğreniyoruz.

Abdalé Zeyniki Çukurovaya Memet Paşayla birlikte gelseydi, ağıtta, bunu kesinlikle söyleyeceğini biliyoruz. Demek ki, Çukurovayı, dengbeje Çukurovadan dönenler anlatmışlar.

Türkmen ağıtlarının dili, ne kadar uyaklı ölçülü de olsa, gündelik konuşmadır. Kürt ağıtları da öyle. Büyük destanların, öteki halk ürünlerinin dili de öyle. Bu dil çoğunlukla yazılı edebiyatın dilinden ayrılıyor. Öteki çağların, çağımızın büyük ozanlarının dili de halk ürünlerinin dilleri gibi yalındır. Kişiliklerini bu yalınlık içinde buluyorlar. Bir Yunus Emrenin, bir Pir Sultan Abdalın, Karacaoğlanın, Dadaloğlunun kişilikleri şiirlerinde ne kadar belirgin olursa olsun onların yalınlığı halkın konuşmasının yüzyıllardan bu yana, kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi düz, yalın konuşmasıdır.

"Şu sisin de günden yüzü / Açıldı mı top nergisi / Kalk anam oğlunu getir / Künde ağlatırım sizi."

Buradaki dizeler, çok yalındır. Dörtlüğe dökülmesine karşın, sanki dörtlüğe dökülmemişçesine, ölçüye girmemişçesine düz, yalındır. Büyük şiirin gizlerinden birisi de belki bundadır. Sis Kozan ilçesinin eski adıdır. Sisin güne gelen yanı, diyor. İnsanoğlunun ağıtlarda hiçbir ustalık göstermeden, düz, yalın, konuşur gibi bir şiire ulaşması ölümün verdiği sonsuz acının, insan yüreğinin sözcüğe dökülmesindendir. Bir de ağıt geleneğinin insanlığın ilk geleneklerinden birisi oluşundandır. İnsanlık kadar eski denecek gelenekte insanların birbirlerini etkilememesi olanaksızdır.

Destanlardaki, bizim halk türkülerindeki, ağıtlardaki betimlemeler üstünde epeyce düşündüm. Bunlardaki betimlemeler kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi, düz, yalındır. İnanılmaz güzellikte anlatımları vardır. Destanlardaki, masallardaki, türkülerdeki betimlemeler yazılı edebiyattaki betimlemelerden ayrı özellikler gösteriyor. Yalınlığı, düzlüğü, anlatılanın can damarına dokunuşu, derinine inmesi şaşırtıcı bir görüntü veriyor. Örneğin İlyadadaki, Odysseiadaki betimlemeler ne Homerosların, ne onlardan sonraki anlatıcıların, yani kişilerin, öteki ustaların, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar tek başlarına bu işin altından kalkamayacakları duygusunu veriyor insana. Bizim Türk Halk Şairleri bu konuda bize ipuçları veriyorlar. Örneğin Yunustaki, Karacaoğlandaki, Pir Sultandaki, Dadaloğlundaki betimle-

meler. Bunlara Dede Korkutu, masalları da katabiliriz. Yunus Emreden bir örnek vereceğim: "Bu dünyada bir nesneye / Yanar içim göğnür özüm / Yiğit iken ölenlere / Gök ekini biçmiş gibi." Yanar özüm, göğnür içim, yiğit iken ölenlere, gök ekini biçmiş gibi. Yunusun bu dizeleri daha halk arasında söyleniyor.

Halk yanar içim, göğnür özümü, kalıplaştırmıştır. Her genç ölene söyler. Göğ ekini biçmiş gibi, der. Bu sözler için, Yunusun şiirinden halkın içine yayılmış da diyebiliriz. Yalnız öbür şairlerden de biliyoruz ki, Karacaoğlandan, Dadaloğlundan, Pir Sultan Abdaldan da biliyoruz ki, şairler, halkın yaratımlarından olduğu gibi yararlanıyorlar. Dadaloğlundan : "Kamalağın, kara ardıcın arası / Işılaşır gülgüllüce kan oldu." Işılaşır gülgüllüce kan da halkın kalıplaştırdığı sözlerdendir. Gülgüllüce kan sözü daha Toroslarda söylenir. Dadaloğlundan başka bir örnek verebiliriz : "Atın höyük sağrı kalkan döşlüsü / Kalem kulaklısı çekiç başlısı / Güzelin dal boylu samur saçlısı / Severim kır atı bir de güzeli." Atın höyük sağrılı olanı, kalkan döşlü olanı... Dadaloğlunun bu dörtlükte saydıklarının hemen hepsi halkın at üstüne kalıplaştırdıklarıdır. Karacaoğlandan da bir örnek vereyim : "Aradılar bir tehnada buldular / Yaslandılar şıvgalarım kırdılar / Yaz bahar ayında bir od verdiler / Yandım gittim ala karlı dağ iken." Yaslandılar şıvgalarım kırdılar, halkın bugün bile Toroslarda diline pelesenk ettiği sözlerdendir. Yandım gittim ala karlı dağ iken sözü de böyle. Ağıtlarda, masallarda, türkülerde halkın kalıplaştırdığı, böyle birçok betimlemeyi, duyguyu buluruz. İlyadadaki doğa, insan, insan durumları, araç gereç betimlemeleri bana öyle geliyor ki, halkın kalıplaştırdığı betimlemeler, duygular, düşüncelerdir. Bir de Pir Sultan Abdaldan bir örnek vereyim : "Şahin pençesinde yavru kuş gibi / Çığırtı çığırtı aldı dert beni." Pir Sultanın şahin pençesindeki yavru kuşu da halkın bugün bile söylediği sözlerdendir.

Bütün bu anlatımlar, betimlemeler halkın dilindekilerdir. Destanların, türkülerin anlatımları halkın yüzyıllardan bu yana işlediği, doğa ve insan ilişkilerinden yoğunlaştırdığı, süzdüğü imgeler, betimlemelerdir. Ağıtlardaki yoğun şiirsellik de bunlardan örülmüştür. Bunları söylerken ağıtların bütününü söylemiyorum elbette.

Ağıtlardan da bu savımı destekleyen birkaç örnek vereceğim. Anavarza Ağıdından bir dörtlük : "Anavarza at oynağı / Kana belenmiş

gömleği / Kıyman aşiretler kıyman / Kör karının bir değneği." Daha, Toroslar ve Çukurova yörelerinde, kimsesiz bir kadının tek oğlu öldüğünde, kadir Mevlam kör karının elindeki değneği aldı, denir. İki gözden yoksun kadının elindeki değnek neyse, oğlu onun için, odur.

Anavarza Ağıdından bir dörtlük daha : "Dervişin mendili ala / Bülbül konar daldan dala / Ben öpmeğe kıyamazdım / Belemişler kızıl kana." Bu ağıttaki şiddet, şiirsellik bir oğul pahasınadır. Ben öpmeğe kıyamazdım teması da halk şiirlerinin, daha da çok ağıtların ortak temasıdır. Karacaoğlanın : "Varıp bir kötünün koynuna girmiş / Şu benim öpmeğe kıyamadığım." Kozanoğlu Ağıdından bir dörtlük : "Karalı yağlık karası / Adana Kozan arası / Ben öpmeğe kıyamazdım / Ak döşü süngü yarası." Hacının Ağıdından başka bir örnek : "Kanlı yelek kanlı kuşak / Buna can dayanmaz uşak / Ben öpmeğe kıyamazdım / Yatırdılar kuru yere." 'Ben öpmeğe kıyamazdım" sözleri türkülerin, ağıtların boyuna yinelenen ortak sözlerinden biri. Birçok türküde, ağıtta başka başka biçimlerde bu temaya rastlarız. Hepsi de en güzel biçimde söylenmiştir. Suyun altında kırk bin yıl cilalanmış çakıl taşı gibi.

Ortak temaların başında gelen, ben öpmeğe kıyamazdımdan başka ortak temalar da var. "Yaz gününde sarı çiçek / Çığrıştı da açtı mola?" Ağıt söyleyenler, daha da çok analar, kız kardeşler, ölüleri için dağları taşları, ağaçları, bulutları, gökleri ağlatırlar. Bu ağıtlarda da, o kimseler ölürken, çiçekler çığrışarak açıyor.

Ağıtlarda, epopelerde böyle çok ortalıklar var. Bu ortaklıklar her yapıtta aynı biçimde kullanılmıyor. Her yapıtta özgün bir yeri, özgün bir biçimi var. Yinelemeler bile epopelerde, türkülerde, ağıtlarda bir kusur değil, bir güç, yapıta apayrı bir incelik veren, her kullanıldığı yerde başka anlamlar taşıyan, başka şiirsellikler içeren parçalardır. Sözlü edebiyatın kuşaktan kuşağa taşınmasını da sağlamıştır, yinelemeler. Bunu kadın, yani yalnız Türkmen Ağıtları için değil, tüm halk yapıtları için söylüyorum. Kadın ağıtlarındaki yinelemelerin öteki yinelemelerle de çok az ilişkisi var. Bu ağıtlar bir hikaye yöresinde dönmediği için yinelemeler destan yinelemeleri gibi değil. Bu yinelemeler bütün ağıtların ortak yinelemeleridir.

Ağıtların ortak söylemlerinden başlıcası ölüye övgüdür. "Boyu uzun beli ince / Var mı bacımın kusuru / Bulaman bacım gibisin /

Efendi gezsen Mısırı." Gene aynı ağıttan bir dörtlük. "Maşallah bacım maşallah / On dördünde aylar gibi / Silkinir dışarı çıkar / Arabistan taylar gibi." Ağıtlarda yalnız ölüler övülmezler, ağıdı yakanlar kendilerini, ölünün yakınlarını da överler. "Yekin gül dudaklım yekin / Efendin gelir darılır / İki gelin bir oluşun / Çiçek biter yer yarılır."

Ağıtların başlıca özelliklerinden birisi de, o kişi sağken ilişkileri. O sağken evine Vali, Kaymakam, Jandarma Kumandanı, Beyler, Paşalar iner : "Bunu da duymuş ağlıyor / Ankarada Kemal Paşa."

Gelinin Ağıdı ağıtlar içinde örnek bir ağıttır. Maraş ilinin Andırın ilçesi Geben köyünde yeni bir gelin bulaşıcı bir hastalığa yakalanıyor. Gelini bir odaya koyuyorlar. Yiyeceğini içeceğini de pencereden veriyor, onu hiç dışarı çıkarmıyorlar. Kimsecikler de yanına yaklaşmıyor. Gelin altı ay bu odada kalıyor. Öleceği günün akşamı da kendi üstüne bu ağıdı yakıyor. Bu ağıdı olduğu gibi veriyorum : "İnce kayınım gelince / Tutar yakasın bitlerim / Alt'ay oldu ben yatalı / Arada kaldı itlerim." Bir insanın yakasını bitlemek, ona dert yanmak, onunla kötü konuşmak, demektir. Bir de bakımsız kalan köpekleri için dertleniyor. "Osman ağam yelip gelir / Etek üçürdüm sokulu / Gelin olup gezemedim / Zülüfüm yağlı kokulu." Bu dörtlükten ağıdın Osmanlı çağında geçtiği anlaşılıyor. Cumhuriyette, artık üçetek kalkmış, erkekler şalvar, pantolon giymeye başlamışlardı. Etek üçürdüm sokulu, demek, erkeklerin eteklerini bellerine, kuşaklarına toplayıp sokmaları demektir. Yukarda da söylediğim gibi, gelin yenidir, gelin olup da doya doya gezemediğine yanıyor. "Kabirimi derin eylen / Su serpin de serin eylen / Sabah sürmel'eşim gelir / Sağ bucağa yerin eylen. // Dizim dizim dizliyorum / İğneyi görmüyor gözüm / Arada kaldı arada / İki oğlum bir tek kızım // Evimizin önü yazı / Yayılır karabaş kuzu / Seni de göresim geldi / Yal döktüğüm kara tazı. // Yük yığarım esik kesik / Dünyadan umudum kesik / Seni de göresim geldi / Beslediğim kara püsük." Güneyde, Anadolunun da büyük bir bölümünde, kediye püsük derler. "Gel bibi yanımdan otur / Ben deyim eksiğim yetir / Bu yıl yayla yaylamadım / Git yayladan çiçek getir." Türkmende halaya bibi derler. "Ana cerrahım gelince / Cerrahıma iyi bakın / Esvabım alan olmazsa / Ateşe de vurun yakın. // Kadanı alayım ana / Dert delisi oldum gene / Kimseler gelmez yanıma / Kızların da bana döne." Burada ana dediği kadın öz anası değil de kaynanası olacak.

Kızlarının kendisi gibi olması için kargış ediyor. Bu kargışı da içine sindiremediği için özür diliyor, kusuruma bakmayın ben dert delisi oldum, diyor. "Kadanı alayım bacı / Yüreğime değdi ucu / Param yok ki verem alam / Cerrah vermiyor ilacı."

Ben bu ağıdı derlediğim sıralarda, bu ağıdın tamamını bilen yaşlı kadın o günlerde ölmüştü. Konuştuğum kadınlar, "ah o sağ olaydı," diyorlardı, "sen bu ağıdı ancak iki üç günde yazabilirdin." Ağıdın içeriğini bütün ayrıntılarıyla anlatıyorlardı. Gelin, altı ayda her şeyi, her şeyi özlemişti. Çiçekleri, ağaçları, yaprakları, kuşları, kelebekleri, böcekleri, her şeyi, her şeyi özlemişti. Karşı dağın arkasını, yaylasını, kilim dokuduğu ısdarı, geçtiği yolları, pınarları, alabalıkları, çakıl taşlarını, her şeyi göresi gelmişti. Ele geçirdiğim ağıt bile sıkışmış insanın duygularını büyük bir sıcaklık, özlemle dile getiren, lirizmin bir başyapıtıdır.

Gelin Ayşenin Ağıdı da çok yaygın bir ağıttır. Bütün Toroslarda, Çukurovada bilindiği gibi, Anadolunun birçok yöresine de taşmış, halay türküsü biçimine bile girmiştir, kimi yörelerde. Gene birçok ağıtta olduğu gibi, ölüm öyle bildiğimiz ölüm değildir. Sanki ölü sağmış gibi ölüyle konuşulur. "Koyun gelir yata yata / Çamurlara bata bata / Gelin Ayşem sele gitmiş / Ilgınlardan tuta tuta," diyor. Ayşenin ölümü böyle. Ölmemiş gibi de, "Bacım uyku uyudun mu / Bacım sulara düşeli?" diye de soruyor.

Nasıl destan, masal, türkü, türkülü hikaye dili oluşmuş, her birinin dili nasıl ayrı bir yapı, ayrı bir özellik taşıyorsa, ağıt dili de ayrı bir yapı, ayrı bir özellik taşıyor. Doğayı anlatışı, yalınlığı bambaşka, yalın, ayrı bir şiir tadı taşıyor. Bu özelliği de yaratılma biçiminden geliyor.

Ağıtlarda hemen hemen öteki dünya yok. Ne ölüleri kurtlar yiyor, ne yılanlar, çıyanlar... Yunus Emrede, öteki şairlerde olan beden çürümesi ağıtlarda yok. Hep bu dünyada yaşadıkları, yaptıkları ettikleri, cömertlikleri, iyilikleri, yaşam biçimi, atları, develeri, çadırları, en ince ayrıntılarına kadar yaşam, yaşamına girenler, sular, pınarlar, sonsuz bulutlar... Gelenekler, görenekler, toplumun en gizli yanları... Bunlarla birlikte de konuşma dilinin bütün zenginlikleri, ayrıntıları, dilin özü, hiçbir yapmacığa, ustalığa başvurmadan olduğu gibi, gene kırk bin yıl su altında cilalanmış çakıl taşı gibi, kırk bin yıl ağıt suyunun altında cilalanmış bir ağıt dili çıkıyor ortaya.

Yukarda ağıtların doğadan, büyük ozanların, destanların dilinin halkın kalıplaştırdığı, kalıplaştırıp bize sunduğu dilden, kalıplaştırdığı betimlemelerden çıktığını söylemiştim. Ağıtlardaki betimlemeler gene yüzde yüz toplumun yaratısı ya o andaki, ağıt yakılırkenki andaki duygunun verdiği görüntünün betimlemesi bize daha başka, taze bir betimleme biçimi getiriyor. Bir de Yemen Ağıdında olduğu gibi yalın bir yoğunlaşma da getiriyor : "Gitme Yemene Yemene / Karışın toza dumana / Mektubunu sal kardeşim / Bacını koyma gümana // Günden yanı soldu mola / Yerden yanı uldu mola / Memedimin ala gözün / Karıncalar oydu mola."

Çölde öldürülmüş bir askeri, yani kardeşini betimliyor. Onun bildiği yalnızca çölün tozluk dumanlık olduğudur. Sonra o uçsuz bucaksız toz duman ıssızlıkta kardeşinin ölüsünün yattığıdır. İşte bundan taptaze bir betimleme başyapıtı doğuyor. Güne gelen yanı soldu mu acaba? Yere gelen yanı uldu mu (çürüdü mü) acaba? Bir de, "Binbaşılar, Binbaşılar / Tabur taburu karşılar / Yağmur yağıp gün değince / Yatan şehirler ışılar," betimlemesi var.

Bu örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz.

"Usandın mı bor beliklim / Issız yerde yata yata."

Ağıtlardaki ince, belli belirsiz lirizm belki başka hiçbir edebiyatta yok. Lirizm her zaman yanlış anlaşılmıştır. Ağıtlardaki lirizm en uçtaki, yoğun duyguların en ince anlatımıdır. Burada bir süreklilik, bir inceden akma değildir.

"Altında da atı hoplar / Sol böğründe altıpatlar / Kardeş tarlaya yıkılmış / Kanını yalıyor itler."

Ağıtlarda gerçek de böylesinedir ve şiddettir. Gerçeği ne çarpıtıyor, ne atlayıp geçiyor, gerçek gözünün önündeyse olduğu gibi bütün yalınlığıyla söylüyor. Ananın Ağıdı bunların hepsinden beter. Uzakta, gelinlikte ölmüş kızının mezarına gelen ana, kızının ölüsünü görmek istiyor ve mezarı açtırıyor. Sonra da ağıda veryansın ediyor. 1939 yılında bu ağıdın ardına çok düştüm, Çukurovadan Uzunyaylaya kadar gittim, başka dizeler bulmak için, olmadı, ağıt Uzunyaylada unutulmuştu, birkaç kırıntı ancak bulabildim. Ağıtta, hiçbir şeye yanmıyorum, burnundan kertenkele çıktı, diyor ana. Bir ana bunu nasıl ağıtlaştırır, kızının burnundan kertenkele çıktığını nasıl söyler, diye hep düşündüm. Sonra düşündüm ki, halk için doğanın birçok olayı doğaldır.

Ağıtlarda daha böyle çok yalın gerçekler var, birçok yazarın yüreklilik gösterip söyleyemeyeceği kadar. Yazılı edebiyatın hiçbir büyük yazarının erişemeyeceği kadar yoğun, yalın betimlemeler. Yukarda Homerostan, betimlemelerinden söz ederken, betimlemelerin halkın kalıplarından alındığını söylemiştim. Buna bizim halktan çok örnek bulabilirim, demiştim. Şunu da bilmeliyiz ki, kalıpların dışında büyük ustaların kendileri de yeni, taze betimlemeler yaratıyorlar. Onların yaratıları da halkın diline düşüyor, orada onlar da kalıplaşıyor.

Bir iki örnek daha vereceğim : "Bacısının adı Eşe / Yaşa babam oğlu yaşa / Candarmalar nişan almış / Ağzındaki altın dişe."

Bu da bir başka ağıttan :

"Kurşun kafadan değince / Beyin akmış topak topak / Ziya Beye sebep olan / Şu emmisi koca köpek."

Yaşamın ayrıntıları, trajik durumlar, ölümler üstüne, dünya, acılar, sevinçler üstüne, geçmiş gelecek üstüne, inceden söylenmiş birçok örnek vermek istiyorum bundan sonra. Ağıtların dil, söyleyiş zenginliği, incecik, belli belirsiz lirizmi üstüne, başka şeyler üstüne ağıtlardan örnekler vermek istiyorum. Gene de ağıtların ince lirizmini, doğa, olay, kişi betimlemelerini, psikolojik durumları, anlık görüntüleri, tutumları, davranışları, acıları benim gibi olanakları kısıtlı bir kişinin gereğince anlatması kolay değil.

Benim bildiğime göre ağıtlar daha Uzunyayla Avşarında, Maraş, Adana köylüklerinde yaşıyor. Bundan sonra genç folklorcular, şairler, hikayeciler, romancılar bu işin üstüne düşerler de ağıtları, hikayeleriyle derlerlerse hem edebiyatımıza, hem de kendilerine erişilmez bir yardım yapabilirler.

Şu aşağıdaki dizeleri Azerbeycan ağıtlarında buldum : "Taş olsaydım erir idim / Toprak oldum da dayandım." Bizim ağıtların biçimine uymuyor ama gene de ağıt. Ben yıllar önce bu dizeleri Toroslarda derlemiştim, değişik bir biçimini. Yıllar sonra aynı dizeler karşıma Azerbeycan ağıdında çıkıyor. "Demir olsaydım çürürdüm / Toprak oldum da dayandım."

Ölüye küsmek de çok söylenir ağıtlarda. "Bilirim sırrını demem / Kanlı gömleğini yumam / Bir kurşundan adam m'ölür / Ben de sana kardeş demem."

Yakınmalar da ağır basar ağıtlarda.

"Çok acele aldın mevlam / Bakamadım doya doya."

Öteki dünya, yeraltı hemen hemen ağıtlarda hiç geçmez. Hep bu dünyayla ilgilidir ağıtlar. Bu dünyada yapılanla, edilenle. Yaşamın en küçük ayrıntılarıyla ilgilidir, demiştim yukarlarda. Arada sırada da yeraltı akla gelir. "Altı ay oldu öleli / Çürüdü m'ola eli."

Şimdiye kadar derlediğim, duyduğum ağıtlarda yerin altı ile ilgili ancak birkaç ağıt bulabildim. "Yalan oldu gene yalan / Mezarına girdi yılan / Eşin başucuna gelmiş / Kalk bacım boynuna dolan."

Allahtan ölüyü yeniden diriltmesini istemek de ağıtlarda çok söylenir. "Hacım der de bunalırım / Dam başında dolanırım / Allah Hacımı verirse / Kapı kapı dilenirim."

Ağıtlardaki betimlemelerden biraz daha söz edelim. "Hele şuna hele şuna / Varın bakın telaşına / Öldürmüşler Hacı Beyi / Kuzgun döner üleşine."

Ölümün acısı çekilmez. Şiddetli, yakıp kavuran acılar, duygular. Bir de ileriye dönük umut. Ölen ölür kalan sağlar bizimdir örneği. "Sabreyle kızım sabreyle / Her tepeden bir gün doğar."

Ölülerin ölürkenki durumları da inanılmayacak kadar güzel betimlenir. Çok az şiirde böylesine yalın, böylesine tam tepeden inme, vurucu betimlemeler vardır. "Altında da atı Arap / Başında püsküllü kelep / Hacı Velim sele gitmiş / Siyah kakül yelep yelep." Yani parıldayıp sönerek sele gitmiş, diyor.

Gene bir betimleme başeseri : "Ağam da ay gibi parlar / Emmim de gün gibi şırlar / Kıv eyle kardeş kıv eyle / Bize kıv atlısı derler."

Öldürenin kötü adam olması, yakınılan en kötü durumdur. Dillerde, yani ağıt dışında da insan öldürenler hep kötü, kanı ciğeri beş para etmez kişilerdir. "Yüce dağların gıcısı / Zor olur kardeş acısı / Öldüren de adam olsa / Gecelerin körböcüsü."

Olayı bütün gerçekliğiyle betimlemek, ne kadar zor, korkunç olursa olsun, ağıtlarda en büyük acı, en büyük şiddet durumu doğaldır, bütün çıplağıyla verilir. "Bir kayaya eğlemişler / Elin kolun bağlamışlar / Babam oğlu Hüseyini / Sığın avı eylemişler." Sığın bir geyik türüdür. Toroslarda sığın avı eylemek bir deyimdir.

Ölüye övgü, yaşadığı güzel günleri anımsamak : "Silkinip ata binince / At altında uçtu sandım / Kanrılıp cirit atınca / Gök gürledi düştü sandım."

Geride kalanların ne olacağı endişesi ağıtlarda çok söylenenlerdendir. Düşmanların ne yapacağı, bu acıya, bu utanca nasıl dayanacakları... Bazı ağıtlarda olay örgüsü destanlardaki kadar düzgündür. Hikayeyi kolaylıkla anlarız. Hem de uzun bir hikayenin, destanın veremeyeceği kadar. "Yaz gününde sarı çiçek / Çığrıştı da bitti m'ola / Arap oğlum yok diyorlar / Darendeye gitti m'ola." Yaz gününde sarı çiçek, yaz bahar ayında kırmızı, ak gül, sarı gözlü nergis, boynu bükük menekşe hep çığrışarak açar. Her birisinde ayrı bir güzellik, ayrı bir acının dünyaya açmasıdır.

İnce Hacının Ağıdındaki, ağıdı yakan kızın utancı. İnce, kendisi için öldürülmüş. Bu utançla bu kız nasıl yaşar. Sıkışmış insanın ne yapacağını bilemeyişinin şiiri : "Üzüm kara, üzüm kara / Salkımında düzüm kara / Emmilere gidiciyim / Elim kanda, yüzüm kara."

Ölüm halini anlatırken de ağıtlar çok gerçekçidir. Bu gerçekçilik ağıdı büyük şiir katına yerleştiriyor : "Sağ yanından kurşun değmiş / Sol yanına boynun eğmiş / Garip garip duruyordu / Meğer kimsesi yoğimiş."

Gene gerçekçiliğe bir örnek. Gerçeği bütün şiddetiyle, açıklığıyla betimleme insanı belki de büyük şiire ulaştırıyor. İnsanın, doğanın büyük şiirine, yaşamın sevincine varabilmek için ağıtlardaki gibi çıplak gerçeği anlatmak gerekiyor belki. İnsana varmak için güvenli en kese yol belki de böylesi, epope, ağıt, türkünün acımasız gerçekliği. "Al atımdan düştüm koştum / Cırmaladım kumu eştim / Hakkı beni vurmaz diye / Kumun üç katını açtım", "Yata yata kulunç olmuş / Alnında mendili solmuş / Ben öpmeye kıyamazken / Kara göze kumlar dolmuş."

Ağıtlarda yer alan en önemli söylemlerden biri de eski görkemli günleri anmak. Bu görkemli günler küçük bir sevinç, göçün gürül gürül Çukurovaya konması, dağlara göçmesi... Altmış ayak çadırın önünde oynayan köçek... "Gökçek kızcağızım gökçek / Yaz gününde bitmez çiçek / Altmış ayak kara çadır / Önünde oynardı köçek."

Ağıtlarda birçok kez de anlamsız sözcükler geçer. Bu sonsuz acının delirttiği insandır. "Şu kağıtta ne yazılı / Filfili cilcen dizili." Hiçbir anlamı yok. "Vili babamoğlu vili / Savrulur püskülün teli."

Ağıtlarda, törenler sırasında, ağıt yakılan kişiden başka daha önce ölen bir kişinin üstüne de ağıt yakılır demiştim. İşte bu Mustafa Ağanın Ağıdının içine Bağdatta ölen başka birinin de ağıdı giriyor.

"Şükür oğlu var Ağamın / İnşallah yerini tutar / Şu Bağdatta kalanımın / Ocağında baykuş öter", "Hakiyetli Vezir Ağam / Duranını bize verdi / Size bir haber vereyim / Şu Bağdatta sunam kaldı."

Ağıtlarda söylenilen, yakınılan bir başka durum da, ocağın kör, erkek çocuksuz kalması, böylelikle de ocağın sönmesi. En dayanılmayacak durumlardan biridir. "Oğlum kalmadı ocakta / Atım kalmadı bucakta / Ne yatıyon Derviş oğlum / Kuşluklayın ısıcakta", "Dedemin gömleği kanlı / Ninni Poyraz oğlum ninni", "Abalar giydim abalar / Beni kınaman obalar / Kara Dedem can veriyor / Hem bakar da hem çabalar", "Al at ninni kır at ninni / Kucakladım ala kanlı / Kara Dedem şöyle dursun / Ak poyrazım delikanlı", "Ağlamaya arlanıyom / Düşmanlarım eve yakın."

Ramazanın Ağıdı da önemli bir ağıt. Kendi acısına bütün dünyanın katılmasını söylüyor : "Üç bacının bir kardeşi / Nasıl uykunuz geliyor."

Ortak temalardan birisi de, bundan beter bir kötülüğün insanın başına gelemeyeceğidir. Onun için ölürcesine ağlar, acısından oynar : "Efesini bana verin / Ben belime sokucuyum / Ahmet oğlum düğün kurmuş / Ben halaya çıkıcıyım."

Ramazanın Ağıdından bir dörtlük : "İleri gel gel ey Melek / Açın yarasını görek / Altı ocak birden battı / Buna dayanır mı yürek."

Bir de ağıtlarda doğaya, topluma, kişilere meydan okuma vardır. İlyadadaki Hektorun karısının ağıdı, bir yakınmadır. O öldükten sonra çocuğunun ne olacağı, elin aralığında kalacağı, kimsenin onun yüzüne bakmayacağı, insanlar içinde hep boynu bükük duracağıdır. Oysa Türkmen kadını meydan okur : "Çıkarım Berit başına / Başın kar olursa olsun / Çekerim bebek derdini / Dulluk zor olursa olsun." Bu ağıttan başka bir dörtlük. "Amanın belim kırıldı / Dev' oturup kalkmayınca / Senin bebek büyümez mi / Emmileri bakmayınca."

Gene ağıtlarda Tanrıya küserler, çıkışırlar, arkadaşlarıymış gibi Tanrıyla konuşur, ona dert yanarlar. Aldığı kimsenin daha ölümüne sıra gelmediğini, onun yerine anasını, babasını, bacılarını, karısını almasını isterler. Tanrıdan başka doğayla, kaderle, insanlıkla, yaşamla da kavgaya girişirler.

Ölürlerken kendi üstlerine ağıt yakanlar da vardır. Avşar Beyi Terkeşlioğlu gibi. Hastalanıp bir odaya kilitlenen gelin gibi. Terkeşli-

oğlu ölen karısı üstüne de ağıt yakmıştır. Bundan başka karıları üstüne ağıt yakan birkaç kişinin ağıdına daha rastgelmiştim.

"Çıktım Kozanın dağına / Karı dizleyi dizleyi / Yaralarım göz göz oldu / Cerrah gözleyi gözleyi."

Yaycıoğlu İbrahim Ağanın Ağıdında da aynı kalıbı görüyoruz : "Yaramın da başı acar / Göz göz oldu merhem durmaz / Küçücekten dul oturdum / Başımdan kara gün kalkmaz."

"Göz göz oldu yaralarım" birçok türküde, destanda, ağıtta geçer. Halk içinde de azgın yaralar için söylenir.

İmgeler, doğa, halkın doğayla iç içeliği, ağıt yakanın, ölünün yakınlarının şu anda ne halde oldukları ağıtları da söylenir. "Gölden kalktı uçtu turna / Kimi kara kimi sürme / Kurban olurum Münire / Kardaşın çadırın derme." Belki kalkar, geri gelir, diyor. Onun için çadırı derilmeyip öyle kalsın.

"Atın dorusun saymazdı / Kardeşim binerdi kıra / Çarşaflı yatak beğenmez / Şimdi kondu kuru yere."

Ben öpmeye kıyamazdımın başka bir biçimi. Doğadaki, insandaki çelişkileri dümdüz söylüyor.

Zülfikar oğlu İbiş Ağanın Ağıdı : "Benim Ağam ne hoş yatar / Kollarını kibar atar / Aşireti ava gitmiş / Atı yavuz ceren tutar." Burada da övgü. Bir kişinin atının yavuzluğu atın ceren tutmasıyla ölçülürdü. Birçok ağıtta, türküde çok kişi atının ceren tutmasıyla övülür. Eskiden Çukurovada çok ceren yaşardı.

"Sırtında da hülle donu / İçinden isterim canı / Ne yatıyon sürmel'eşim / Bekir ağa istemiş seni."

Ağıtlarda en çok göze çarpan ortak yanlardan biri de, ölüyü atından, giyitlerinden, yattığı odadan, geçtiği yollardan, kokladığı çiçeklerden, aştığı dağlardan, esen yelden, giden buluttan, gezdiği ovalardan, uçan turnalardan, yağan yağmurlardan, sonunda da Tanrıdan geri istemek gelenekselleşmiştir.

Boşanmış, herhangi bir biçimde başı belaya girmiş kadınlar da kendileri üstüne ağıt yakabiliyorlar. Boşanmış bir kadının kendi üstüne yaktığı ağıt : "Yazılarda olur diken / Örd koyup ciğerim yakan / Boşadığın ger'alır mı / Hak yoluna boyun büken", "Evimizin önü dölek / Yağmur yağar olur gölek / Cıncık yüklü kervanını / Ben mi ürküttüydüm felek."

Kadın böylelikle acısını söyler. Sonra kendisine umut verir. Her ağıtçı gibi gene kalıplardan yararlanır. Karacaoğlana başvurur. "Gamlanma gönül gamlanma / Ağlayanlar bir gün güler", "Gamlanma gönül gamlanma / Kötü gündür gelir geçer." "Gamlanma gönül gamlanma / Kötü günün ömr'az olur."

Kocası ölünce evinden kovulan kadının da bir ağıdı var : "Bana burdan çık diyorlar / Heyl'olur burdan çıkınca / Ellerinden kim tutacak / Şunlar çamura çökünce." Çocuklarından söz ediyor. Onların ellerinden kim tutacak başları belaya girince. "Arada kaldım arada / Doru yayılır derede / Sürünün içine vardım / Mor kekliğim yok orada," "Eller harman vuruyorlar / Varman harman yerimize / Varır da şeki ederim / Mor pürçüklü delimize", "Bana burdan çık diyorlar / Senin evin yok diyorlar / Tellal kızının yavruların / Döküm döküm dök diyorlar."

"Varır da şeki ederim mor püsküllü delimize." Gidip, burada ona kötülük edenleri, mor pürçüklü delimize dediği, kocasına şikayet edecek.

Kendi maceraları üstüne ağıt yakanların ağıtları en belalı, en acı veren ağıtlar. Belki de en candan, en sıcak ağıtlar. Bazı olaylar kimi kişiler için ölümden de beter geliyor. Yukardaki ağıt böyle bir acının ağıdı.

Kına ağıdına kimi yerlerde kına türküsü de diyorlar. Kimi yerde de kına ağıdı halay olmuş. Kadirlinin Bahçe köyünde, şimdi Osmaniye ilçesine bağlandı, 1939 yılında öğretmen vekilliği yaptığımda İbrahim Poçulu Avşar Ağıdı adında, o zamana kadar hiç görmediğim çok ağır, ritimleri derinde olan bir halay çekmişti. Ardından da Kına Ağıdı halayını oynamıştı. Kına Ağıdı halayı bir geline kına yakılmasını, ata bindirilmesini, önce acısını, sonra da sevincini anlatıyordu. Avşar Ağıdı çok ağır, figürleri belli belirsiz bir halaydı. Çok derindeydi ritmi. Şimdiye kadar böylesine ince ritimli bir oyun görmedim. İnsanın iliklerine işleyen bir lirizmi vardı. Türkmenlerde, Kürtlerde bir deyim vardır, "o, öyle bir halay çeker ki, başına bir tas dolu suyu koysan bir damlası dökülmez," derler. İşte Poçulu da Avşar Ağıdını böylesine derinden çekiyordu. Kozanoğlu Ağıdını Orta Anadoluda oturak havası olarak söylüyorlar. Çünkü oralarda ağıt geleneği yok. Toroslarda, Çukurovada öyle bir şey yapılamazdı. Yapılabilseydi, o ağıdı oyun yapanların başına çok kötü işler gelirdi.

Körünoğlunun Ağıdı da örnek gösterilecek ağıtlardan biri. Başta anlatılan düz hikaye olmasa bile bu ağıttan bütün olayı anlayabiliriz. Aynı ağıttan bir betimleme örneği : "Bunu duysa ne der Velim / Hep kırılsın evim malım / Kuşlar yemiş çalıya konmuş / Kıpkırmızı olmuş dalım." Bir görüntünün böylesine yalın, trajik anlatılması sanıyorum ki sözlü sanat ürünleri dışında kolay kolay her kula, her yazara, her şaire nasip olmaz.

"Bana ağlama diyorlar / Gözleri geyik karası."

Bayramın Ağıdı da ilginç ağıtlardan biri. 1909 yılında Çukurovada Bayram Ermenilerle savaşıyor, kıyım yaptığından dolayı da asılıyor. Bu ağıdı anası yakıyor. Önemli, güzel, bu da bir oğul pahasına olan ağıtlardan. Birkaç dörtlüğünü buraya alıyorum : "Kibar gezer emmimoğlu / Sağ yanında altıpatlar / Kara donlusun asmışlar / Padişah duyar da çatlar." Bu dörtlükten anlaşılıyor ki, ağıda amcası kızı da girmiş. "Bayram da benzer fidana / Yanarım şehit gidene / Hep duyar da yanar kardeş / Çukurova Koca Adana."

Ağıtlarda umarsızlık, eli kolu bağlanmak, bu yüzden de ne yapacağını bilememek. "Ben nideyim emmimoğlu / Dava Müftüde Kadıda / Asmışlar emmimoğlunu / Asmışlar saat yedide." Böylesine bir söyleyiş sıcaklığı, söyleyiş güzelliği yalnız bir ağıtta olabilir gibime geliyor.

Gene söyleyiş güzellikleri, dil ustalıkları üstüne Battalın Ağıdından dörtlükler alacağım. Gene yineliyorum, ağıtlar da konuşma dilindendir, bütün büyük şiirler, destanlar gibi. Yalnız, ağıtlarda ötekiler gibi halk dilinin zenginliği üstüne yeni bir ağıt dili kurulmuştur, demiştim. Destanların öteki halk ürünleri içinde nasıl bir söyleyiş biçimleri, söyleyiş tatları varsa, ağıtların da öyle. Yalnız yukarda da söylediğim gibi ağıtların pahası çok ağır olduğu için, içlerindeki duygular da yoğun, söyleyişler de, bir şiddet, bir hışımdır. Bir hışım tadıdır. Türkünün, sevda değil bu bir hışım, dediği gibi. Ağıtlar için de, şiir değil bir hışım diyebiliriz. "Boz lökü kapıya geldi / Eğdi boynun haber aldı / Sen duymadın Arzu bacım / Battal d'öldü, Davut d'öldü", "Sandıktan tutup kalkıyor / Adam şuna güvenir mi / Beş döşekten yer sererdim / Battal taşa dayanır mı." Beş döşeği üst üste koyup yere yatak yapmak. Ölüsü toprağa, taşa konacak. Buna dayanılır mı? "Davut bilmezdi düzeni / Battal gezerdi Kozanı / Ya niderdin çer alası / Virane dağda gezeni."

Gene yürekli bir betimleme : "Tosmuğun ardına pusmuş / Öğürdükçe kanlar kusmuş / Arık Hasan boğazlarken / Açacak üstüne düşmüş."

Gene bu ağıttan : "Ömer, Osman kardeşlerim / Durmaz ben burda kışlarım / Eller bana deli diyor / Deli m'oldum kardeşlerim." Acıdan oynamak, delirmek de ağıtlardaki başlıca temalardan.

"Kaplan geldi heğirmiye / Yaşı geldi yiğirmiye / Her ananın kârı değil / Böyle yiğit doğurmaya."

Birçok ağıtta, her ana böyle yiğit doğuramaz.

"Atının da alnı sakar / Bir incecik hara koşar / Ne yatıyon Ökkeş oğlum / Yaralıya sinek çokar."

Gelenek, görenek, en küçük ayrıntısına kadar yaşamın her biçimi... Kılık, giyim kuşam, yaşamın, insanın, doğanın her türlü devinimi. Hayvanlar, kuşar, böcekler, ölürkenki davranışlar... Ölüyü gezdiği tozduğu yerlerde aramak. Onu en güzel günlerinde en sevdiği insanlar arasında dolaşıyor, konuşuyor sanmak. Hiç ölmemiş gibi ölüyü yaşıyor sayarak ağıtta şimdi ne yapacağını, ne söyleyeceğini belirtmek. Ağıtlarda çok söylenen sözlerden biri de ağlamağa arlanmak. Bir de muradını alamadan yernik gitmek. Kalanlar için en büyük acılardan birisi de bu. "Kara tabanca İngiliz / Sıkkın oturur mencilis / Bunda ayıplamak olmaz / Kardeşe benzer hanginiz." Övgüde, ölenin kimseye benzememesi, onun çok üstün bir kişi olması, bu üstünlüğü söylemenin de ayıp sayılmaması...

İnsanların can verirken betimlenmeleri de ağıtlarda epeyce yer tutar. "Kır at gelir harlayarak / Nalı gelir parlayarak / Sar' Ahmedim can veriyor / Siyah perçem terleyerek."

Bu Sarı Ahmedin Ağıdından ilginç bulduğum bir dörtlüğü daha yazacağım : "Odasına yer serdiğim / Telli çarşaflar örttüğüm / Sarılsana Sar' Ahmedim / Küsüp de ayrı yattığım." Eski günleri özlemek... İyi, kötü günleri...

Muradına erememek üstüne bir parça daha : "Burası büyük Adana / Kimse varmamış tadına / Ölüm gezme ardım sıra / Ermemişim muradıma."

Topuzun Ağıdı da üstünde durulacak ağıtlardan biri. Yalnız bu ağıttan salt bir dörtlüğü alıyorum : "Göçücü Avşarın özü / Göçmem demiş Beyin kızı / Sabah çok erken göçerler / Üşür çocukların yüzü."

Bütün bu ölüm kalım, bütün bu acı, umarsızlık, ölüm acısı içinde... Çocukların üşüyen yüzü. Çocukların yüzü üşürken, uzakta, doğuda, Çukurova buğulanırken, tan yıldızı tanyerinin ucunda salınırken göçün kalkması... Doğanın insanla iç içeliği ölümde bile. En küçücük bir olay, oysa ölümde, küçücük çocukların yüzünün üşümesi o kadar küçük değil. Doğayı yaşamışlar, tanyerine göçe çıkmışlar, çocuk yüzlerinin üşümesinin, tanyerinin güzelliğinin tadını bilenler çocukların yüzünün üşümesini, ölümde bile anmadan edemezler.

Ağıtlardaki ölümleri, ölenlerin toplumla, insanlarla ilişkilerini, doğayla iç içeliğini, ölümün olağanlığını, öteki dünyanın, cennetin, cehennemin, yılanların çıyanların öyle pek sözünün edilmediğini gösteren çok örnek sıralayabiliriz. Yukarda da söylediğim, birçok örnek verdiğim gibi ölüm bu dünyadadır, öteki dünyaysa ağıtlarda pek yok. Buna şaşmamak gerek. Doğanın içindeki insan, ne kadar bozulursa bozulsun, sağlıklı insandır. Ölüm acısını yüreğinin başında ne kadar yoğun duyarsa duysun, bu dünyaya gelmiştir ya, bu tada, bu güzelliğe, bu erişilmez sevince ulaşmıştır ya, gideceği yer, varacağı karanlık, belki de o kadar umurunda değildir. Bunu da, karanlık umurunda değildir demek de kolay olmasa gerek. Ölüm insanoğlunun en büyük acısı, belasıdır. Yalnız dünyanın erişilmez tadı, sevinci, vazgeçilmezliği de her şeyden üstündür. Ağıtlar, insanoğlunun bu derinine kolay inemediğimiz bu gizini söylemiyor m'ola? İnsanın ölürkenki yalnızlığı, umarsızlığı, yanında sevgisini bile götürememesi... Bilmiyoruz ki... Bizdeki, dünyadaki ağıtlar üstünde gereğince durulursa, ölüm acımız belki biraz daha yeynilebilir. Ağıtlar, ölüm acısını yeyniltmek için var olmuşlardır belki. Onu incelememiz bizi insan gerçeğine biraz daha yaklaştıramaz mı?

Homerosun dediği gibi, yaratıklar içinde en acı çeken yaratık insandır. Çünkü bir tek o ölümün bilincine varmıştır. Belki bu bilinç bizim için bir gün ölüm acısını yeynilten bir em de olabilir.

Yaz gününde sarı çiçek
Çığrıştı da açtı m'ola?

Haziran 1992
Basınköy

Bu yazı hazırlanırken kitaptaki ağıtlardan, Ahmet Şükrü Esen'in *Anadolu Ağıtları*'ndan, Ursula Reinhard'ın *Vor Seinen Häusern Eine Weide*... adlı derlemesinden (Berlin 1965) yararlanılmıştır.

ADANA HALKEVİ
DİL, EDEBİYAT ve TARİH ŞUBESİ
Neşriyatından
SAYI : 1

ÇUKUROVADA FOLKLOR DERLEMELERİ : 1

KEMAL SADIK GÖĞCELİ

AĞITLAR

I

1943

Türksözü Basımevi - Adana
1943

ÖNSÖZ

Yıllardanberi Halk Edebiyatımız üzerindeki çalışmalar, şüphesiz ki, bu sahaya çok şeyler kazandırmıştır. Bu çalışmalar devam edegeldikçe, daha çok kıymetli materyaller elde edileceği muhakkaktır.

Anadolu folklor hazinesinin, bütün diğer memleketlerindekinden zengin olduğu, su götürmez bir hakikattir.

İşte ben bu hazineden bir parça olan, Ağıtlar üzerinde çalışmaya karar verdim.

Ağıtlar, Halk Edebiyatımızın bellibaşlı bir kısmını doldurmaktadır. Şimdiye kadar üzerinde hemen hemen hiç işlenilmeyen bu kısmı, kendime saha yaptım. Ağıtlar üzerindeki araştırmalarım bitene kadar, folklor çalışmalarımın hepsi bu mevzua hasredilecektir.

Ağıtların bundan sonraki ciltlerinde daha geniş olarak, çalışmalarıma devam edeceğim. Bu ilk ciltte ağıt söyleme merasiminin nasıl yapıldığının üzerinde durdum. Diğer ciltlerde ağıtların menşeini araştıracak ve tahlilini yapacağım.

Bu ilk kitapta belki birçok hatalarım olmuştur. Folklorcu arkadaşlarımın ve büyüklerimin gördükleri hataları bana bildirmeleri, beni memnun ve bu yolda daha emniyetle yürümeme yardım eder.

K.S.G.

AĞIT NE ZAMAN, NEREDE NASIL SÖYLENİR?

Ölülerde ağıt söylemek, Anadolu halkının başlıca adetlerinden biridir. Biz burada, bu adetin Çukurovada nasıl yapıldığını anlatmaya çalışacağız. Burada ağıtların tahliline girişmeyeceğiz. Yalnız bu adetin nasıl yapıldığını, içe inmeden, dış görünüşünü söyleyeceğiz.

Osmaniye kazasına bağlı Hemite, – eski adı Göğceli – Kadirli kazasına bağlı Bozkuyu, Cığçık, Azaplı, Harkaştığı, Nürfet ve Maraş'ın Andırın kazasına bağlı Gövahmetli köylerinde yaptığımız tetkikler, bu adet hakkında bildiklerimizi takviye etmiştir. Esasen bu muhitin çocuğu olduğumuz için, muhitimizdeki her adeti bilmemiz tabii görülmelidir.

1940'ta Osmaniyenin Hemite köyünde, 1941'de Kadirli kazasın-

da gördüğüm ve not ettiğim, ölülerde ağıt söyleme merasimini olduğu gibi nakledeceğim. Pek yakından gördüğüm bu iki merasim arasında hiç fark yoktur. Yine bugünlerde yaptığım bazı tetkikler, Çukurovanın her tarafında bu âdetin, aynı şekilde yapıldığını göstermektedir.

Ağıt, umumiyetle, ne şekilde söylenir? İlk olarak bunu görelim.

Hasta can çekişirken, hoca Kuranı yahut Yasini Şerifi yavaş yavaş okur. Hasta can çekişirken Kuran yahut Yasin okumak, hiç ihmal edilmeyen dini kaidelerdendir. Hasta can verdikten biraz sonra okumak işi biter ve hoca çekilir. Hoca gidince, ölünün üstündeki yorgan kadınlardan biri tarafından sökülür. Melefesi – yorganın içindeki beyaz bez – ölünün üzerinde bırakıldıktan sonra geri kalan tarafı alınır. Bu iş on dakika kadar sürer. Bu on dakika zarfında orada bulunan kadınlar, ölünün etrafında halka olurlar. – Bir köyde ölüm olduğu vakit, bunu duyanların hepsi, ölü evine toplanır. – Bu sırada, halka olmuş kadınların içinden biri kalkarak ölünün elbise ve çamaşırları bulunan bohçayı kadınlardan birinin önüne atar. Önüne bohça atılan kadın, bohçayı açar, içindeki eşyalardan birini eline alarak ağıt söylemeye başlar. Ağıdın bir beyiti söylenince, söyleyen ve öteki kadınlar, hep birden ağlamağa başlarlar. Bu ağlamak, bazen de kıta sonlarında olur. O kadının uydurduğu besteye bakar.

Artık her beyit söylendikçe arkasından ağlanır. Birinci kadın yorulunca, diğer bir kadın bohçadan bir eşya alarak söylemeye başlar. Böylece söylemek isteyen kadınlar söyler ve ağlarlar. Bu söyleyiş, iki kadın arasında karşılıklı da yapılabilir. Kitabımızda buna misal vardır.

Kadınlar, yorgunluk duyunca içlerinden biri bohçayı dürer ve sükunet içinde yerlerinden ayrılırlar. Ölü de yıkanmak için kaldırılır.

Bazı yerlerde, mesela Vanda, Erzurumda, Burdurda ölü mezara götürülürken arkasından erkeklerin de ağıt söylediklerini öğrendik. Hemite köyünden 95 yaşında Hava Hatunun söylediğine göre, eskiden Çukurovada da erkekler bu merasimi aynı şekilde yaparlarmış. Şimdi buna tesadüf edilmiyor.

Ağıt, bu anlattığımız umumi söyleniş şeklinden başka şekillerle de söylenebiliyor. Bunları da teker teker görebiliriz :

1 – Ölünün, başka köyde bulunan tanıdıkları baş sağlığı için geldikleri zaman, yukarda anlattığımız gibi bohça öne atılır ve aynı şekil-

de ağıt söylenir.

2 – Bir insan, öleceğini bilirse, ölmeden evvel kendisi için ağıt yakabilir.

3 – Zengin ölü sahipleri para vererek, tanınmış halk şairlerine ağıt yaktırırlar. Kitabımızda buna da misal vardır. Âşık Hüseyinin, Hatca Gelinin ağıdı.

4 – Uzakta, öldüğü duyulan bir büyük, bir akraba, bir tanıdık için de ağıt yakılır. Kitabımızda misal vardır.

1.11.1942 Kadirli
K.S.G

YEMEN AĞIDI

1911'de Mehmet ve Memiş adlı Çukurovalı iki kardeş asker olarak Yemene gidiyorlar ve bir daha dönmüyorlar. Bu ağıdı, şehitlerin bacısı yakıyor.

Gara çadır is mi dutar
Martin tüfek pas mı dutar
Ağlıyalım anam bacım
Elin gızı yas mı dutar

Günden yanı soldumola
Yerden yanı uldumola
Memmedimin ala gözün
Garınçalar oydumola

Basma fistan kirlenirse
Başda püşgül fırlanırsa
Ya kimlere baba desin
Senin bebek dillenirse

Getme Yemene Yemene
Garışın toza dumana
Mekdubunu sal gardaşım
Bacını goma gümana

Getme Yemene Yemene
Yemen sıcak dayanaman
Dang borusu er vurulur
Sen cahalsın uyanaman

Getme Yemene Yemene
Yemen sıcak gayfa bişer
Esger talime çıkışın
Aceminin aklı şaşar

Tarlalarda biter gamış
Uzar gider, vermez yemiş
Çöl Yemende can verenner
Biri Mehmet biri Memiş

Bu ağıdı daha sonra Kadirlinin Yalnızdut köyünden derledim. Ağıdı yakan Yalnızdutlu yaşlı bir kadındı. Memetle Memişin kız kardeşiydi. 1911 olduğuna göre Trablus savaşı olacak. Anadoludan, çöle aşağı nereye giderse gitsin orasının adı Yemendir.

Günden yanı soldumola
Yerden yanı uldumola
Güne gelen tarafı soldu mu acaba?
Yere gelen tarafı çürüdü mü acaba?

Anadolunun çok yerinde çürümek yerine ulmak kullanılır. Yalnız kimi yerde anlamları başkadır. Ağaç ulmaz, çürür. Et ular.

Başta püskül fırlanırsa Fesin püskülü fırlanırsa.
Dang borusu Tan borusu
Er Erken
Gayfa Kahve.

Yalnızdutta derlediğim varyantta, "Ağlayalım anam bacım kahpe Osmanlı yas mı tutar", diyordu.
Ben ilk kitapta çıkanı, "Elin kızı yas mı tutar"ı koydum.

LADIFLARIN AĞIDI

Kırşehirin Kaman kazasından bir ailenin dört oğlu da asker oluyor ve Kars hezimetinde dördü de şehit düşüyor. Bu ağıt, anaları Emine tarafından yakılmıştır.

Ana ağlar bacı ağlar
Ağ gelinler gara başlar
Hep gapandı böyük evler
Goca galdı garıyınan

Yaz gelir de bilbil öter
Dağlar melil melil tüter
Has bahçada güller biter
Hayva turunç narıyınan

Ladıflar geliyo dense
Mücdecisi eve gelse
Halil Kâham gıra binse
Sülemenim doruyunan

Goyun geldi sürüyünen
Evler yandı yeriyinen
Hep melekler harbe getmiş
Al bayraklı periyinen

Gars'da gavga guruluyo
Ladıf ora deriliyo
Tırampatlar vuruluyo
Mızıkalı boruyunan

Eminem derkine aman
Üstümüzden gaksa duman
Bizim vatanımız Gaman
Mor sümbüllü goruyunan

Ladıf Redif.

Ben bu ağıdı derlediğimde ağıdın yakıldığı yerin Kırşehirin Kaman ilçesi olduğunu sanıyordum. Sonradan bana ağıdın yakılış yerinin Bahçe İlçesinin Kaman köyü olduğu söylendi. Bir iki varyant da o yörelerde derlendi, yayınlandı. Onlar da kitap olarak çıkarsa, bu ağıt tamamlanmış olur.

KOZANOĞLUNUN AĞIDI

Bundan seksen sene evvel, Kozanoğlu Ahmet Paşa ve kardeşi Yusuf Ağa devlete isyan etmişlerdi. Bunların tenkiline Derviş Paşa memur edilmişti. Yapılan muharebede Yusuf Ağa asker tarafından süngülenmiş, Ahmed Paşa da esir düşmüştür. Bu ağıt, akraba kadınları tarafından Yusuf Ağa için yakılmıştır.

Çıkdım Fekenin dağına
İrembil atdım bağına
Aşiretden imdad olmaz
Gaç gurtul Gâvırdağına

Çıkdım Fekenin dağına
Garı dizleyi dizleyi
Yarelerim göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi

Odasında terzi işler
Küfaylanlar yeri dişler
Ünü böyük Gozanoğlu
Kürk geydirir at bağaşlar

Gutnu zubunun gardağı
Elinde gümüş bardağı
Zahmerinin ortasında
Oda vermişler çardağı

Amanın böyle olur mu
Oğul babayı furur mu
Padişah esgerleri
Bu düyne size galır mı

Gara çadır eğmeyinen
Ucu yere değmeyinen

Ne gaçarsın Gozanoğlu
Beşyüz atlı gelmeyinen

Gozan dağı dağ dağal mı
Çevre yanı bağ dağal mı
Gozanoğlunu furmuşlar
Bu da bize ar dağal mı

Gozan suyu akmam demiş
Dört yanımı yıkmam demiş
Ünü böyük Gozanoğlu
Ben yurdumdan çıkmam demiş

Hezerine hüzerine
Işık yağmış mezerine
Kalk gidelim Kozanoğlum
Bin kır atın üzerine

Karalı yağlık karası
Adana Kozan arası
Ben öpmeğe kıyamazdım
Ak göğsü süngü yarası

AHMEDİN AĞIDI

Kozan (eski adı Sis) köylerinden birinde, ihtiyar bir kadının biricik oğlu, düşmanları tarafından 40 yıl önce öldürüldüğünde, anası ve gelini bu ağıdı karşılıklı söylüyorlar.

Gelin :

Şu Sis'in de günden yüzü
Açıldı mı top nergizi
Kak anam oğlunu getir
Künde ağladırım sizi

Ana :

Ehmedim gelir birezden
Çıkamaz ottan firezden
Ne sen aldın ne ben aldım
Elin aldığı mırazdan

Gelin :

Gara dutda gab'ağaçlar
Başında ötüşür guşlar
Ayan olsun garip anam
Bir oğlunu öldürmüşler

Ana :

Efesini bana verin
Ben belime sokucuyum
Ehmed oğlum düğün gurmuş
Ben halaya çıkıcıyım

Gelin :

Gozan'ın da üstü Bucak
Ot biçeller gucak gucak
Sana diyom garip anam
Yanar m'ola batgın ocak

Künde, günde Her gün.
Firez Biçilmiş ekinin toprakta kalan sapları.

Efesini bana verin
Ben belime sokucuyum
Ahmet oğlum düğün kurmuş
Ben halaya çıkıcıyım

Efe Fes. Fesin yöresine dolalı yağlıkla birlikte olana efe derler.

Cenazesi öyle kalabalık ki, oğlum düğün kurmuş, ben acıdan, ne yapacağımı bilemiyorum, ortaya çıkıp halay çekeceğim.

BEBEK AĞIDI

Bebek Ağıdını kimin söylediği, hangi tarihte söylendiği, söyleyenin hangi köyden olduğu bilinmiyor. Fakat bir Çukurovalı kadın tarafından söylendiği muhakkak gibidir.

Bebek Ağıdındaki vaka şöyledir : Bir bey oğlunun, evlendikten sekiz sene sonra, bir çocuğu oluyor. Çocuk altı aylık kadarken yaylaya göçülüyor. Yolda, bir devenin üstünde bağlı bulunan beşik, çam dallarından birine takılıp kalıyor. Beşiğin çam dalında kaldığını, çocuğun anasından başka kimse görmüyor. O da önünde giden kayınbabasına bu vaziyeti söyleyemiyor. Çünkü onunla konuşmuyor. Anadoluda "gelinlik" adeti vardır. Gelin, kayınbabası, kaynanası ve kocasının akrabaları ile konuşmaz. Onların suallerine baş işaretile (hayır) veya (evet) der. Gelinin yukarda saydığımız akrabalarla konuşması bir terbiyesizlik addolunur.

Sonra, beşiğin çamda kaldığını kocası, gelinden haber alıyor. Geri dönüp beşiği buldukları zaman bebeğin gözlerinin yırtığı kuşlar tarafından oyulmuş olduğu görülüyor. Bu ağıdı, bebeğin anası orada yakıyor.

Deveyi deveye çatdım
Örkünü üstüne atdım
Alamadım bebek seni
Gay'nbabamdan hicab ettim

Harmancığın gayaları
Nen çalıyor mayaları
Berk mi değdi ağ bebeğim
Garaguşun sayaları

Harmancıkdan çıkdım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Şimdi emmilerin gelir
Kimi atlı kimi yayan

Garaguş döner havada
Yavrusun gomaz yuvada
Ora gedek ağ bebeğim
Bir gönnüm Çukurovada

Göğde bulut gar havası
Işgın yayılır devesi
Silini silini ağlar
Bebeğin tülü mayası

Bebek beni del'eyliyo
Garşı daldan el'eyliyo
Bebeğin uyhusu gelmiş
Gel de beni bele diyo

Harmancıkda tütün tüter
Çıngırdaklı goşum öter
Derdeyleme ağ bebeğim
Benim derdim bana yeter

Garagoyun garagoyun
Ciğerinen olmaz oyun
Meler m'ola benim gimi
Guzusun aldıran goyun

Nen çalıyor mayaları Nen çalmak, ninni söylemek. Develeri bile bebeğe ninni söylüyor. Bir de gelinler çocuklarını, kayınbabalarının, kayınbiraderlerinin yanında kucaklarına almazlar.

Işgın, ışkın Yeni filizlenmiş dal.

EMİNENİN AĞIDI

Andırın Müftüsü Hacı Ömer Efendinin oğlu Köse Müftünün karısı öldüğünde, 1920 yılında, kadının bacısı tarafından yakılan ağıt.

Boyu uzun beli ince
Var mı bacımın gusuru
Bulaman bacım gimisin
Efendi gezsen Mısırı

Boyu uzun beli ince
Sarardı tarabulusu
Bulamam bacım gimisin
Efendi gezsen Kilisi

Maşallah bacım maşallah
Ondördünde aylar gimi
Silkinir dışarı çıkar
Arabistan taylar gimi

Gadan alayım efendi
Şindi bizden geçicin mi
Gül dudaklımı alıp ta
Meyremçile göçücün mü

Yekin gül dudaklım yekin
Efendin gelir darılır
İki gelin bir oluşun
Çiçek biter yer yarılır

Tarabulus Trabulus kuşağı.
Meryemçil Yaylanın adı.
Yekinmek Kalkmak. Ayağa kalkmak. Doğrulmak, ağmak.

HACI VELİNİN AĞIDI

Andırın kasabasından Hacı Veli adında biri, kayıkla Ceyhan nehrini geçerken suya düşüp boğuluyor. Bu ağıdı ağası, tahminen 20 sene evvel, söylüyor.

Gıvranın gemiye gelin
Atının hamını alın
Şimden keri gelmez gayrı
Asılın asılın ölün

Altında da atı Arap
Başında püsgülü kelep
Hacı Velim sele getmiş
Siyah kekil yelep yelep

Hacı Velim tosun toplar
Altında da atı hoplar
Hacı Velim sele getmiş
Sağ yanında altıpatlar

Şo Cahanın akışına
Çıkamadım yokuşuna
Ağası duymuş geliyo
Bakın atın sekişine

Gadanı alıyım gelin
Mor belikler salım salım
Elli lire bedel verdik
Bizi buldu zalım ölüm

Yaşa Hacı Velim yaşa
İn atını bağla daşa
Hacı Velim beğler dengi
Bedel yatırmış Maraşa

Hota Hacı Velim hota
Sıçırar da biner ata
Hacı Velim cirit oynar
Efesini duta duta

Kıvranın Dolanın.

Atın hamını almak Yorgun, koşudan çıkmış, ya da uzak yoldan gelmiş atı dolaştırarak yorgunluğunu almak.

Yelep yelep Parlayarak.

Hota Kabadayı, görkemli.

HÜSEYİNİN AĞIDI

Bundan 100 sene evvel Bozdoğan Beylerinden Abdi Bey, Kütük Bozdoğanı aşiretinden Hüseyin adında bir genci kötü bir sebepten dolayı öldürtüyor. Kardeşi Hüseyinin ölümünü duyan bacısı bu ağıdı yakıyor.

Annacımız Dede Dağı
Verin de içiyim ağı
Sanırım ki Bozdoğanın
Babam oğlu böyük beği

Nerden geldin nerelisin
Ağ döşünden yaralısın
Ne yüzünü azdırıyon
Çuha şavlar buralısın

Hösüyün Babamın oğlu
Fesat geder golu bağlı
Kimseye bulmam mahana
Bun'öldüren Kerim oğlu

Ağa da duyarsa duysun
Nasibime gurşun goysun
Han'evimiz haraboldu
Galan orusbusun yensin

Yusuf Ağa'nın hatını
Cahana furur atını
Guzana gardaş Guzana
Bura bilmez gıymatını

Tecirliden gelen gayna
Durma şefre köçek oyna
Ondan giyer babam oğlu
Ağ üstüne telli sırma

Sağ bucağı yerim ettim
Üstüne gılıcın atdım
Gözledim gardaş gelmedi
Düştüm de yalınız yatdım

Ağşam oldu ışık yanmaz
Çadırın sıtırı dönmez
Tez gelesin babam oğul
Develerin hey ha bilmez

Yol üsdüne hayma dutmuş
Gelen geçen insin deyi
Davulu çifde furdurmuş
Duyan atlı binsin deyi

İnce Hösüyünüm ince
Mavu püsgül dal gulunca
Ortalığınız durulsun
Bizim yalınız ölünce

Ağam da ay gimi parlar
Emmim de gün gimi şırlar
Gıv eyle gardaş gıv eyle
Bize gıv atlısı deller

Ağı Zehir.

Bozdoğan aşireti Bozdoğanlılar Kadirli ilçesine bağlı dokuz köyde otururlar. Bir de Adanaya bağlı yirmi köy kadar Bozdoğanlı vardır. Bunlara ilk kütüğe, yani nüfusa yazılan aşiret bölümü olduğu için Kütük Bozdoğanı derler.

Döş Göğüs.

Mahana Bahane.

Gayna Şişe.

Sıtır Geçim.

Kulunç Sırt, kürek kemikleri, kemiklerin ortası.

HALBIRIN AĞIDI

Hemite köyünden Durdu Hatunun dediğine göre, bundan 150 sene evvel, Arap Ağa adlı beyle Maraşlı Beyazıt beylerinin arası, bir kız kaçırma yüzünden açılıyor. Bir gün Arap Ağa, Beyazıt Beyinin evinde misafirken, Beyazıtlılar Arap Ağayı öldürüyorlar. Bu ağıdı, Beyazıt Beyinin, Arap Ağanın oğlu Hüseyinde bulunan kızı söylüyor. Esasen araları, bu kız yüzünden açılmıştır.

Hösüyün Beğ de birisi
Minderi gaplan derisi
Gördüm dayfalar elinde
Kehribardan imamısı

Mavu şavlar ışıl ışıl
Gaçma ayağ'na dolaşır
Car eyleme ağa babam
Hösüyün oğlun ulaşır

Halbırın akaba yanı
Cığlar geder adam ganı
Beş yıllıcak gelin galdım
Nider de alırdın beni

Halbırda da devem durdu
On iki top gumaşım'aldı
Aldı durmaz Beyazıtlı
Sandığıma palta furdu

Halbırın da gar'ardıcı
Halepden alıllar tucu
Hösüyünüm düğün gurmuş
Acep kim olur sağdıcı

Çakal atı bilmez terki
Fati gızı aldı gorku
Aldı doymaz Beyazıtlı
Bir sandıktan dokuz kürkü

Garlangaç yapar yuvayı
Çamır sıvayı sıvayı
Bana duşman gızı deller
Gâvır babamdan dolayı

Oturdum yükün dibine
Ben de burda ne ararım
Emmim oğlu Ehmet Paşa
Ne faydam var ne zararım

Yeğin ekinin firezi
Takım koyarlar kirazı
Yariminen bana benzer
Yedi ülker üç terazi

Yarim yiğitler koçağı
Dizine dökmüş saçağı
Yarim ile bana benzer
Kuş burnu salep çiçeği

Halbır Kalbur : Kalbur bir de Toroslarda bir yaylanın adıdır. Olay o yaylada geçtiği için bu ağıda Kalburun Ağıdı diyorlar.
Dayfalar Tayfalar, beylerin hizmetkarları, askerleri.
İmamı Tespihlerin en baştaki boncuğu, püskülün altındaki, yuvarlak değil, uzun boncuk, tane.
Car etme Yalvarma. Bir imdat çağırarak yalvarma.
Akaba İniş.
Takım : Tarla sınırı.
Kuş burnu : Yaban gülünün kırmızı tohumu.
Salep çiçeği : Orkide.
Gar'ardıc : Kara ardıç

DELİ HACININ AĞIDI

Bundan 50 sene evvel Deli Hacı adında biri, 4 oğlu ile eşkıyalık ediyormuş. Bir baskında zaptiyeler tarafından öldürülmüş. Bu ağıdı, karısı Fatma Hatun yakmış.

Deli Hacı Deli Hacı
Her gelenden alır pacı
Isdanbuldan gelmiş ferman
Okunuyo senin uçu

Gaplan geldi heğirmiye
Yaşı vardı yiğirmiye
Datlı gimi goç yiğidi
Ana gerek doğurmıya

Yılan gelir aka aka
Etrafına baka baka
Av ediyo Hasan oğlum
Keklik gimi seke seke

Hasan oğlumun eyisi
Datlı kölgemin goyusu
Biz dövlete ası mıyık
Delim de başı gayısı

Şivilginin önü baer
Tühek öter gaer gaer
Yanında Omar yoğusa
Çık da İci deyi çağar
Halil oğlu Gürrek Ali
Gurşun değdi oldu deli
Üç yüz yeyen zerrediyo
Hamamın köprüsü baalı

Halil oğlu Gürrek aslan
Yaslan sefil başım yaslan
Andırınnı gurgu gurmuş
Seslen Deli Hacım seslen

Kalkar sandığı dökerim
Yaldız altını dikerim
Turabın da Şefre gızı
Datlıma nışan dakarım

Haklı oğlancığım haklı
Oğlum maarada saklı
Üç yüz atlı zerrediyo
Hamemin köprüsü bekli

Heğirmek Kaplanın sesi, kükremesi.
Başı kayısı Ne yapacağını bilemez bir durumda olmak.
Şivilginin önü baer Şivilginin önü bayır. Şivilgin Kadirlide, köylüklerinde bir yer adı olması gerek. Hamamın köprüsü bağlı dediğine göre, Hamam köyü Anavarza yakınlarında, Şivilgin de oralarda bir yerde olsa gerek. Belki de unutulmuş bir yer adıdır.
İci Hacının kısaltılmış adı.
Gürrek, gürlek Gürleyerek gelen adam. Gürleyen adam. Ya da lakap.
Üç yüz yayan zerrediyor Tarıyor, araştırıyor.

Kalkar sandığı dökerim
Yaldız altını dikerim
Turabın da Şefre kızı
Tatlıma nişan takarım

Tatlı oğluma, diyor, yaldız altınıyla nişan takarım. Yani Şefre kıza yaldız altını takarım, diyor.

SARI AHMEDİN AĞIDI

Sarı Ahmet adında bir delikanlı, Andırından, nişanlısı bulunan Köleli köyüne giderken yolda eşkıyalar tarafından vuruluyor. Bu ölümü duyan nişanlısı, vurulduğu yere kadar gelerek başında bu ağıdı yakıyor. Bu ağıt, tahminen bundan 30 sene evvel söylenmiştir.

Gapıda da dor'at bağlı
O da orda dolanuyo
Öldürmüşler Sar'Ehmedi
Al ganlara beleniyo

Şu yiğidin yatışına
Gola martin dakışına
Furdu beni Sar'Ehmedim
Kölelinin yokuşuna

Gaplan geldi heğirmiye
Yaşı vardı yiğirmiye
Her ananın keri dağal
Böyle yiğit doğurmıya

Ağ damına verdim direk
Ganı atdım kürek kürek
Başgasını demem amma
Ehmet düğünlerde gerek

Dilli Sar'Ehmedim dilli
Ağ elleri deste güllü
Öldürmüşler Sar'Ehmedi
Zilfağarlı iki dinni

Ücede gaplan bağırır
Bahçada bilbil gığırır
Yekinsene Sar'Ehmedim
Anan başında çığırır

Gaynar gara gazan gaynar
Üzengisi dördilli oynar
Andırını sıcak deller
Bilmem Ehmet nerde yaylar

Süzün Sar'Ehmedim süzün
Gaşı kirpiğinden uzun
Ben anandan duyar idim
Güz gelse de gursak düğün

Damdırasın bir hoş çalar
Efesin bir yanna eğer
Cahalıdı Sar'Ehmedim
Gaş altından yarin değner

Atı gelir toza toza
Ben görmedim böyle gaza
Sar'Ehmedim yurd geziyo
Suyu souk otu teze

Atı da gelir harınan
Ehmet geliyo serinen
Heğbesini çok doldurdum
Milisi gökcek narınan

Gırat gelir harlıyarak
Nalı gelir parlıyarak
Sar'Ehmedim can veriyor
Siyah perçem terliyerek

Odamıza yer serdiğim
Telli çarşaflar örtdüğüm
Sarılsana Sar'Ehmedim
Küsüp de ayrı yatdığım

Otlu koyak otsuz koyak
Ağam da sağıdı bayak
Küfaylana binmez ıkan
Ben de geldim yalın ayak

Dor'at Doru at.
Sar'Ehmed Sarı Ahmet.
Dilli Konuşkan. Güzel konuşan kişi.
İki dinli İki yüzlü.
Gığırmak Kuş seslerine gığırmak denir. Ötmek.
Atın Harla gelmesi Hızlı, hırlayarak atın gelmesi.
Milisi gökçek nar Tanesi güzel nar.
Kır at gelir harlayarak Burnundan çok sesli soluk koyvererek.
Bayak Biraz önce.

HAÇCA GELİNİN AĞIDI

Bundan otuz sene evvel, Elbistan kazasına bağlı Yarpuz nahiyesinden Çöl Beyinin oğlu Mehmet Beyin kızı Maraştan bir adama nişanlanıyor. Kız, gelin gideceği gece birdenbire ölüyor. Düğün alayı eli boş, Maraşa geri dönüyor.

Bu ağıdı, Cenubun kudretli halk şairlerinden, Aşık Hüseyin yakmıştır.

Ağşamdan da geldi posda
Ben görmedim böyle hasda
Yekin Haçca Hanım yekin
Cehiz galdı desde desde

Ağşamdan kesdik kekili
Bizde goymadı akılı
Haçca Gelin olmam demiş
Remziye Hanım vekili

Maraş'dan da çıkdı seğmen
Ağacadağda oturdular
Ne vefasız yalan düyne
Haçca gızı götürdüler

Seğmen gol gol olmuş gezer
Beş katip cehizin yazar
Haçca gızdan soyka galan
On lirelik sırma izar

Başında ipek kecisi
Yürekden çıkmaz acısı
Haçca gelin olmam diyo
Mahfeye binsin bacısı

Seğmen gediği aşmamış
Düğün yemeği bişmemiş
Nasıl gıydın Gadir Mevlem
Gına çabıdın çeşmemiş

Aşık Hüseyin'im gülmiyo
Bülbüller dala gonmıyo
Yekin Haçca hanım yekin
Boş seğmen geri dönemyo

Aşık Hüseyin'im der gülüm
Ben görmedim böyle ölüm
Haçca gızdan soyka galan
Yedi halı ondört kilim

Elinde gümüş bardağı
Dolanır gelir çardağı
Varın söylen güveğiye
Beklemesin boş gerdeği

Keci Renkli başörtü. Gelinlere bağlanan başörtü.
Kına çaputun çözmemiş Kına yakılan kızların avuçlarına kına koyar, eli yumruk yapar, yumruğu da bezlerle bağlarlar.

ZÜLFİKAR OĞLU
İBİŞ AĞANIN AĞIDI

Andırın kasabasından, 75 yıl önce ölen İbiş Ağanın ardından, karısı Gül Hatunun yaktığı ağıttır.

Belinde nahfiri şalı
Bunu gören olur deli
Ata binip yörüyüşün
Parlar meşlahının teli

Mezere vardım oturdum
Gördüm aklımı yitirdim
Ne yatıyon vezir eşim
Elifi gelin getirdim

Kak ağam çifdeni sokun
Ağar hamaylını dakın
Ne şöhretli düğün gurdun
Sen seni nazardan sakın

Gadanı alıyım gazak
Kak ağam yerini yazak
Hodul gezer benim ağam
Çuha şavlar mavu pezek

Benim ağam ne hoş yatar
Gollarını kibar atar
Aşireti ava binmiş
Atı yavuz ceren dutar

Sırtında da hülle donu
İçinden isderim canı
Ne yatıyon sürmel'eşim
Bekir Ağ'istemiş seni

Nahfiri şalı Lahuri şalı.000.

Gazak, kazak Evin silahlı adamlarına verilen ad.

Yerini yazmak Yatağını sermek. Çul yazmak, kilim, döşek, yatak yazmak, yatacağı yatağı sermek. Bu yer yatağıdır.

Hodul Görkemli, kabadayı, kendine güvenmiş, göğsünü kabartarak gezmek.

Mavu pezek, mavi pezek Kırk düğmeli mavi yelek.

Atı yavuz ceren tutar Atı o kadar hızlı koşar ki, öylesine yavuz bir at ki, ceylanı (cereni) bile yakalar.

HACININ AĞIDI

Osmaniyenin Endel köyünden Hacı adlı bir genç, bundan otuz yıl evvel, vadesiyle ölüyor. Geride kalan nişanlısı bu ağıdı yakıyor.

Boyun desem mum çıbığı
Kekili horuz ibiği
Ne mürvetsiz gül nişannım
İrezil ettin bibini

Hacı gezer efin tefin
Fakılar biçiyo kefin
Küsme gül nişannım küsme
Bir şor dedim ona sevin

Nişannım tülü köşşeği
Hacıya serin döşşeği
Biz yiğene düğün gurduk
Gelmedi mi Hür'uşağı

Fakıların gızı Hürü
Farı deli göynüm farı
Daha gözel dayım oğlu
Şo yaylanın mantıfarı

Derelerde biter yarpız
Hasdoldukça sallım garpız
Anca siz gael oldunuz
Gael olmaz Gavur Serkiz

Şor Söz, sözcük, laf.
Köşek Deve yavrusu.
Şo Şu.
Yarpuz Bir nane.
Hür'uşağı Hürü uşağı Osmaniye ilçesine bağlı bir Cerit köyüdür.

HACININ AĞIDI

Andırın kasabasında, Hacı adında birisi dayısı tarafından öldürülüyor. Bundan elli sene evvel, anası bu ağıdı yakıyor.

Gır atın gızıl irengi
Oğlum ağaların dengi
Görünerek geleyidi
Gurardı yenile cengi

Biri Ayni biri Dudu
Hasan da oğlumun adı
Turabın da gannı gızı
Gannı köyneğini yudu

Ev'aşağa indirelim
Hacıy'ata bindirelim
Gelemiyo yaralıcam
Gızıl gırı gönderelim

GURBET AĞIDI

Kadirlinin Bozkuyu köyünden Sarı Mehmet oğlunun kızı Yüreğire gelin olmuş ve birkaç sene sonra orada ölmüş. Bu ağıdı anası yakmıştır. Yakılış tarihi, tahminen 1910 - 1918 arasıdır.

Geldiği deniz gıyısı
Gecinden gelir eyisi
Varmış da eline düşmüş
Bozulmuş Ehmet dayısı

Babasına düğür vardım
Vardığıma püşman oldum
Emine ata binişin
Ala gözün yaşlı gördüm

İpek kefiye başında
Gazi düzülü döşünde
Gurbet ele geden gızın
Anası görür düşünde

Siyah gundura gıçında
Otuz dal örgü saçında
Gızım ay gimi parlıyo
Şo yıldızların içinde

Gazi Gazi altını.
Gazi döşeli döşünde Göğsüne Gazi altınları takmış.

MAHMUT BEYİN AĞIDI

Pınarbaşının Afşar aşiretinden Mahmut Bey adında biri, düşmanları tarafından öldürülüyor. Bu ağıdı bacısı Fatma Hatun yakıyor.

Palasgasın dökdümüdü
Gurşunnarı yağlıymış
Salcoğlundan selam geldi
Daha al at bağlıymış

Bulanır göğnüm bulanır
Al at nalbatda dolanır
Selâm söylen Salcoğluna
Yatsıya garşı sulanır

Bindiği ırışvan doru
Bin gardaşım yavaş yörü
Sarılı zubun geyerdi
O günü bilin mi Hürü
Senin Varacağın Cerit
Bin atını yavaş yörüt
Gardaş ora vardım'ola
Belek isgelesi Berut

Şu gardaşım çöl veziri
Filcan düzdürür ırafa
Vursak gardaş bulunur mu
Gaza gaza telgırafa

Şo gardaşım çöl veziri
Yakardı balık beziri
Gonyaya tosun sürdürmüş
Niyeti gavır İzmir'i

Irışvan Rahvan at.

MEMİCİNİN AĞIDI

Hemite Köyünden Memici oğlu Ali adında biri, bir kaza neticesinde bundan 40 sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, kaynanası Hatcalı Hatın yakıyor.

Bu ne zaman olmuş hasda
Efe eğri kekil deste
Gızım yitirmiş eşini
Hökmederdi Garsdan Garsa

Göçek gızcağızım göçek
Yaz gününde bitmez çiçek
Atmış ayak gara çadır
Gapıda oynardı köçek

Oturalım düzüm düzüm
Düğün mü gurdunuz güzün
Eğr'efeli enni döşlü
Eşini yitirmiş gızım

Hükmederdi Karstan Karsa Kars, Kadirlinin eski adı. Kasabadan kasabaya hükmederdi diyor.

Enli döşlü Geniş göğüslü.

KARA MEMEDİN AĞIDI

Osmaniye kazasına bağlı Hemite (eski adı Göğceli) köyünden Kara Mehmet adında biri, bundan 50 sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, karısı Duran Hatun yakıyor.

Şo da gızı şo da gızı
Şo gız eyi çaldı sazı
Bu ne tevir acıyımış
Ağlatdı gelini gızı

Hoş gelmişsin Kürt Osmanı
Biz de yitirdik Aslanı
Gelin başlı gelin ıkan
Galdık yaslanı yaslanı

Netmemiyim netmemiyim
Seni gurban etmemiyim
Şindi şunnar dağılışın
Sağ böğründen yatmamıyım

Bin guruşluk salta giyer
Gıratı gendine uyar
Demedim mi gar'aslanım
Sülemen Ehmedi düver

Yandı Andırının düzü
Fatiğimin de ala gözü
Daha çok söylerdim amma
Evde unutmuşum sazı

Tevir Çeşit, türlü. Bu ne türlü acı imiş de denebilirdi.
Gar'aslan Kara aslan.

OSMANIN AĞIDI

Pınarbaşının Haliluşağı köyünün beyi olan Mehmet Beyin oğlu Osman, bir gün ava gidiyor ve avdan gelirken donup ölüyor. Bu ağıdı anası Döndü Hatun, 30 sene evvel yakıyor.

Üşüdü yavrum üşüdü
Ne kötü yerin gaşıdı
Gıyma gadır Mevlâm gıyma
Dört gızımın bir çeşidi

Gapıya bayrak dikmedin
Sin sin ataşı yakmadın
Yernik giden ergen oğlum
Gınalı barnak sıkmadım

Hilali göğnüm hilali
Zatıdan başım belalı
Ergen oğlum avdan gelir
Boynunda da ağ dolalı

Mekdup yazar da salarım
Şo bibiyin Hasanına
Aman Allah buna noldu
Boyraz gimi esenime

Kıyma kadir Mevlam kıyma
Dört kızımın bir çeşidi
Dört kızı varmış, bir de oğlu.

Kapıya bayrak dikmedin
Sinsin ateşi yakmadın
Yernik giden ergen oğlum
Kınalı parmak sıkmadın
Düğünlerde avluya, ya da düğün evinin üstüne bayrak dikerler. Kapıya bayrak dikmek bir deyimdir de.

Sinsin ateşi Düğünlerde geceleri büyük ateşler yakarlar, ateşlerin yöresinde dönerek oynarlar.

Yernik giden Muradına eremeden ölen.

Kınalı parmak sıkmak Eli gelin eline değmedi anlamına.

KUDUZUN OĞLU MEHMET ÇAVUŞUN AĞIDI

Kadirlide, 1872 yılında ölen Zaptiye Çavuşu Kuduzun Oğlu Mehmet Çavuş için baldızı Fatma Hatun şu ağıdı yakmıştır.

Aşağıdan gelen yolcu
Doğru söle başın uçu
Ağamı ölmüş diyollar
Ne dutuyo sefil bacı

Ağ gonağının içinde
Parlardı doğan ay gimi
Girer ordunun içinde
Gürlerdi aslan beğ gimi

Gadanı alayım baba
İçerimde var bir çaba
Doğru haber verin bana
Gaşlar gara gözler söbe

Altında göbelek gırı
Çavışlar içinde manşır
Çavışlığı çok sınmışlar
Sadırağzamlık yakışır

Ağam çarşıya çıkışın
Alem selemliğe durur
Her analar doğuramaz
Sadakaya altın verir

Sırtında sırmalı salta
Bacım emeciğin heçe
Ağam Adanadan gelir
Gır at başlık silke silke

İşde felek gırdı beli
Söyleddi söylemez dili
Ağama nazar eylemiş
Adanad'oturan vali

Başın uçu Başın için.
Gimi Gibi.
İçerimde var bir çaba İçimde bir dert, çok heyecan var.
Göbelek kırı Göbelek kır atı. Demir kıra benzer atlara bir de göbelek kırı denir. Güneyde mantara göbelek derler.
Çoksınmak Çoksunmak. Azımsamak gibi.
Söbe Beyzi, oval.
Kadasını almak Gelen belayı, başındaki bütün belayı kendine almak.

DURDU BEYİN AĞIDI

Zeytin fırkasında, Ermeniler, Durdu Bey adında birini öldürüyorlar. Bu ağıdı, Durdu Beyin anası, 60 sene kadar evvel yakıyor.

Geben deller bir su akar
Yoğsulu yüzüne çıkar
Böyle yiğit benim oğlum
Gavırın bayrağın gapar

Durdum da benzer cerene
Muşduluk verrim görene
Hatcayı gurban ederim
Soyunup cenge girene

Habası çalıya düşmüş
Püsgül çalıya dolaşmış
Öteden duşman çıkışın
Oğlum mızrağını gapmış

Yoğsulu Yosunu.
Muştu Müjde.
Haba Aba.

MUSTAFA AĞANIN AĞIDI

Kadirlinin Karabacak köyünden Hacı Mustafa Ağanın oğlu Mustafa öldüğünde bu ağıt, 1894 yılında akrabalarından bir kadın tarafından söylenmiştir.

Yaz gelir bahar erişir
Çayır çimene garışır
Tez gelesin beğ Mustafam
Ufak yavrılar çığrışır

Ağam bazardan gelirken
Dengiyinen gelir yemiş
Kör olası kötü Dokdur
Bu yiğit gurtulmaz demiş

Sabahınan bir guş uçtu
O guş da ganadın'açtı
Tez gelesin beğ Mustafa
Vahtı geldi elin göçtü

Sabahınan bir göç göçdü
O da eğrişi eğrişi
Hac'oğlunun yetimleri
Galdı çığrışı çığrışı

Şo kâhadda ne yazılı
Fil fili cilcen düzülü
Tez gelesin beğ Mustafa
Gelinin görpe guzulu

Ulu suyun akıntısı
Gab'ağacın yıkıntısı
Hacuşağı düyün gurmuş
Hanı bize okuntusu

Neyler Garahüyük neyler
Bir ört düşmüş düyne yanar
Emiroğlu düyün gurmuş
Beğ Mustafam cirit oynar

Çığrışmak Sesli, bağırarak ağlamak.
Vakti geldi elin göçtü Eli, obası yaylaya göçmek.

Şo kahadda ne yazılı
Fil fili cilcen düzülü
Ne idiği anlaşılmayan bir şeyler dizili.

Okuntu Düğünlerde çağrı yerine geçen şeyler. Örneğni çorap, mendil... Çağrılının değerine, düğün sahiplerine göre okuntu gönderilir. Bu okuntu boğa, keçi, koyun, halı, kilim, at, deve olabilir.
Örd, od Ateş.
Gab'ağac Kaba ağaç.

GELİNİN AĞIDI

Andırına bağlı Geben köyünde, yeni bir gelin, bulaşıcı bir hastalığa tutuluyor. Ev sahiyeri, gelini tek başına bir odaya bırakıyorlar. Evin penceresinden gelinin yemeği veriliyor. Gelin, bu odada altı ay yaşıyor ve öleceği akşam bu ağıdı yakıyor.

İnce gayınım gelişin
Dutar yakasın bitlerim
Alt'ay oldu ben yatalı
Arada galdı itlerim

Osman Ağam yelip gelir
Etek üçürdüm sokulu
Gelin olup gezemedim
Zilifim yağlı kokulu

Gabırımı derin eylen
Su serpin de serin eylen
Sabah sürmel'eşim gelir
Sağ bucağa yerin eylen

Dizim dizim dizliyorum
İnneyi görmüyo gözüm
Arada galdı arada
İki oğlum bir tek gızım

Evimizin uğru yazı
Yayılır garabaş guzu
Seni de göresim geldi
Yal döktüğüm gara tazı

Yük yığarım esik kesik
Düyneden umudum kesik
Seni de göresim geldi
Beslediğim gara püsük

Gel bibi yanımdan otur
Ben deyim eğsiyim' yetir
Bu yıl yayla yaylamadım
Get yayladan çiçek getir

Ana cerraham gelişin
Cerrahama eyi bakın
Asbabım alan olmazsa
Ataşa da furun yakın

Gadanı alıyım ana
Dert delisi oldum gene
Kimseler gelmez yanıma
Gızların da bana döne

Gadanı alıyım bacı
Yüreğime değdi ucu
Param yokku verem alam
Cerrah vermiyo ilacı

Yelmek Çarçabuk, telaşla, kiminde koşarak bir yere gitmek.
Etek üçürdüm sokulu Cumhuriyetten önce erkekler Anadoluda üçetek giyerlerdi. Çoğunda da eteklerini bellerine sokarlardı.
Gabır Kabir.
Püsük Kedi.

MEHMET BEYİN AĞIDI

Eski Yarsuvat nahiyesi, şimdi Ceyhan kazasına bağlı Mustabeyli köyünden Mehmet adında biri, bundan yüzelli sene evvel ölüyor. Bu ağıdı, Mehmet Beyin karısı Selver Hatun yakıyor.

Gaziler beğam gaziler
Gövnüm beğamı arzılar
Sekonu dikdimola
İsgeledeki terziler

Gavır dağnın baerine
At bağladım çaerine
Emmim efendisi verse
Başı gözü haerine

Şuvara oldum şuvara
Belini verdim duvara
Beğam çadır dutdumola
Yalakda goca punara

Atları var at içinde
Ağar pukağa gıçında
Beğlar binmiş av ediyo
İnce beğam yok içinde

Neğ ağlıyon kele Senem
Sen de yitirmişsin sunan
Ağlama güççük Fadımam
İsgeleden gelir gınan

Dang dang gayfası gavrılır
Dumanı göve savrılır
Emmim atın borca vermiş
Düşümde gördüm darılır

Yakamadım ışığını
Hatlamadım eşiğini
Sağ yanıma goyamadım
İç oğlannı beşiğini.

Çadırı dutulu galdı
Buydayı ekili galdı
Duymadın mı Senem bacım
Memmet eve sehap oldu

Gızının da adı Eşe
Odasında ağar başa
Müdür olmuş ince beğam
Cebelden isdemiş Paşa

Seko Ceket.
Baer Bayır.
Çaer Çayır.
Haerine Hayrına.
Yalak Toroslarda bir köy.
Pukağa Bukağı.
Hatlamak Atlamak.
Cebel Cebeli Lübnan.
Şuvara Şair, şairler, şuara.

MEHMET BEYİN AĞIDI

Pınarbaşının Sarız nahiyesinden ve Avşar aşireti beylerinden Halil Ağanın oğlu Mehmet Bey, aynı kazadan bir Çerkez tarafından vurulmuş ve bu ağıt, Kadirli C. H. P. katibi 40 yaşında Ali Atılganın rivayetine göre, anası Sultan Hatun tarafından söylenmiştir.

Gara çadırı gurdular
Derim evini derdiler
Batdalıma gaç etdiler
Memmedimi öldürdüler

Al at nenni gır at nenni
Emişin başı borannı
Gızlar bir gardaş yitirmiş
Al gapıtlı çuha donnu

Al at gelir gır at gelir
Ayağının tozuyunan
Benim oğlum gavg'ediyor
Seydi Batdal Gaziyinen

Çekdim de nalbant çıkmadı
Gırık gollarım kakmadı
Sultan martinini getir
Gardaş gardaşa bakmadı

Garşımızda gızıl gaya
Oğlum benzer duğan aya
Ağşam Tomarzadan geldi
Bakamadım doya doya

Azziyeye vardımıdı
Mızıkalar çalıyo
Memmedi vuran Çerkeze
Yüzbaşılık veriliyo

Azziyeye vardımıdı
Mumlar yanar köşe köşe
Duyuşun ayağa kakmış
Sadırağzam Devriş Paşa

Evine umucu geldi
Davran gul olduğum davran
Çekdir gırın golanını
Gezbelden aşıyo kevren

Derimevi Toplanma evi. Yörüklerde, Türkmenlerde obanın çadırları kurulmadan önce derimevi kurulur orta yere. Bu çadır uzunlamasına, kıl çadırlar gibi değil, halka biçiminde olur. Ve keçeden yapılır, Kırgızların, Orta Asya göçebelerinin "yurt"ları gibi.

Duyuşun Duyunca.

Umucu Bir istekte bulunan.

HACI BEYİN AĞIDI

Bozdoğan aşireti beyi Kerim oğlu Abdi Beyin oğlu Hacı Beyin ölümü münasebetile, 1932 yılında bacısı Hurşut Hatun tarafından söylenmiştir.

Ocakta guzu gavrılır
Dumanı göye savrılır
Abdi Beğan teberiği
Alem başına çevrilir

İşte geldi emmim gızı
Süzüldü beğamın gözü
Ağlan aşiretler ağlan
Abdi Beğan yalınızı

Muherrem beğamın adı
Galmadı düynenin dadı
Bacın gadaların alsın
Bacım ölüyorum dedi

Anamı gurban ederim
Efe yüysek altın çalma
Duydum da ben gelemedim
Gardaş gasuruma galma

Ataşını atmış yanar
Aşireti Bozduğana
Gardaş çadırın duddurur
Mazgaçda Çiçekdağına

Endele gonak duddurmuş
Selâmlınan on bir göze
Hasibe çeksin tülüsün
Gayfası yüklensin boza

Hasdaneye vardımıdı
Döşümden geri yittiler
Babam oğlu nazlı gardaş
Ölüsün bana sattılar

Eşe yüklerini teyle
Hasibe çeksin tülüsün
Elli lire verdim aldım
Babam oğlunun ölüsün

Teğlemek Denk getirmek.

BOZ ÖMERİN AĞIDI

Eskiden aşiretler arasında "Kovun Kovma" adı verilen, diğer bir aşiretin malını talan etme vardı. Bu adette, iki yüz, üçyüz kişi kadar atlı biner; başka aşiretlere salgın yapardı. Hangi taraf galip gelirse, o taraf, diğer tarafın malını sürerdi.

Bu ağıt, Cerit aşireti ile Tecirli aşireti arasında yapılan bir salgında, Cerit aşiretinden Türkmen Alinin iki oğlunun Tecirliler tarafından öldürüldüğünde, bacıları tarafından söylenmiştir.

Bu aşiretlerden Ceritler, şimdi Ceyhan kazasına bağlı Mustafabeyli, Ceyhanbekirli, Hürüuşağı ve Tecirliler de Osmaniye kazasına bağlı Sakarcalık, Kırmıtlı, Araplı köylerinde oturmaktadırlar.

Cerit ve Tecirlilerden, başka yerlerde de yerleşmiş olanlar vardır.

Salma salmada çatılı
Salma boynunda atılı
Govup geder Boz Omarım
Duşman uğrunda gatılı

Evimiz gonar keliye
Beserek bağlar yalıya
Bakdım ki emmim Aliye
Aslanlarım deyip gelir

Eli ivil ivil işli
İnnesi de heril başlı
Var gardaşın gelinleri
Güvel ördek yörüyüşlü

Belinde daban gılıcı
Gardaş atına binici
İk'elimde iki efe
Na zaman sabah olucu

Belinde daban eğrisi
İnmez gırının sağrısı
Omar Osman gardaşlarım
Dayanamam ben doğrusu

Boz Omarım boz doğal mı
Mencilisi düz dağal mı
Tecirlinin yüz atlısı
Gardaşıma az dağal mı

Tosmuğun ardına pısmış
Öğürdükçe ganlar gusmuş
Arık Hasan boğazlarken
Açaacak üstüne düşmüş

Omar Osman gardaşlarım
Getmez ben burda gışlarım
Eller bana deli diyo
Delim'oldum gardaşlarım

Keli Bir, bir buçuk metre yüksekliğinde düzlük, tepecik.
Beserek Dişi deve.
Eli ivil ivil işli Eli çok çabuk işleyen. Eli kıvrak.
Heril İpek.
İki elimde iki efe İki kişinin fesi. Bu, ağıt yakıyorum demektir.
Belinde taban eğrisi Taban kılıcı. Bir tür kılıç.
Pısmak, pusmak Saklanmak.
Açacak Açarak. Kollarını açarak.

İNCE HACININ AĞIDI

Bundan elli sene evvel Ceyhanın Tatarlı köyünden İnce Hacı adında birisi, bir kız kaçırıyor. Kızın akrabaları İnce Hacıyı öldürüyorlar. Bu ağıdı, Hacının ölümü üstüne kaçırdığı kız yakıyor.

Leçenin burnuna vardı
Beni de terkiye aldı
Körolası emmilerim
Goltukdan goltuğa furdu

Böök Leçe güççük Leçe
Çiçek toplar seçe seçe
Bakdın duşman zor geliyo
Gaça gul olduğum gaça

Şunu bana geydirirken
Daha neler allım dedin
Enger seni öldürlerse
Seniyinen öllüm dedin

Furulan yaralı yatar
Hacım golun dengsiz atar
Silâha elinde olsa
Duşmanın hepsine yeter

Gara şavlar bacağında
Fişşeklisi gucağında
Gavg'adiyo gul olduğum
Derendenin bucağında

Düşümde gördüm düşümde
Fişşek düzülü döşünde
Gavg'adiyo gul olduğum
Derendenin üst başında

Zöhrenin gözü sürmeli
Hacıya öğüt vermeli
Yürağa yangın Hacının
Binbağadan gar sarmalı

Belinde de sarı kemer
Sarar doleye doleye
Öldürmüşler İnce Hacım
Gana beleye beleye

Gıyık İnce Hacım gıyık
Ağ dudakda sünbül bıyık
Hacı ora vardım'ola
Tatarlıda goca Hüük

Bilmiyorum elinizi
Atamıyom ölünüzü
Gusuruma galman dezze
Parçalatdım delinizi

Üzüm gara üzüm gara
Salkımları düzüm gara
Emmilere gediciyim
Ger'ardımda yüzüm gara

Tatarlıda goca söüt
Dal dal oldu bitdimola
Avın almış gul olduum
Mırazına yetdimola

Leçe Ceyhan - Osmaniye arasında ovada çok yüksek olmayan kayalıklar.
Gaça Kaça.
Dengiz Yanlış. Bu ağıtta can havliyle.

BATTALIN AĞIDI

Seferberlikte, Battal ve Davut adlı iki kardeş eşkıya imişler. Bu iki kardeş, bir dargınlık yüzünden birbirlerinden ayrılmışlar. Battalı, çok geçmeden, zaptiyeler Kozan tarafında vurmuşlar. Kocasının ölümü üzerine bu ağıdı karısı yakmıştır.

Battalın hangi köyden olduğunu, bütün araştırmalarımıza rağmen bulamadık.

Boz lökü gapıya geldi
Eğdi boynun habar aldı
Sen duymadın Arzı bacım
Batdal d'öldü Davut d'öldü

Davut bilmezdi düzeni
Batdal gezerdi Gozanı
Ya niderdin çer alası
Virane dağda gezeni

Yurd gonardık sıra sıra
Yorgan atlaz döşşek hara
Bin ulaş babam uşağı
Çer alası benli gıra

Sandıktan dutup kakıyo
Adam şuna güvenir mi
Beş döşşekden yer sererdim
Batdal daşa dayanır mı

Çıkarım Berut başına
Başın gar olursa olsun
Çekerim bebek derdini
Dulluk zor olursa olsun

Amanın belim gırıldı
Tül'oturup kakmayınca
Benim yetim böyümez mi
Emmileri bakmayınca

Lök Erkek deve.
Hara İpek.
Çer Dert.
Tülü oturup kalkmayınca Devenin çöküp de yerinden bir daha kalkmaması, çoğunda da, hiç kalkmaması, öyle ölmesi Türkmende uğursuzluk sayılır.

KARANIN AĞIDI

Ceyhan kazasının Yumurtalık nahiyesine bağlı Zeytinbeli köyünden Gani Ağanın oğlu Kara, 1932 yılında, bir kız yüzünden vuruluyor. Oğlunun ölümü üzerine bu ağıdı, anası yakıyor.

Ben beğlerin bacısıyım
Altımda atım kalaklar
Cenezeni gılsın Garam
Şo göğlerdeki melekler

Dam dutdurdum ücesine
Garbi yeli değsin deyi
Aslan Garam harbediyo
Emmilerim gelsin deyi

Gani Ağa Gani Ağa
Al martini çekil dağa
Aslanı çakallar boğmuş
Derelerde guva guva

Datl'efendi dat l'efendi
İzin ver de getiriyim
Guma toza belemişler
Yatağına yatırıyım

Dam dutdurdum guyuyunan
Garam yundu suyuyunun
Get de gonuş efend'oğlum
Adanada valiyinen

Zeytinbeli at oynağı
Zifirden firek köyneği
Sefil anan düğün gurmuş
Garam oynasın deyneği

Hele mezere mezere
Mezerin otu bozara
Varın söylen Göğcelere
Gızım çeksinler bazara

Oğlu olan öğünmesin
Olmayanlar yerinmesin
Şo Garamın akranları
Gözlerime görünmesin

Tekerek Garam tekerek
Laf verir kaşın çekerek
Düğünlerde oynar oyun
Cöbüne mendil sokarak

Altımda atım kalaklar Altımda atım şaha kalkar. Kalaklamak, bir de içim kalakladı, çok heyecanlandım, coştum anlamına gelir.

Garbi yeli Güneyden esen yel, daha doğrusu denizden gelen yel. Kimi bölgelerde bu yel batıdan da eser. Onun için yelin adı garbi yelidir.

Guva guva Kova kova, kovalaya kovalaya.

Tekerek Toparlak.

POYRAZIN AĞIDI

Kadirlinin Ekşiler (Tatarlı) köyünden bir dul kadının iki oğlu, Poyraz ve Dede köylülerle geçinemiyorlar. 1910' da Ali Atılganın rivayetine göre, Musa adlı biri, iki kardeşi vuruyor.

Oğullarının ölümü üzerine bu ağıdı, anası yakıyor.

Dedemin köyneği gannı
Nenni Boyraz oğlum nenni
Demedim mi oğlum size
Eşkiler evelden kenni

Dedem de yüke dayanmış
Boyrazım gana boyanmış
Hep gırmış gâvır dölleri
Eşkiler sahab olmamış

Bir yanınız Geben eli
Gırıldı anayın beli
Şehit olmuş çitçelerim
Cennete de düşmüş yolu

Oğlum galmadı ocakda
Atım galmadı bucakda
Ne yatıyon Boyraz oğlum
Guşluklayı ısıcakda

Boyraz oğlum pek hatirli
Hatirini gıramıyom
Dedem duşmanın evinde
Ben oruya varamıyom

Bu vakit adam mı göçer
Yaz gelsin göçek yiğenim
Ağ Boyrazım Gara Dedem
Golumdan uçdu Doğanım

Abalar geydim abalar
Beni gınaman obalar
Gara Dedem can veriyo
Kah bakar da kah çabalar

Gelin ağlar bacıs' ağlar
Dumanlandı gene dağlar
Sizden de imdat umarım
Hökümetd' oturan beğler

Efe seni püsgül seni
Derdden derde koydun beni
Ağ Boyrazım Gara Dedem
Ala gannı gördüm seni

Gelin ağlar eşim deyi
Daha güçcük yaşım
Bacısını yenemiyom
Yalınız gardaşım deyi

Dede Erkek adı.
Kenni Kinli.
Çiçelerim Çiftçelerim, bir çift oğlum.

LÜGATÇE
ve
Birkaç Söz

Ağıtları toplarken halkın söylenişini olduğu gibi aldık. Bundan kastımız, ağıtların tabiiliğini bozmamaktır.

Eğer biz bunları yazarken, İstanbul şivesine uydurdurmuş olsaydık, hiç değilse biraz, tercüme etmiş olacaktık.

Okuyucularımızın, ağıtları daha iyi anlayabilmeleri için de bu küçük lügatçeyi yapmanın lüzumunu duyduk.

İşte bu düşünceyle, İstanbul şivesine girmemiş ve anlaşılamayacak derecede değişmiş olan kelimelerin karşılığını koyduk.

A

Ağar	Ağır
Arzılar	Arzular
Ayan olmak	Aşikâr
Aziziye	Pınarbaşı kazasının eski adı

B

Baer	Bayır
Beğam	Beyim
Birez	Biraz

C

Cahan	Ceyhan
Car	Aman
Cebel	Osmaniye Cebeli Lübnan Cebelibereket
Cehiz	Çeyiz
Cerit	Bir Türkmen aşireti

Ç

Çaba	Çabalama, uğraşma
Çaer	Çayır
Çiçekdağı	Mazgaç yakınlarında bir dağ

D

Denk	Atın, devenin çuvallar içinde götürebileceği yük

E

Efe	Fes
Efin tefin	Dağılmış, başından belalar geçmiş
Esik kesik	Enginli, yüksekli

F

Farımak	Yanmak, uzaklaşmak
Fil fili cilcen	Karmakarışık

(Bunlar kelime değil, tedaidir. Anlamadığı yazıyı görünce bunları deyivermiştir.)

Firez	Biçilmiş ekinin toprakta kalan sap kısmı

G

Gaer gaer	Gayır gayır
Gabir	Kabir
Gars	Kars (Eskiden Kadirli'ye Kars derlerdi)
Gaza gaza	Kaza kaza
Garlangaç	Kırlangıç
Gıgırmak	Ötmek
Gıv etmek	Atı hızlı sürmek
Gövel	Yeşil
Günden yanı	Günden tarafı

H

Harmancık	Bir yayla adı
Hatlama	Atlamak
Harlamak	Atın fazla soluması
Heril	İpek
Hota	Kabadayı

I

Ikan	İken
Işgın	Işkın, filiz

İ

İci	Deli Hacının çocukları tarafından isminin kısaltılmış şekli

K

Kak	Kalk
Kevren	Kervan

L

Ladıf	Redif, ikinci askerlik

M

Maara'	Mağara
Mahana	Bahane
Mantıfar	Sarı renkli bir nevi çiçek
Mazgaç	Andırın kazasına bağlı bir yayla
Mıraz	Murat
Muşduluk	Müjdelik

N

Nahfiri	Lâhuri
Nergiz	Nerkis

Ö

Örk	Atları bağlamak için kullanılan uzun ip

P

Perçem	Kâkül
Pezek	Sırta giyilen bir nevi hırka
Püsü, püsük	Kedi

S

Sağrı	Atın kalça tarafı
Salmak	Göndermek
Saya	Gaga

Ş

Şor	Laf

T

Tecirli	Bir Türkmen aşireti
Tevir	Çeşit
Tomarza	Pınarbaşına bağlı bir köy
Tosmuk	Kamış kökleri, funda kökleri
Tuc	Tunç

Y

Yarpuz	Güzel kokan ve naneye benzeyen bir ot
Yelep yelep	Işıl ışıl
Yelip gelmek	Hızlı hızlı gelmek

FAYDALANDIĞIMIZ KİMSELER

Ağıdın adı	Anlatanın adı, soyadı	Köyü	Kazası	Yası
Yemen Ağıdı	Emine Sayman		Kadirli	45
Ladıfların Ağıdı	Mehmet Saygılı	Azaplı	"	25
Ahmedin Ağıdı	"	"	"	"
Kozanoğlunun Ağıdı	Ali Atılgan	Narlıkışla	"	50
Boz Ömerin Ağıdı	"	"	"	"
Poyrazın Ağıdı	"	"	"	"
Hacı Beyin Ağıdı	"	"	"	"
Haçca Gelinin Ağıdı	"	"	"	"
Bebek Ağıdı	Durdu Şahin	Hemite	Osmaniye	50
Eminenin Ağıdı	"	"	"	"
Hacı Velinin Ağıdı	"	"	"	"
Hüseyin Ağıdı	"	"	"	"
Halbırın Ağıdı	"	"	"	"
Deli Hacının Ağıdı	Hürü Hatun	"	"	60
Zülfükârnoğlu Ağıdı	"	"	"	"
Hacının Ağıdı	"	"	"	"
Hacının Ağıdı	"	"	"	"
Gurbet Ağıdı	"	"	"	"
Mahmut Beyin Ağıdı	"	"	"	"
Memicinin Ağıdı	"	"	"	"
Kara Mehmedin Ağıdı	Hava Bozdoğan	"	"	95
Durdu Beyin Ağıdı	"	"	"	"
Gelinin Ağıdı	"	"	"	"
İnce Hacının Ağıdı	"	"	"	"
Battalın Ağıdı	Hasibe Hatun	Gövahmetli	Andırın	56
Karanın Ağıdı	Ali	Ayas	Ceyhan	22
Sarı Ahmedin Ağıdı	Mehmet Göçüm	Gebeli	Osmaniye	30
Mustafa Ağanın Ağıdı	Nigar Göğceli	Hemite	"	40
İnce Hacının Ağıdı	Elif Poçulu	Bahçe	Kadirli	50

AĞITLAR II

KUMARLI KÖYÜNDEN HALİLİN AĞIDI

Göksünün Taşoluk köylüleri ekinlerine giren Bozdoğanlıların develerini vermiyorlar. Bozdoğanlılar (Bozdoğan aşireti), Osmaniye ilçesinin Kumarlı köyünden Halile başvuruyorlar. Halil sayılır bir kişidir, Taşoluğa gidiyor. Halil Taşoluklu Bey Alinin oğlu Mustukla konuşurken Bozdoğanlının biri Mustuğu vuruyor. Bey Aliye oğlunu Halilin vurduğunu söylüyorlar. Bey Ali de Halili vuruyor.

Bey Ali Halilin belinden kamasını çıkarıp alarak Halilin yüzünü kendi kamasıyla parçalayarak onu öldürüyor. Ağıdı Halilin karısı Dudu ile kaynanası Eşe yakıyor. Bu ağıdın tarihini 1900 yılının Ağustosu olarak saptadım.

Gani oğlancığım gani
Üzengiden akmış kanı
Doğru söyle körolası
Düşman heyleyledi seni

Elimde yok kolumda yok
Yapışacak dalım da yok
Taşoluğa giden geldi
Dığrak atlı delim de yok

Mavi şalvar ışıl ışıl
Kaçma kıçına dolaşır
Çeke tut atın başını
Emmilerin tez ulaşır

Tahta üstünde yatarken
Çuha yorganı örterken
N'ola o zaman öleydi
Al atı ceren tutarken

Körezden aldığı doru
Ne hodul yürürdü kırı

Ben eşimi bilmez miyim
Salta mavi yağlık sarı

Kadanı alayım Anşa
Halil bizi aradı mı
Gömleğini yuyan gelin
Kakülünü taradı mı

Kadanı alayım bacı
Bir incecik derde düştüm
Şuna öteye vardım idi
Yağızı görünce şaştım

Yağızını köylü almış
Kaması yüzünü çalmış
Kes umudu kızcağızım
Halil sana cevap vermiş

Çık Meryemçilin başına
Har eyle Halil har eyle
Kırmız' kilim ala beşik
Neneyle Dudum neneyle

Hüseyin deveni güder
Mıstık camızına gider
Tamam öksüzün kanını
Emmisi alacağım der

Evimizin önü bayır
Tüfek öter gayır gayır
Ağaların teklif etmiş
Halil sen oraya buyur

İlimize çengi geldi
Delim kurar pazarını
Amanın görmesin gözüm
Örtün delik mezarını

Dünükten Söğüt obası
Koygun davulunun sesi
Gitti de geri gelmedi
Ak Yusufumun babası

Yandım göğünü göğünü
Geldim döğünü döğünü
Yusufu yanıma aldım
Kurdun mu sünnet düğünü

Kadan alam Şerfe Hatun
Ben de seni gözlüyordum
Sen gelmeden efe geldi
Pürçüğünü düzlüyordum

Halil tatlı Yusuf tatlı
Şuncağızım şahbaz atlı
Eşim Taşoluktan gelir
Terkiciği doru atlı

Kamasını çekememiş
Tüfeğini sıkamamış
Kötü imiş İmat Hasan
Geri dönüp bakamamış

Kadan alam Şerfe Hatun
Bunu bana eş ederim
Bunun için duruyordum
Kor da Avşara giderim

Düşman heyleyledi seni Bunu binicisiz gelen ata söylüyor.
Heyle Nasıl. Düşman ne yaptı sana?
Dığrak Kıvrak. Kıvraktan daha başka anlamı da var. İyi giyinmiş, temiz, titiz.
Kış Ayak.
Tahta Taht. Toros köylüklerinde kâryola gibi keresteden yapılmış yatacak yere taht derler.
Körez Erkek adı, ya da lakabı.
Hodul Gösterişli.
Kada Dert, bela.

Har Atın doludizgin koşması. Har atlısı : Atını harla süren.

Meryemçil beli Andırınla Maraş arasında, Düldül dağının yanında bir bel, bir yayla.

Neneylemek Ninni söylemek.

Tamam öksüzün kanını Emmisi alacağım der Artık Halilin öcünü amcasının alacağını söylüyor. Kanını almak, kanını yerde bırakmamak.

Ağaların teklif etmiş Teklif etmek, şölene çağırmak.

Dünük Yer adı.

Söğütobası Toroslarda bir yer adı.

Göğünmek Yanmak. Bir de göğünmek, bir kumaşın, kilimin, buna benzer herhangi bir şeyin yarı yanması, yüzeyden yanması, ama dökülmemesi.

Gözlemek Beklemek.

Efe Fes.

Pürçük Püskül.

Bunu bana eş ederim Çocuğunu gösteriyor. Bundan sonra eşim bu olacak diyor. Çocuğum için, kocam için duruyordum burada, kor da Avşara giderim diyor. Gelinin Avşardan olduğunu anlıyoruz.

HACININ AĞIDI

Maraşın Andırın ilçesinden Gaffarın oğlu Hacı karlı bir günde eve odun getirmek için, damları sökmeye gidiyor. Hacı damı sökerken dam yıkılıyor, delikanlı yıkığın altında kalıyor. Ağıdı anası yakıyor. Ağıdın yakılma tarihini 1920'ler olarak saptadım.

Gaffarın nazlı Hacısı
Yoruldu Kadın bacısı
Donatın atı deveyi
Sabah gider kınacısı

Ben de geldim elinize
Yeni düştüm kolunuza
Kadanı alayım ağa
Yardım eyle yalınıza

Bulut buluta söykenir
Ne ola bunun öfkesi
Telli kubur sırmalı aba
O da Hacının soykası

Hacım der de bunalırım
Dam başında dolanırım
Allah Hacımı verirse
Kapı kapı dilenirim

Kadın da yerini yazmış
Gelsin kardeş yatsın diye
Allah bir bardak su dökmüş
Varsın ocak batsın diye

Sabah gider kınacısı Hacının daha evlenmediği söylenmek isteniyor. Kınacı gitmesi, kızı alıp getirmeye gitmek. Düğünün sonu kına yakmayla gelir.

Yeni düştüm kolunuza Evlenecek kız, nişanlı... Sizin eve daha yeni gelin geliyordum. Ağıtta : Size sığınıyordum. Kola düşmek, sığınmak.

Söykenmek Yaslanmak.

Yardım eyle yalnıza Hacının evin tek oğlu olduğunu söylemek istiyor. Burada ağa, ağabey anlamınadır. Türkmende ağabey yerine ağa derler.

Söykenmek Yaslanmak... Ağıt söylerken, yöre de ağıtlara girer. O anda başını kaldırır, bulutun buluta yaslandığını görür. Nedir bu bulutların öfkesi, diye ağlar. Hacın ölümüne bulut bile üzülmüş, öfkelenmiştir.

Kubur Bele bağlanan bir biçim çantadır. Erkekler, tabakalarını, cüzdanlarını, çakmaklarını, buna benzer gereçlerini kubura koyarlardı.

Soyka Ölüden kalan, ölünün giydikleri...

Yerini yazmak Yazmak, sermek demektir. Yerini sermek, yer yatağını sermek. Sofra yazmak, yere yer sofrasını kurmak. Halı yazmak, kilim, çul, hasır yazmak, sermek...

Bardak Çamdan oyulmuş büyük su kabı.

MUSTAFA AĞANIN AĞIDI

Andırının Abazoğlu ailesinden Mustafa Ağa öldüğünde ağıdı akrabalarından Cennet Hatun yakıyor.

Şükür oğlu var Ağanın
İnşallah yerini tutar
Şu Bağdatta kalanımın
Ocağında baykuş öter

Hakiyetli vezir Ağam
Duranımı bana verdi
Size bir haber vereyim
Şu Bağdatta sunam kaldı

Kadanı alayım Ağa
Sen ağlama biz ağlayak
Ağam yolsuz bir iş tutmuş
Birikip minnet eyleyek

Elimdeki Acem şalın
Ağam bağlardı beline
Dulluk zor olur zor olur
Sen ağla bibim oğluna

Kadanı alayım Ağam
Arkamdan yıkıldı dağım
Bıldır da kardeşim öldü
Daha ölmedim de sağım

Bir küçücük oda tutmuş
Benzer çardağın yurduna
Ağam Maraşa varınca
Derman arar mı derdine

Ali, Kenan evlenirken
Vezir çıkacak değneğe
Giydirme kadan alayım
Sabahki gelen gömleği

Vili dedem oğlu vili
Savrulur püskülün teli
Eğlemen bunu burada
Cennetten açılmış yolu

Hakiyetli Bağlı, sadık, iyilik yapan.

Yolsuz bir iş tutmak Doğru olmayan bir iş yapmak. Burada Ağanın yolsuz yaptığı iş, onun ölmesi.

Birikip minnet eyleyek Minnet eylemek, yalvarmak. Bu yolsuz işinden dönsün, diye.

Bibi Hala... Ölen Mustafa Ağa demek ki ağıdı yakanın halası oğluymuş. Dulluk zor olur, diye orada bulunan Ağanın karısına söylüyor.

Bıldır Geçen yıl.

Benzer çardağın yurduna Şehirde tuttuğu oda bir çardak gibi. Küçücük bir oda. Bir de Çardağın Yurdu diye bir yer adı olabilir. Bir yayla yurdu olabilir Çardak. Odayı ona yakıştıramıyor.

Değneğe çıkmak Cirit oynamaya çıkmak.

Vili Anlamsız bir sözcük. Burada hayıflanmak anlamına geliyor.

Püskül teli Fesin püskülündeki tel.

MÜFTÜNÜN AĞIDI

1909 'da Çukurovada Ermeni karışıklığında Bahçe Müftüsü Memet Efendi, bu olayda başı çekenlerden birisidir. Bundan dolayı arkadaşlarıyla birlikte Erzinde asılır. Ağıdı Müftünün anası Güllü Hatun yakıyor. Bu ağıdın çok uzun bir ağıt olduğunu söylediler ya ben ancak bu kadarcığını derleyebildim.

Müftünün sakalı kara
Yusufumu çekmen dara
Kefenleri boğazında
Hep asmışlar sıra sıra

Erzinin de içi sulu
Sen' astıran gavur dölü
Sana ayan olmadı mı
Sen ulaş Hazreti Ali

Müftü güneş Yusuf ayım
Vezir kefenleri giyen
Haber alır avratları
Dayan hey yüreğim dayan

Yusuf oğlum kibar bakar
Ayağına çizme çeker
Dolansa saraya varsa
Kaymakam ayağa kalkar

Hem okuyan hemi yazan
Evimi odamı bozan
El'me alayım çift sarığı
Kapı kapı eller gezem

OSMAN PAŞANIN ANASI HÖŞEDE HATUNUN AĞIDI

Maraşlı Beyazıt Beylerinden Osman Paşanın anası Höşede Hatun öldüğünde ağıdı tanıdıklarından Ahmet Paşanın kızı Hatiç yakıyor. Höşede Hatun Arnavuttur. Osman Paşa onunla İstanbulda evlenmiştir. Ağıdın tarihini saptayamadım. Ağda bakarsak, Höşede Hatunun ölümü 1900'den öncedir.

Bilmez misin Vahrat kızı
Paşa bunu satın aldı
Yeşil sandık telli mahya
Taman İstanbuldan geldi

Hatun giyerdi firengi
Parlar yüzünün irengi
Eden müşirin haremi
Nizip kavgasında cengi

Hatun hatunların merdi
Bilmem neresinde derdi
Tatlı tatlı Höşem derdi
Beyin validesi öldü

Bağdatlısın eşindiren
Sırtına sırma biçtiren
Arzulamış Müftüsünü
Avluda lök döğüştüren

Hatun ben gelmeden ölmüş
Göremedim soluğunu
Kutnu zıbın gümüş düğme
Söktünüz mü iliğini

Gül ağacında gölgelen
Kevser ırmağından sulan
Gelini ne çok ağlattın
Beş yüz atlı ilen gelen

Hatun sen garip değilsin
Zülfün yüzüne dağılsın
Mücevher kılıç takınan
Kazımımın oğlu gelsin

Ede Maraşta ağabey demektir. Kimi çocuklar babalarına da ede derler. Çukurovada Bozdoğan Türkmeninde ede, aka, ağabey, baba yerine daha kullanılıyor.

Mahya Tahtırevan.

Bağdatlısın eşindiren Bağdattan alınmış Arap atını eşindiren...

HACI HÜSEYİN EFENDİNİN AĞIDI

Osmaniyeli ağalardan Hacı Hüseyin Efendi 1931'de öldüğünde, bu ağıdı onun üstüne Kumarlı köyünden Meryem Hatun yakıyor.

Görünür İmran dağları
Ömürlü olsun sağları
Dayım beriden varırken
Karşılar Cerit Beyleri

Dayımın öldüğü gece
Kapandı hanlar dükkanlar
Şimdi karşılar dayımı
Küheylan atlı yiğenler

Dayım giyer elma kürkü
Atı yavuz kırar örkü
Bayrama çağır beklerim
Arifi getirir belki

Dayım karyolada yatar
Gelmezse çiftliği batar
Eski gün'nü bilir misin
Derviş atı ceren tutar

Ben burada oturamam
Şelek ağır götüremem
Sen olmazsan kul olduğum
Şıha gelin getiremem

Dayın çiftliğe gidiyor
Arif atını gemlesin
Hem Ağa hemi Efendi
Mezarına nur damlasın

Dayımın öldüğü gece
Kapandı hanlar çarşılar
Sakalı şerif gelirken
Kırk atlı ile karşılar

Gani benim dayım gani
Fakir fıkaranın yanı
Dayın Derviş ata biner
Yem yemezdi Cuma günü

Cerit Beyleri Ceyhan ilçesine bağlı köylerde yaşarlar Ceritler. Avşarların bir kolu olduğu sanılıyor.

Örk Atları demirden ya da odundan kazıkla yaylım olan, yani otlu bir yere bağlarlar. Kazığı yere çakarlar. Kazığa beş, on, on beş, yirmi beş metre kadar sağlam bir ip bağlarlar. Bu ipi de atın boynuna takarlar. At böylece o yirmi beş metrelik sahada otlar. Bu ipin ve kazığın bütününe örk derler. At örklemek biçiminde kullanılabilir.

Şelek Yük.

Gani Cömert.

HACI DURDU AĞANIN AĞIDI

Andırınlı Yaycıoğullarından Hacı Durdu Ağa öldüğünde, 1910 yılı, bu ağıdı karısı Meryem Hatun söylüyor.

Tabiyeden yaya kaçmış
Fesini kurşun alınca
Bizim hısımlar genişsin
Kızları da dul kalınca

Irak mı Kabenin yolu
Engin mi tubanın dalı
Kızım babanı bilmez misin
Beş yüzlük kuşanır şalı

Hani gelmedi yiğeni
Salakta avlar doğanı
Aşiretin Ağas' öldü
Esnaflar örtsün dükkanı

Ben yoruldum siz ağlayın
Yas çekin kara bağlayın
Tekrar Kabeye niyetli
İnşallah Kudüse uğrar

Geçer Meryemçil belinden
Kim tutar benim elimden
Sızlaşmayın kuzularım
Allah geçer mi kulundan

Oğlum askerden gelince
Halebi dolandı atı
Bu sonradan ağa değil
Eşiraf hanedan zatı

On ay oldu hasta yatar
Atı kişner kuşu öter
Sen olmazsan kul olduğum
Camiler medrese batar

Bana öğüt verme Hoca
Tesbih çeker gece gece
Bir kez yüzün sürdü geldi
Bir daha niyetli Hacca

Neren arttı kul olduğum
Ak bebeğe vurulunca
Yıldırım düştü sanırdın
Aşirete darılınca

On ay oldu hasta yatar
Nasıl hısımsınız sizler
Bundan sonra beyden düşer
Kara giysin gelsin kızlar

Altmış beygir ile göçer
Benim de günlerim geçer
Tiryaki kurban olduğum
Haşdırında kahve içer

Salakta turaç avlatır
Meydanda adam çiğnetir
Kızım baban' bilmez misin
Zeytinde atın oynatır

İki sene daha yaşa
Gözümün önü ışısın
Ağam kahveye meraklı
Ahmet köpüklü pişirsin

Eri ciğerciğim eri
Maşlah kara hırka sarı
Ali edem karşı getirmiş
Davada boşanan kırı

Kapısında on uşağı
Hersli bıyığın geveler
Hacı, Bilal katarlamış
İşliğe gitmiş develer

Halepten doldurmuş hurcunu
Kesmiş Kaymakam harcını
Aşiret helal eylesin
Varsa istesin borcunu

Genişsin Sevinsin, rahatlasın.

Salak Ova, düzlük, alan. Çeltik salağı, yaygındır. Büyük tarlalara, bin, bin beş yüz, üç bin dönümlük sahalara salak denir. Bir de büyücek düzlüklere, ovalara, sahalara salak denir. Salakta avlar doğanından da ne demek istendiği anlaşılıyor.

Örtmek Güneyde Türkmenler örtmeyi kapamak anlamına da kullanırlar. Kapıyı, penceryi ört, gibi.

Halebi dolandı atı At askerden gelen sahibini görünce sevincinden ne yapacağını bilmiyor. Atı Halebi dolanmak, sevinçten uçmak anlamına.

Ali edem karşı getirmiş Davadan boşanan kırı Hacı Durdu Ağa mahkemeye gitmiş. Atı kasabada boşanıp eve gelmiş. Ali Ağabey de atı Ağaya geri götürmüş.

Gevelemek Çiğnemek.

Hersli Öfkeli.

YAYCIOĞLU İBRAHİM AĞANIN AĞIDI

Andırının tanınmış ailelerinden Yaycıoğlu İbrahim Ağa öldüğünde teyzesinin kızı ünlü halk şairi Hasibe Hatun yakıyor ağıdı. Hasibe Hatunla kız kardeşi Telli Hatun bütün Torosların, Çukurovanın en ünlü ağıtçılarıydılar. Hasibe Hatunla Telli Hatunun ağıt yaktığı ölülerin çok değerli kişiler olduğunda herkes birleşirdi.

İbrahim Ağa 1942'de ölüyor.

Geldim diz çöktüm oturdum
Bu yıl bir Ağa yitirdim
Süleymanın yanına gitmiş
İnşallah geri getir'rim

Odada Ağa oturur
Uşaklar kahve götürür
Kadan alayım Münire
Kızlar hizmetin yetirir

Ayşe çaydanlığın' getir
Münire hizmetin yetir
Kızım şimdi Ağa çağ'rır
Kalk gayrı maşlahın' götür

Gölden kalktı uçtu turna
Kimi kara kimi sürme
Kadan alayım Münire
Ağamın çadırın' derme

Şu bacısı şu gelini
Kardeş komadı halimi
İk' gün sonra babamoğlu
Çatal indirir gelini

Atın dorusun' saymazdı
Kardeşim binerdi kıra
Çarşaflı yatak beğenmez
Şimdi kondu kuru yere

Kardeşlerim kardeşlerim
Aman kesilsin başlarım
Babana minnet eder de
Gitmem burada kışlarım

Yaramın da başı acar
Göz göz oldu merhem durmaz
Küçücükten dul oturdum
Başımdan kara gün kalkmaz

Zor imiş kardeş acısı
Gelmedi Hüsne bacısı
Hüseyini Süleymanı
Hacıyı tutsun sancısı

Bundan başka ağıt demem
Şerif, Leman gelmeyince
Unutmam kardeş unutmam
Kara mezar olmayınca

Kardeş kabire konunca
Mevlam bana versin sabır
Allah Müftüye ömür versin
Yüz kırk lira verdi kebir

Ağ' Ankaradan gelince
Zeliham oynar oyunu
Sen olmazsan kul olduğum
Memede kurmam düğünü

Yol uzak Leman gelmezse
Müftü hiç halden bilmezse
Ağamın canı sıkılır
Kır at koşuyu almazsa

Çatal indirir gelini Çatal bir de, bu ağıtta olduğu gibi çifte anlamına gelir.
Acar Yeni.
Kara mezar olmayınca Kara mezara girmeyince, kara toprak olmayınca.

HACI BEYİN AĞIDI

Andırının bir köyünden, köyü saptayamadım, Hacı adında bir delikanlı evleniyor, gerdeği gireceği gece de ölüyor. Ağıdı, ölen kocasının üstüne gelin yakıyor. Bu ağıdı, bütün Toros'ların en ünlü aşığı Kel Aşıktan aldım. Hacının ölümünü 1905 olarak aptadım.

Yol üstünde kara yılan
Sıçıra boynuma dolan
Gelin geldim kız gidiyom
Uyan Hacı Beyim uyan

Evlerinin uğru arpa
Kır at gelir kırpa kırpa
Hacı Beyim can veriyor
Kollarını çırpa çırpa

Aynalı martin kol istiyor
Gümüş kemer bel istiyor
Ne yatıyon Hacı Beyim
Elin kızı yar istiyor

Hezerine hüzerine
Hele bakın mezarına
Hacı Beyin kır atını
Çekin Sultan pazarına

Ayvalıktan kalktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Menekşeden gelin geldim
Uyan Hacı Beyim uyan

Hezerine hüzerine Uydurma, anlamı olmayan sözlerden.

KÖSE AĞANIN AĞIDI

1920 yılında Kadirlinin Bahçe köyünden Köse Ağa öldüğünde bu ağıdı karısı Eşe Hatun yakıyor.

Odana sererim kilim
Kimseye kalmadı dilim
Altı tane yetim ile
Dar yerde çevirdi ölüm

Asker Hasan oğlum asker
Üstüne örterim yorgan
Baban Halepten gelirse
Astırırım çatal yorgan

Sırtında sırmalı kürkü
Atı yavuz tutmaz örkü
Benim derdim verem diye
Yüreğine düşmüş korku

Kadanı alayım teyze
Acı haber geldi bize
Ağamın mesnetin diyem
Kendi idarede aza

On iki odalı konak
Dıkıldım da çıkamadım
Bedir yapılı Ağama
Maşallahsız bakamadım

Odana döşerdim halı
Bilmiyom gittiğin yolu
Çocukları büyütürüm
Adımı vurdur' rum karı

Günde on atlı inerdi
Issız mı kalmış odası
Ağa ince derde düşmüş
Bana da gelsin kadası

Çerkezde de Kadir Ağa
Oğrun acı karlı dağa
Ağamı gönderir m'ola
Selam salsam doktor Beye

Dıkılmak Gitmek

Adımı vurdurrum karı Adımı karı koydururum. Adını vurduk : Adını koyduk, Ona ad verdik, anlamına da gelir.

Mesnet İş, meslek.

Bedir Ay.

Karı Hem kadın, hem de, daha da çok yaşlı kadın anlamına gelir. Köroğlunun bir şiirinde Köroğlum der ki karıdım / İhtiyar oldum çürüdüm, der.

Oğrun acı karlı dağa Oğrun uğrun, gizli anlamına gelir. O bir karlı dağdır, ona gizli acıyın, diyor.

POYRAZOĞLUNUN AĞIDI

1890 yılında Ermeni eşkıyalar Kadirlinin Bahçe köyünden Poyrazoğlunu, yaylada çadırını basarak öldürüyorlar, bu ağıdı karıları yakıyor.

Çinçinden göçü çekilir
Malı Gebene dökülür
Buna Poyrazoğlu derler
Yedi lökü bir yekinir

Oğlu püskül sallamasın
Çift gelini ağlamasın
Satmayın kır atı kapıdan
Onu eller bağlamasın

Bura değil bunun yurdu
Şu yukarı konmaz mıydı
Evi yurttan çekilince
Göç atlısı binmez miydi

Hengi ile hüngü ile
Öldürmüşler süngü ile
Ünü büyük Poyrazoğlu
Kahve yüklü dengi ile

Kefiye yağlık başında
Azgın yarası döşünde
Öldürmüşler Poyrazoğlun'
Yılanlıtaşın başında

Çinçin Düldül dağı yöresinde bir yayla.

Geben Andırının bir köyü.

Oğlu püskül sallamasın Sallanmayacak püskül, festeki püskül. Püskül sallamak bir konurlanmak biçimidir.

Göç atlısı binmez miydi Tanınmış, sayılan Ağalar, Beyler yayladan inerlerken onları uğurlamaya göç atlısı binerdi. Göç atlıları o yörenin yaylacıları, yerlileriydi. Göç atlısı, kalkan göçü en az bir köy aşağıya kadar uğurlardı.

Hengi ile hüngü ile Dörtlüğü doldurmak için kullanılmış söz. Kimi yerlerde de kalabalık anlamına geliyor.

Döş Göğüş.

İSMAİL AĞANIN AĞIDI

1944 yılında Andırınlı Zülfikar oğlu İsmail Ağa öldüğünde bu ağıdı ona akraba kadınlar yakıyorlar.

Çığşardan ağaç biçtirir
Onu da Ceyhana döktürür
Kim çıkarır oğlancığım
Bin Kırat çeltik ektirir

Hocalardan izin alın
Bir gece evinde yatsın
Düşmanlık eden deyyuslar
Gayrı muradına yetsin

Acar konak dutturdu da
Bir gün içinde yatmadı
Hacı oğlun everip de
Oğlum murada yetmedi

Bayraklı patos çekildi
Oğlum uğramış nazara
Hacıya gelin getirdim
Peygamberin kavl' üzere

Konak yaptırır keliye
Benzer Hazreti Aliye
Kalbura hayma dutturmuş
Davet verdirmiş Valiye

Çığşardan biçtirir lata
Gitmedi Ceyhandan öte
İsmail Ağa ölünce
Düşmanları çalmış hota

Sürek yazıda yayılır
Akça savağa koyulur
Gelen sene kimse bilmez
Bu yıl hatırın sayılır

Ben böyle ağlayamam
Kaputunu bana salın
İhtiyarım varamıyom
Hepiniz yanıma gelin

Adanadan gelir bekar
Sandıklarla alır şeker
Dolansa daireye çıksa
Kaymakam ayağa kalkar

Bacıcığı çölde kaldı
Mustafa Efendi ağlasın
Şu Güllüye selam söylen
Ak çözsün kara bağlasın

İsterdi İsmail Ağa
Akşama on iki türlü
Varamıyom oğlancığım
Konağının başı karlı

Kahirlenme Güllü Hatun
Ben ağladım ağıdımı
Hacı küçük halden bilmez
Kim verecek öğüdünü

Yeter kadir Mevlam yeter
Acım'olur bundan beter
Güvenirim Allahıma
Hacı oğlu yerin tutar

Çığar Andırının bir köyü.
Kim çıkarır oğlancığım Hasadını kim yapabilir ki.

Bin kırat çeltik ektirir Kırat, bir tahıl ölçüsüdür.

Acar konak dutturmak Yeni konak yaptırmak.

Bayraklı patos Batöz, harman makinesi. Bayraklı batöz, yeni batöz. Yeni batöz tarlaya girerken bayrak çekilir batöze.

Keli Bayır.

Kalbura hayma dutturmuş Kare biçiminde dört ağaç dikilir, ağaçların üstü çam dalları, ılgın, mersin, söğüt dallarıyla örtülür, bir biçim gölgelik yapılır. Buna hayma derler. Farsça bir sözcüktür. Kalbur, Andırının ünlü bir yaylasıdır.

Veliye davet verdirmiş Valiyi yemeğe çağırmış, haymasına.

Hota Bir sevinç bağırtısı. Hota çalmak, hota söylemek.

Sürek Koyun sürüleri. Sürek yazıda yayılır. Sürüler ovada otlar.

Savak Koyunları koydukları bölünmüş yer.

Kaputunu bana salın Bana gönderin.

Adanadan gelir bekar Toprak işçilerinin bir kısmına bekarlar derler. Bunlar çoğunlukla bekardırlar. Mevsimlik değil, yıllık işçilerdir. Bekar işçileri çalıştırmak, Toroslarda çok zenginliği gösterir.

Akşama on iki türlü On iki türlü yemek istermiş. Bu da zenginliğini gösterir.

BEYAZIT OĞLU HACI BEYİN AĞIDI

1890 yıllarında Hacı Bey Erzurumda şehit düşüyor. Ağıdı karısı Hatça Hatun Andırında yakıyor.

Erzurumun dağlarına
At örkledim bağlarına
Küskünüm eşim küskünüm
Beyazıtlı Beylerine

Atı geldi donu geldi
Kendi sonsuz nerde kaldı
Senin oğlun benim eşim
Kızıyın kardeşi öldü

Hatun öksüz Rıfat öksüz
Al at aralıkta yemsiz
Ellerin gideni geldi
Gelmedi ya bizim sonsuz

Sattılar ayak sekili
Ben oldum evin vekili
Ayan olsun Beyin kızı
Gayrı kaldırdım kakülü

Uçarken gördüm turnayı
Bana diktirir sırmayı
Ayan olsun Beyin oğlu
Gayrı kaldıdım sürmeyi

Al yeşil evimi bozdum
Yükümü ellere düzdüm
Kar yağıp duman çökünce
Gayrı umudumu üzdüm

Atı geldi donu geldi Giyitleri geldi. don, giyittir. Hayvanlarda, daha da çok atlar için, renktir.

Kendi sonsuz nerde kaldı Songsuz : Vefasız.

Hatun Bir de kadın adı olarak kullanılır. Hanım da öyle.

Sattılar ayak sekili Ayağı sekili atı sattılar. Kimi atların ayaklarında bileğe, dize kadar bir ak olur. Buna sekil derler.

Gayrı kaldırdım kakülü Kakülü kaldırmak, kakülünü kesmek, bir ömür boyu yasa girmek, yaşlılığa girmek demek.

Gayrı kaldırdım sürmeyi Bir daha sürme de çekmeyecek.

Yükümü ellere düzdüm Başka evlere sığındım.

Gayrı umudumu üzdüm Üzmek, kopmak. Bir ipin yavaş yavaş incelerek kopmasıdır, üzmek.

BAYRAMIN AĞIDI

1909 Ermeni karışıklığında Bayram Ermenilere karşı savaşıyor ve onları öldürüyor. Bu yüzden de asılıyor. Ağıdı anası yakıyor.

Bayram oğlumun sebebi
Biri Ancık biri Kızık
Gavur için ıspatlık etmiş
Taşıdığın dine yazık

Kibar gezer emmim oğlu
Sağ yanında altı patlar
Kara donlusun asmışlar
Padişah duyar da çatlar

Bayram da benzer fidana
Yanarım şehit gidene
Duyar da hep yanar kardeş
Çukurova koca Adana

Ben nideyim emmim oğlu
Dava Müftüde Kadıda
Asmışlar emmim oğlunu
Asmışlar saat yedide

Kibar emmimin yosması
Giyerdi Firenk basması
Padişaha ar değil mi
Kara donlusun asması

Kardeş içeri dıkılır
Püskül çalıya takılır
Kibar gezer emmim oğlu
Koynundan koku dökülür

AVŞAR BEYLERİNDEN TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Afşar Beylerinden Terkeşlioğlu yüzyılın başlarında öldüğünde ağıdı Beyin Hatunu yakıyor.

Öfkeli atın bağlayan
Dalgın gönlümü eğleyen
Sen onu bilmen mi Dudu
Oğrun oğrun çok ağlayan

Kutnu kumaş-çekilirdi
Ak konağa dökülürdü
Sen onu bilmen mi Dudu
Alem ondan sakınırdı

Ak konakta çatal baca
Ben yatmadım bugün gece
Ak konağa oğlan gerek
Alnı kara perçemlice

Çağırın Moll'Ahmet gelsin
Halinden bir haber alsın
Benim dışlığım gelmiyor
Efendisin' beri salsın

Oğrun oğrun ya da uğrun uğrun Uğrun, gizli, saklı demektir. Daha çok oğrun oğrun diye iki sözcük olarak kullanılıyor. Uğrun da deniyor kimi yerlerde.

Benim dışlığım gelmiyor Benim canım sıkılıyor, demek. Dışlığı gelmemek : canı sıkılmak. Hiç dışlığım yok : Rahatım yok, sevincim yok.

HASANIN AĞIDI

Andırının Tokmaklı köyünden Hasanın amcasıyla arası açılıyor. Araya büyük gerginlikler giriyor. Bu yüzden de amcasının oğlu onu öldürüyor. Ben bu ağıdı 1939 yılında Osmaniyenin Hemite köyünde yirmi iki yaşında Eşeden derledim. Hasanın ne zaman öldürüldüğünü bilmiyordu. Ağıdı da Tokmaklıdan Kısa Eşe Hatun yakıyor.

Atlı gelir tabur ile
Ben ağlarım sabır ile
Sürmeli oğlu gezer idi
Çift tabanca kubur ile

Kapıya dikerler çamı
Samana bulanmış kanı
Kakülünü tara Fatma
Deveye bindirir seni

Aman Ağalar Ağalar
Kuşlar yukarı havalar
Sağ yanından kurşun değmiş
Oğlum yarasın üfeler

Kıratın nalını döktüm
Avşarı boğazına taktım
Bunda ne var bire Hürü
Aziziye şehrin yaktım

Biner ata sürer taşa
Mor yağlığı düşmüş kaşa
Kakül beliğe karışmış
Bakın bacım olan işe

Sabahleyin erden kalkar
Çadırın kendirin çeker

Atçı başı benim oğlum
Şuralara atçı çıkar

Çukurkozun da firezi
Ne hoşça yatmış kirazı
Davul döğülü döğülü
Ben görmedim o mırazı

Altında da atı köçek
Üstünde de oğlum çiçek
Böyle gezer benim oğlum
Çift tabanca altın bıçak

Amanınız ben aşığım
Oğlum öldü de şaşığım
Bundan başka sallamadım
Üstü çarşaflı beşiği

Altında da atı sekil
Kayıl olun mu sürmelim
Hacıyı eyledim vekil
.....
Kırt at gelir ığır ığır
Üstünde de oğlum buğur
N'olur dedi dedi ile
Çek elini kara gavur

Bir başka kadın :
Yaşa kara Hasan yaşa
Yazılanlar gelir başa
Şu karının Hasan oğlu
Ciridi geçerdi taşa

Kakülünü tara Fatma Deveye bindirir seni Küçük Fatmayı deveye bindirmiştir. Ağıtçı onu anımsatıyor.

Üfelemek Sıvazlamak. Elini üfelemek, elini oğuşturmak. Seni öylesine üfelerim ki, kemiklerin kırılır. Ahmet pehlivan, Mehmet pehlivanı öyle bir üfeledi ki Mehmet yerinden kalkamadı. Ağıtta yarayı oğuşturmak oluyor.

Yağlık Erkeklerin başlarına sardıkları kefiye gibi ipekli baş örtüsü. Çukurova, Maraş, Pınarbaşı, yani tüm Avşarda mendile de yağlık denir.

Belik Örülmüş saç. Çifte belik, mor belik, kırk belik gibi.

Erden Erkenden.

Çadırın kendirin çeker Kendir dediği, çadırı kazığa bağlayan halat.

Çukurkozun da firezi Çukurkoz, oralarda bir yer adı. Firez, biçilmiş ekinin toprakta dikili kalan kısmı.

Mıraz Murat.

Köçek Erkek oyuncu.

Amanınız ben aşığım Ben, halk şairi, aşık oldum da işte böyle ağıt yakıyorum, diyor.

Iğır ığır Iğıl ığıl, belli olmayacak kadar suyun ağır akması gibi.

Dedi dedi Dedikodu.

HACI BEYİN AĞIDI

Andırınlı Zülfikar oğlu Derviş Bey çeltik salağında vuruluyor. Ağıdı kardeşinin karısı Güllü yakıyor. Ben bu ağıdı da, daha birçok ağıtla birlikte Osmaniyenin Hemite, bir adı da Gökçeli ya da yerel söylenişle Göğceli, şimdiki adı da Gökçedam köyünden Eşeden aldım. Ağıdın yakılışı 1938-1940 arası olacak.

Patos gelmiş salağına
Kan bulaşmış bileğine
Ne yatıyon vezir emmim
Vali indi konağına

Kınacı geldi oturdu
Acele yükün tutuldu
Ne yatıyon vezir emmim
Çeltik Mersine döküldü

Ali ergen Mehmet ergen
Ankaradan geldi ferman
Bin atına gel git emmim
Varsın ıssız kalsın sergen

Vallahi yandım özümden
Kanlı yaş döktüm gözümden
Kız istedi de vermedim
Utanıyorum sözümden

Sergen Çeltiği hasattan sonra kurutması için döktükleri alan.

VAY ANAM KURASININ AĞIDI

Birinci Dünya Savaşında Tecirli aşiretinden, Tecirli aşireti Avşarın bir koludur, diyenler de var, Birinci Dünya Savaşında bir aileden beş kardeşin beşi de askere alınıyorlar. Bu beş kardeşten hiçbirisi de savaştan dönmüyor, Sarıkamışta kırılıyorlar. Bu ağıdı ölenlerin anası, bacısı, köylü kadınları yakıyorlar. Vay anam kurasının ağıtları Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarında da çok var. Vay anam kurası üstüne çıkarılmış ağıt bir beş değil, belki yüz tane. Vay anam kurasına her köy ağıt yakmıştır hemen hemen. Bu ağıdın adına niçin "Vay Anam Kurasının Ağıdı" demişler : 16'lılar askere alındıklarında çok küçüklermiş. Askere "vay anam" diye ağlayarak gitmişler. 16'lılardan dönmeyenler – dediklerine göre onlardan hemen hemen hiç dönen yokmuş – üstüne her yakılan ağıda "Vay Anam Kurasının Ağıdı" demişler. Bugün bile Toroslardan, Uzunyayla Avşarından yüzlerce dörtlük Vay Anam Kurası Ağıdı derlenebilir. Ben bu ağıdı Anavarza köyünden, Hemiteden, Sarız Avşarlarından derledim. 1940-1945 yılları arası.

Beş oğlum var beş taburda
Silahı dolu kuburda
Sabreyle kızım sabreyle
Çok keramet var sabırda

Oğlum gitti güle güle
Gelmedi el ile bile
Biri nergiz biri nevruz
Biri sümbül biri lale

Geçiyor gavurun sözü
Padişah kırıcı bizi
Din İslam elden gidiyor
Ulaş bari Battal Gazi

Tabur taburu karşılar
Talim eder onbaşılar

Yağmur yağıp gün değince
Yatan şehitler ışılar

Atının alnını sığar
Önüne malağma yığar
Babam bedel versin diye
Uğrun uğrun boynun eğer

Anan kurbanların olsun
Dört bacın kadanı alsın
Nider on iki deveyi
Altısını bedel versin

Kız :

Yaşa anam oğlu yaşa
Yazılanlar gelir başa
Ana ben sana küskünüm
Bedel vermedin kardeşe

Ana :

Öyle deme kızım Hatun
Oğlum öldü kaldım yetim
Böyle olacağın bilsem
Alırdım oğlumu satın

Aferin oğlum aferin
Bir kara donlu neferim
Taburuna vardı m'ola
Kara kaküllü Çaparım

Zıbınının içi astar
Mevlam encamını göster
O kıza kurban olayım
Bostan oğlum bir kız ister

Kız :

Anam beş oğlan yetirmiş
Arkası keten gömlekli
Benim kardeş cirit oynar
Kucağı on beş değnekli

Ana :

Atının alnı perçemli
Üstü gülgülü keçeli
Baban ölsün oğlancığım
Beli çifte tabancalı

Kız :

Sarıkamış Altunbulak
Soğanlıyı biz ne bilek
Bizim uşak böyle gezer
Aklı zıbın kara yelek

Battın Avşar kazaları
İbrişimin kozaları
Sarıkamışta kırıldı
Gonca gülün tazeleri

Gene kavga sesleniyor
On altılı isteniyor
Gidenlerden biri gelmez
Silahları paslanıyor

Sığamak Sıvazlamak.
Malağma Arpayla saman karışığı, atlara verilen yem.
Yetirmiş Yetiştirmiş, büyütmüş.
Gülgülü Kırmızı nakış biçimleri. Bir de kırmızı gülgülü Maraş ayakkabısı var, gibi.

ALİNİN AĞIDI

Avşarlardan Ali öldüğünde bu ağıdı onun üstüne nişanlısı yakıyor. Alinin öldüğü tarihi ve kasabasını, köyünü saptayamadım. Ağıdı Kadirlinin Azaplı (Avşarlar) köyünden, 1939 yılında derledim.

Alinin giydiği mavrum
Dayanamaz oldum yavrum
Aliyi yudular sende
Yıkılası koca Savrun

Alinin giydiği astar
Çık Alim boyunu göster
Gönlüne kurban olduğum
Veli Beyin kızın ister

Eğlenelim uz gelesin
Bin atına tez gelesin
Emmiyin gönlü yok imiş
Veli Beyden vazgelesin

Terzi işler bucağında
Manca pişer ocağında
Gezsem Aliyi bulurum
Gezsem devlet sancağında

Aliyi özne durdurdum
Bağlat tırabulus kuşak
Sabah bunun ganili var
Evrenler devşirir uşak

Yirmi sürdürürüm yozu
Yüz elli deldir'rim gazi
Tahmiyetli gelin Fatma
Battal deli döğer sizi

Mavrum Bir Kumaş çeşidi.

Yıkılası koca Savrun Savrun, Toroslardan çıkan, Kadirliden geçen, Anavarzanın dibinde Ceyhan ırmağına karışan bir çaydır.

Gönlüne kurban olduğum Veli Beyin kızın ister Onun gözü yükseklerdedir, Veli Bey gibi bir büyük adamın kızını ister.

Bucak Kıyı, köşe.

Manca Bulgur, soğan, öbür karmakarışık sebzelerin yemeğine Çukurovada manca denir.

Özne Damat.

Yoz Koyun sürüsü.

Gazi Atatürk altını. Gazi altınını deldirir boğazına takarım. Yazdığım kişi bu ağıdı nişanlısının yaktığını söyledi. Ağıdı okuyunca, yakanın nişanlı değil anası olduğunu anlıyoruz.

HACI OSMANIN AĞIDI

Ağıdı verenin söylediğine göre, ağıdın yakılışını 1873 diye saptadım. Avşarlardan Hacı Osman bacısını gelin etmiş. Düğünden geri köyüne dönerken Ceyhan ırmağı kıyısına konaklamış bir kervan görmüş, kervancılara sataşmış, onlar da Osmanı öldürmüşler. Bu ağıdı anası yakmış.

Hac' Osmanım Hac' Osmanım
Aman yularsız aslanım
Ulu yola kervan konmuş
Sen onlara değm' aslanım

Döndü bacısın yolladı
Havıl oynaya oynaya
Ceyhanı beri geçince
Dönmüş ağlaya ağlaya

Al kınalar yakınmışsın
Siyah sürme çekinmişsin
Kız kardeşin ölmedi mi
Telli dona dıkılmışsın

Benim oğlum nişan taşı
Gökte vurur uçan kuşu
Git oğlum sefer ağasına
Seni yazarlar binbaşı

Yuva malın yok mi idi
Bu iş sana hak mı idi
İbrahim avrattan kötü
Çatal Battal yok mu idi

Gelin yanımda oturur
Abdes suyunu getirir
Sabreyle kızım sabreyle
Elek sudan ne getirir

Her öğenler seni öğer
Mısır hazinesin değer
Sabreyle kızım sabreyle
Her tepeden bin gün doğar

Bu da gelinin bahtında
Gönlün göremem vaktinde
Sabreyle kızım sabreyle
Paşalar kalmaz tahtında

Biri Battal biri Davut
Besereğe basar Havut
Şu şaşkına verin öğüt
Evceğizin dağıtmasın

Havıl Bir çeşit cirit.
Yuva, yua Bire gibi, kadınlar için kele gibi, kadınlara da, erkeklere de söylenen söz.
Gelin yanımda oturur Ana bu sefer de yanında oturan geline dönüyor, ona söylüyor.
Beserek Dişi deve.
Havut Deveye vurulan semer.

DURDU BEYİN AĞIDI

Beyazıtoğullarından Durdu Bey 1935 yılında Andırında öldüğünde ağıdı üvey kardeşi Fatma Hatun yakıyor.

Bomba takınır döşüne
Düşer düşmanın peşine
Geri gel bibimin oğlu
Doğan ayın on beşine

Aslan çakırın getirir
Halil heybesini teğler
Harpten gelmiş bibimoğlu
Durdu martinini yağlar

Tufan Bey ile kardeşlik
Paşalarla da konuşur
Sizinkiler Ağa ama
İşini buna danışır

Kardeş inzibat memuru
Çarşıyı yıkıyor sesi
Atatürk madalya takmış
Ne kibar yakışır süsü

Kardeş Karsa dıkılırken
Ayna tuttum karşısına
Kardeşim zabıta olmuş
Kadirlinin çarşısına

Bey kardeşim Bey kardeşim
Paşalara teğ kardeşim
Çetelerin kaçmış gitmiş
Getirttir de döğ kardeşim

Çetelerin çek kardeşim
İstihkama dök kardeşim
Manastırın kalesine
Bayrağını dik kardeşim

Teğlemek Eşitlemek.

Bibi Hala

Tufan Bey ile kardeşlik Tufan Bey, Mustafa Kemal Paşanın halkı düşmana karşı örgütlemek için Toroslara gönderdiği iki kişiden biri. Tufan Bey yüzbaşı, ötekisi de Binbaşı Doğan beydir. Kardeşlik, arkadaşlıktan daha ileridir. Kar kardeşi gibi.

Kars, Karsızülkadriye Kadirlinin eski adı.

Ayna tutmak Nazardan korumak.

TOPUZUN AĞIDI

Ağıdı aldığım kadına göre, ağıt 1880 yıllarında yakılıyor. Avşarlardan Topuz düşmanı Kerimoğullarınca öldürülüyor. Kerimoğulları Bozdoğan Beyleridir. Ceyhanın kuzeyinde otururlar. Dokuz köylük bir aşirettir. Hemite, Endel, Bozkuyu, Cığcık, Bahçe, Kırmacılı bu aşiretin köyleridir. Osmaniye ve Kadirliye bağlı köylerdir.

Kışları Avşarların bir bölüğü kışlamaya bu köylere inerlerdi. Ağıdı Topuzun bacısı yakıyor.

Babamın oğlu var idi
Anamın oğlu bir idi
Topuz kardeşim var iken
Öksüzce başım şar idi

Topuz benim allı başım
Sar'altınım gök kuruşum
Kıyma kadir mevlam kıyma
Bundan başka yok kardeşim

Ard devesi sandal yüklü
Ön devesi girgin löklü
Topuzun göçü geliyor
Tülü maya tor daylaklı

Akmaşatın kelileri
Av ediyor delileri
Dengi haral bürgüs'atlas
Yorgun gelmiş tülüleri

Akmaşat dedem kışlağı
Koyuluk ordan aşağı
Yazdırırdı Beyin kızı
Atlas yüzlü dört döşeği

Gel kardeşim inek dedim
Gök kır ata binek dedim
Akmaşat dedem kışlağı
Saçılak da konak dedim

Kabaktepe Koçdağına
Binerler sığın avına
Topuza gelin getirdim
Şemşitli kaput boyuna

Kabaktepe başın boran
Vurgun kardeşimi vuran
Ben Topuzun kardeşiyim
Keskin ırahvana binen

Kabaktepe ardın köklü
Kervan gelir şerit yüklü
Topuzun göçü geliyor
Tülü maya girgir löklü

Ceyhana sürek sürdürür
Katara tülü dizdirir
Şöhret için Beyin kızı
Firenk atlası bozdurur

Dundar çanı dumulardı
Tokat çanı çinilerdi
Topuzun göçün görenin
Din'imanı yenilerdi

Devenin ardı köşekli
Yükünün dibi döşekli
Böyle gezer Beyin kızı
Sultanı nevruz kuşaklı

Elinde de un eleği
Gelin eliyor eliyor

Kutnu yastık sandal döşek
Anam Topuzu beliyor

Açılan güllerim sola
Topuz ola kardeş ola
Hasiretin olam kardeş
Yaz baharda güle güle

Kabaktepe karlı buzlu
Havanın yüzü yıldızlı
Yurtlara konalım kardeş
Gölleri angıtlı kazlı

Sayın önü Sağırkaya
Yolları yukarı bakar
Ben orayı bilmez miyim
Karı burcu burcu kokar

İki kardeşciğim olsa
Biri ölse biri kalsa
Topuz sana ağlamazdım
Sarılacak dalım olsa

Göçecek Avşarın özü
Göçmem demiş Beyin kızı
Sabah çok erken göçerler
Üşür çocukların yüzü

Şar Sevinçli, iyilikle, güzellikle donanmış.
Sandal Sandal ağacı, kokulu bir ağaç.
Lök Erkek deve.
Tülü maya Dişi deve.
Daylak Deve yavrusu.
Tor Yabanıl. Alışmamış.
Tor tay Binilemez tay. Tor daylak da öyle.
Dengi harar Devenin, beygirin, eşeğin her iki yanına birer dolu çuval bağlanır. Kilolarn eşit olmak zorundadır. Buna denk derler. Harar, çuvalın büyüğüdür. Hararclan denk yapmış, diyor.
Bürgüsü atlas Devenin bir biçim süsü.
Tülü Bir deve cinsi.

Koyuluk Kadirlinin Akmaşat köyüne yakın bir yer.

Yazdırırdı Beyin kızı Topuzun Bey kızı karısı, yere dört döşeği üst üste koyarak kocasına çok yumuşak bir yatak yaparmış. Dört döşekten her birisi de atlas kaplıymış. Türkmende değerli konuklara çift, üç, dört döşek sererler üst üste.

Saçılak da konak dedim Çadırları ovaya saçalım, konalım...

Sığın Geyik.

Kabaktepe Toroslarda bir doruk, bir dağ, bir yer adı.

Koçdağı Toroslarda bir doruk.

Irahvan Rahvan. Türkmende hiçbir sözcük, hemen hemen, R' yle başlamaz. Önüne hep I gelir. Örneğin Recep : İrecep. Ramazan : Iramazan.

Sürek Sürü. Sürek, aynı zamanda sürünün bir yerden başka uzak bir yere götürülürken aldığı ad.

Dundar Dündar, öncü. Öncü çanı.

Köşek Deve yavrusu : Daylak, köşek... Ayrı ayrı yaştaki deve yavruları.

Sandal döşek Sandal bir ağaç olduğu gibi, bir kumaş adıdır da.

Belemek Kundaklamak. Bebeği kundağa sarmak.

MEMEDİN AĞIDI

Bu ağıdın hikayesini bulamadım. Biraz da her ağıdın hikayesi içindedir.

Durman bakın çaresine
Düşman girmiş arasına
Sinek çokar yarasına
Kanını silmeğe geldim

Düşümde gördüm ben bugün
Çalmadı davulnan düğün
Yaras' azgın derdi yeğin
Merhemin silmeğe geldim

Kapısında gül bitecek
Dalında bülbül ötecek
Oğlu yok yerin dutacak
Hizmetin görmeğe geldim

Karanlık oldu geceler
Yıkılsın engin yüceler
Memedi yuyan hocalar
Namazın kılmağa geldim

Çokmak Çokuşmak, yığılmak, birikişmek...
Yeğin Çok, azgın, gür. Gür, ekin için kullanılır. Yeğin ekin.
Yumak Yıkamak.

AHMEDİN AĞIDI

Kestim idi ulu ağaçlar
Gene gene ul'oluyor
Tez gelesin Bey kardeşim
Anan baban del'oluyor

Düdüğün almış eline
Düşmüş devletin yoluna
Bir mektubun sal kardeşim
Sen vatanına eline

Gürül gürül göç geliyor
Gürültüsü geç geliyor
Üç tane kardeşim gitti
Dayanması güç geliyor

Kardeş de talim ediyor
Yanlarına vura vura
Usandın mı be kardeşim
Ayaküstü dura dura

Arkadaşların savuşur
Benim ciğerim alışır
Tez gelesin kar' aslanım
Ölmeyen gene kavuşur

Çukurovanın yazısı
Gitmez dizimden sızısı
Bakıp gönül eğleyecek
Yok geride bir kuzusu

Dizlemeli çorap ördüm
Ayağına gider diye
Döner döner öğüt verir
İl sözüne uyar diye

Çukurovanın yazısı Yazı, düzlük, ova... Çukurovanın düzlüğü.
Dizlemeli çorap Dize kadar gelen uzun çorap. Çoğunlukla bu çorapların konçları işlemeli olur.
Ayağına gider diye Ayağına iyi gelir diye.

İSMETİN AĞIDI

Seni doktora götür'rüm
Misisten gideriz öte
Bu yaradan ölünmez ki
Yalınız ocağın bata

Seni Adanaya eletdim
Orda gönlünü eğledin
Gözü körolası doktor
Yüzüme karşı söyledin

Seni doktora götürdüm
Döşemeyi aşa aşa
Evlaltsızsın kul olduğum
Ha bir sene daha yaşa

Şafak attı horoz öttü
Sise kefenliğe gitti
Evlatsızsın kul olduğum
Yenice ocağın battı

Kardeşim ağlama diyor
Ağlayamıyom korkumdan
Ayan olsun kul olduğum
Kır at boşandı örkünden

Sıra sıra oturanlar
Hepiniz verin bir akıl
Sen öldün de kul olduğum
Kimi ettin eve vekil

Sıraverdi oturanlar
Hepisine verin akıl
Beşir, Ahmet kardeşlerim
Onları etmiş eve vekil

Odamızın kapısına
Al kırmızı at bağlanır
Satın bebek mi alıcınız
Ansam ciğerim dağlanır

El Bayram Namazına gitti
Gördüm de burcum bulandı
Ayan olsun kul olduğum
Kır atın örke dolandı

Kadanı alayım Hoca
Yatamadım sabahaca
Ayan olsun kul olduğum
Pırtını yaktılar gece

Ne ağlarsın bire deli
Yarın olur aklın şaşar
Evlatsızın arabasın
Bir gün olur iller koşar

Elettim İlettim.
Döşeme Adananın mahallesi.
Sise kefenliğe gitti Sis, Kozanın eski adı. Sise kefen almaya gitmiş birisi.
Akıl vermek Burada, öğüt verin anlamına.
Sıraverdi Sıra sıra.
Al kırmızı Koşumu renkli at bağlanır. Güzel koşumlu. Bir de süslenmiş anlamına gelir.
Burcu bulanmak Çok üzülmek.
Sabahaca Sabaha kadar.
Pırtını yaktılar gece Pırtı, çamaşır demek. Bulaşıcı hastalığa yakalanmış olacak ki, pırtısını gece yakmışlar.

HALİLİN AĞIDI

Edem edem benim edem
Kitli kaldı senin odan
Bir korkum var diyemiyom
Gelmedi Kanala giden

Anam beni çağırmasa
Serbest serbest yatıyordum
Böyl'moldu emmim oğlu
Daha umut tutuyordum

Gel beri gelin gel beri
Öldüm yalvarı yalvarı
Evde mi koydun da geldin
Hasanın çuha şalvarı

İki oğlan büyüttüğüm
Teyze gördün mü halimi
Ana ben şehit düştüm de
Huriler yudu kanımı

Dürdüm de çuvala koydum
İki tane çuha şalvar
Ana bana hiç ağlama
Kıl namazı hakka yalvar

Kanal Süveyş Kanalı. Kanal savaşına gidiyor.

ANİŞİN AĞIDI

Andırının Gövahmetli köyünden Ali Ağanın kızı Aniş 1919'da ölüyor. Ağıdı görümcesi Fadıma Hatun yakıyor.

Boyu uzun kamış gibi
Dişi parlar gümüş gibi
Kim'alırsan al Fadımam
Kims'olamaz Aniş gibi

Nazlı gelin öld'öleli
Kardeş gelmiyor dağlardan
Aniş gibi olurm'ola
Bir gelin alsam Beylerden

Aman Anişim Anişim
Saç sırma dişi gümüşüm
Kayıtını gel gör kızım
Bayrak dikecek Dervişim

Kalk git kadasın aldığım
İzin ver de yavrum gelsin
Birisi Anişe benzer
Hacı canım kurban olsun

Kardeş toy da gelin gürcü
Açıldı dağların burcu
Maşallah diyerek değnen
Gelin de kardeşin harcı

Yılda bir oğlan doğurur
Ben belerim beleğini
Kardeşin nazlı gelini
Altın sıkmış bileğini

Bacı send' ölmen ben bend' ölmem
Ayağım kırılsın gelmem
Yaycılı soyu olmazsa
Ben kardeşe gelin almam

Yüz bülbülü dudak kiraz
Gerdanı ayrılmaz toydan
Ben kardeşe gelin aldım
Cahal ölür çürük soydan

Kayıtı görmek Düğün hazırlığını yapmak.
Bayrak dikmek Düğün kurmak anlamına. Burada Anişin düğününü anımsatıyor.
Kardeş toy da Kardeş delikanlı, toy...
Gelin gürcü. Gürcü bir de çok güzel anlamına gelir. Genç ve güzel, gösterişli.
Değnemek Bakmak.
Gelin de kardeşin harcı Gelin, kardeşe göre. Onun dengi. Ona layık.
Belek Kundak.
Belemek Sarmak, sarmalamak.
Yaycılı soyu Andırın ilçesinde oturan ünlü Türkmen Beyleri Yaycıoğulları.
Gerdanı ayrılmaz toydan Gerdanı toy kuşunun aklığı kadar ak.
Cahal ölür çürük soydan Çürük soydan olanlar genç (cahal) ölürler.

SOLAĞIN OĞLUNUN AĞIDI

1900 yılında Osmaniyenin Kumarlı köyünden Solağın oğlu okumaktan gelirken yolda ölüyor. Ağıdı bacısı Elif Hatun yakıyor.

Kardeş de Balkta yaylasın
Taycağızı tor oynasın
Kadan alam büyük ana
Süleyman doğru söylesin

Haydin kızlar Balkı gezek
Kırılmış tesbihi dizek
Kuru yerde yatma kardeş
Altına dal çuha yazak

Kitap torbasın işledim
Ben kardeşsiz kış kışladım
Olmaz olasıca ölüm
Hemen molladan başladın

Hengi Karacaoğlan hengi
Kaldıramaz oldum dengi
Kadanı alayım bibi
Bizim molla okur cengi

Eşe de dokuyor kilim
Kimsede kalmadı dilim
Babam oğlu Sarı Aptullahım
Top eğricem deste gülüm

Kardeş odada oturur
Odanın tadın getirir
Babam oğlu Aptullahım
Kahve değil keyf getirir

Ayşe de dokuyor perde
Ben'uğrattın onmaz derde
Çıkarız ya babamoğlu
Meryemçilde çifte yurda

Derelerde biter yonca
Uzar gider yolmayınca
Fatma bacın oğlan olsa
Boyu suna beli ince

Annacımız Hasır bükü
Kutnudan yığardı yükü
Ağlayan bize ağlasın
Gani oğlun senin iki

Tor Acemi, alışmamış.
Dal çuha İşlemeli çuha. Dal çuhalar çoğunlukla sırma işleme olur.
Yazmak Sermek.
Hengi Anlamsız, doldurma sözcüklerden biri.
Top eğrice, eğrice Boynu eğri menekşe, menekşe. Boynu bükük.
Onmaz Onulmaz, iyi olmaz.
Annaç Karşı.

MAHSEN KAHYANIN AĞIDI

1817 yılında Osmaniyenin Hemite (Gökçeli, sonraki adı Gökçedam) köyünden Halil Efendinin oğlu Mahsen Kahya öldüğünde kızı Şefre Hatun yakıyor. Hemite köyü 1865'te kurulduğuna göre, belki Hemite Bozdoğanın, yani bura göçmenlerinin bir kışlağıydı.

Kara löke salını vurdum
Sallandım yanına durdum
Uççacık tenbih eyledim
Dölek bas da indir diye

Çadırı yonma direkli
Direği yaldız varaklı
İhtiyarlar iftar açar
İftarı ballı börekli

Odada kilim yazılı
Üstünde fincan dizili
Kaldı ya Katibin kızı
Ardı ufacık kuzulu

Koyununda benli şişek
Arkasında tülü köşek
Kaldı ya Katibin kızı
Arkasında ufak uşak

Ağa odadan yollanır
Giymiş kapudu sallanır
Şükür olsun yaradana
Bebek "Ağa" der dillenir

Ağam odada oturur
Şen Ali kaput götürür

Şükür olsun yaradana
Bebek kılıcı götürür

Bucağa perdesin alın
Gelinler içeri gelin
Bilmem deli bilmem uşak
Siz Ağama mihnetç'olun

Emliğimin mor kakülü
Altın küpede çıkılı
Hüseyini demem amma
Ahmet canımın vekili

Yüce dağdan yüce dağa
Yerin temiz geldi değer
Zaptiye olmuş babam oğlu
Kerimoğlu Murtaza Ağa

Lök Erkek deve.

Sal Bu ağıtta sal, devenin havudunun yerine deveye vurulan belleme. Havut devenin eyer, semer yerine geçen koşumu.

Uççacık Usulcacık, yavaşçacık.

Dölek Uygun, düz.

Şişek Bir ya da iki yaş arasındaki koyun.

Tülü köşek Tülü erkek deve, yavru deve.

Ufak uşak Küçük erkek çocuk.

Emlik Emlik kuzu. Daha memede olan kuzu. Ağıtta öleni emlik kuzuya benzetiyor.

Çıkılamak Bir çıkının içine koymak. Örneğin bir mendilin içine birkaç altın koyup mendili düğümlemek. Buna çıkılamak denir. Düğümlenmiş mendile de çıkın denir. Burada, altın küpede çıkılı, altın küpeyle birlikte çıkılı da olabilir. Bir de altın küpenin içine koymuş anlamı da verilebilir.

İBİŞ AĞANIN AĞIDI

1868 'de Osmaniye ilçesinin Hemite köyünde ölen Nebi Kahyanın oğlu Süleyman için karısı Haççа yakıyor.

Silkinip ata binince
At altında uçtu sandım
Kanrılıp cirit atınca
Gök gürledi düştü sandım

Yükseğe çadır dutturur
Kendire peşkir attırır
Cıngıloğlu Yusuf imiş
Şöhretli dibek öttürür

Emmimoğlu kara İbişim
Gelmedi sürmeli eşim
Beni sana emanet etti
Anamın oğlu kardeşim

Bugün Pazar ise Pazar
Bohçasını bağa dizer
Haçınlı oğlu Agobumuz
Ağam diye ağlar gezer

Sırtında abası kısa
Beni de alıyor tasa
Niçin yanına varmıyon
Şu anamın oğlu Musa

Doru at kuyruğunu sallar
Hep birikin gelin eller
Kahyası nazlı Ağamın
Beşiğe değmesin dallar

İbiş atına binecek
Eller birikip gelecek
Kucakta taban kılıcı
Yua Muhtar kim olacak

Tel kayınım Efendi Ağa
Arkamızı verdik dağa
Tel getirir emmim oğlu
Şu Karstaki Müdür Beye

İki atlıcık çıktı şurdan
Onun yolu aşar şurdan
Dut çadırı garip eşim
Arasına güve düşer

İki atlıcık çıktı şurdan
Biri kır da biri doru
Önünden de anam karı
Bilmem sonu neye varır

Kanrılıp cirit atınca Gerilip cirit atınca.
Bohçasını bağa dizer Bağa dizmek, ipe dizmek... Bohçasının içindekileri herkes görsün diye ipe sermek.
Kahyası nazlı ağamın Burada Kahya, ad.
Haçın Saimbeyli ilçesinin eski adı.
Dutmak Tutmak, burada çadırı kurmak, demektir.
Tel kayınım İnce kayınım.

HACI YUSUFUN AĞIDI

1900 yılında Hemite köyünden Nebi Kahyanın oğlu Hacı Yusuf düğünde vurulduğunda bacısı Hürü yakıyor.

Yeteri bilirsin Yeter
İş mi olur bundan beter
Yaz geldi bahar erişti
Atı kişner lökü öter

Kayranlıdan kar mı istiyon
Uçan kuştan car mı istiyon
Yekin babam oğlu yekin
Dayın kızın' yar m' istiyon

Yekin dayım oğlu yekin
Sırma hamaylını takın
Kardeş de komisyon olmuş
Sen seni nazardan sakın

Benim babam oğlu yollu
Maşlahının üstü telli
Hizmetini iyi yetir
Dede Ağanın kızı Güllü

İki idi babamın oğlu iki
Biri gitti kaldı teki
Şahpazımış babam oğlu
Şehirde yükledi yükü

Memed oğlum küçük kuzu
Dizlerime indi sızı
Yitirdim de bulamıyom
Mor belikli Meryem kızı

Aktır damının yapısı
Kıbleye bakar kapısı
Yusuf benim babam oğlu
Cüml' alemin akıllısı

Birini desem biri kalır
Alayın desem sabah olur
Kucacığı da Musaflı
Şimdi Çatal Hocam gelir

Kayranlı Toroslarda bir dağ.
Car İmdat, umut.
Yekinmek Kalkmak.
Maşlahının üstü telli Sırmalı, sırma telli.
Şahpaz Ayağına tez, becerikli, yiğit.
Aktır damının yapısı Üstü toprak dam.

HÜRÜNÜN AĞIDI

1894 yılında Hemite köyünden Molla Osmanın nişanlısı Hürü öldüğünde bu ağıdı kaynanası olacak Çil Hasan oğlunun kızı Elif yakıyor.

Hele feleğin kastına
Derdim çoktur dert üstüne
Hürüyü gelin alır da
Mor giydir'rim al üstüne

Kızlar halaya dizildi
Belim kemikten üzüldü
Kahırlanma hatun kızım
Oyun anandan bozuldu

Kızlar deveyi donatsın
Bizim Kamer, Emiş ile
Hürüyü gelin alırım
Heril örgü gümüş ile

Atın sikkesini çekin
Seğmenler dışarı çıkın
Bugün de Cuma gecesi
Elinin kınasın yakın

Durdu da yoluna dursun
Ben onu yolum bilirim
Hürüyü gelin alır da
Üzengilik dana ver'rim

Memed de gitti Yemene
Ben onun yolun bilirim
Öğüt verme Cihangiroğlu
Gelini Osmana alırım

Kadanı alayım Hürü
Döküldü yüzünün nuru
Ağana kızım Ağana
Hemiteden yönü beri

Yedi oğlan anasıydım
İki elimde iki değnek
Hürü gelini alır da
Giydiririm keten gömlek

Kucağımda yok bebeğin
Bakım da gönlüm eğleyem
Şu Yemenin yolu uzak
Çıkam da yolu değneyem

Ağlama Meryem ağlama
Sen onu öyle söyleme
Yedi oğlumdan kıymetlisi
Kurban olayım ağlama

Ak elleri beze beze
Püskül de başında hoza
Hürü yayladan geliyor
Şu yollardan toza toza

Sabahleyin erden kalktı
Kolçağı koluna taktı
Kadanı alayım Eşe
Potuk sürdü nergis soktu

Evimizin ardı bahçe
Pazardan alırlar bohça
Yerinme sen hatun kızım
Büyük Ağan döker akça

Üzülmek Kopmak.
Heril örgü İpek örgü.
Sikke Demirden yapılmış, otuz, kırk santim uzunluğunda kazık. Atı bu kazığa örklerler.
Üzengilik Gelin ata binerken, damat evine inerken geline verilen armağan.
Değnemek Bakmak.
Beze Topak anlamına.
Hoza Kamış. Okluk püskülüne benzer. Bu bitkilerin püküllerine hoza denir.
Kolçak Türkmen köylerinde kadınlar, çalışırlarken, özellikle inek sağarken kollarına kolluk takarlar, buna da kolçak adı verirler.
Potuk Manda yavrusu.
Yerinmek Üzülmek.

AKARCA ALİNİN AĞIDI

1900 yılında Kadirlinin Cığcık köyünden Akarca Ali vurulduğunda bu ağıdı akrabası Emine Hatun yakıyor.

Bir nar kestim tane tane
Telli aba serdim güne
Çiyanlıdan kan gidiyor
Al atınan döne döne

Sırtında da tire donu
Valilere gitmiş ünü
Akaya gelmiş diyorlar
Hani Akarcali hani

Doru ile getirdiler
Kanı ile yatırdılar
Gavur imiş gavur Çeçen
Bir ocağı batırdılar

Ne duruyon kele Fındık
Yükünde parlıyor sandık
Gerisi de şöyle böyle
Harafinen alır nandık

Koyun gelir kuzu ile
Ayağının tozu ile
Fındığı kurban ederim
Oğlu ile kızı ile

Bey kardeşim Payas gülü
Başında öter bülbülü
Kadanız alayım eller
Açıldı yaylanın gülü

Çiyanlı Kadirlinin köyü.
Harafinen alır nandık Bu ağıdı 1939 yılında derledim. Ne yazık ki, bu dizeyi bilemiyorum. O günlerde de yazmamışım.

HÜRÜ OĞLUNUN AĞIDI

1889 yılında Ceyhan ilçesinin Hürüuşağı köyünden (Hürüuşağının adını değiştirdiler. Yeni adının ne olduğunu bilemiyorum) Hürüoğlunu eşkıyalar vuruyorlar. Ağıdı halası Bahar Hatun yakıyor. Hürüuşaklılar Cerittir.

Kadan alırım kır kısrak
Gelir nalına basarak
Sen gidiyon babam oğlu
Gelin kaldı ak beserek

Saltaları belik belik
Ediğine kanlar doluk
Baharı da dersen densiz
Kele Döndü sana noluk

Kadan alam Halil Ağa
Ben de sana kul olayım
Şöyle dur gavurun kızı
Ben de yanına varayım

Bana verin kuşağını
Kuşak meğer kanlı imiş
Koca Beyler yasa geldi
Benim kardeş ünlü imiş

Hasta değil sayrı değil
İbrahimden ayrı değil
Sak gez babam oğlu sak gez
Akarca Ali doğru değil

Döne döne huğ dutmuş da
Bir günceğiz yatamamış
Gelin almış babam oğlu
Bir mıraza yetememiş

Sak Sakınca.
Huğ Üstü sazdan, duvarları çubuk, ya da kamış çitten tek katlı ev.
Mıraz Murat.

ANŞANIN AĞIDI

1933 yılında Bahçe ilçesinin Haruniye bucağında (şimdi ilçe) Anşa adındaki kızı amcasının oğlu öldürüp kaçıyor. Ağıdı kızın anası yakıyor.

Anşam gelir kopa kopa
Kulağında altın küpe
Anşa kızım can veriyor
Ak kolların ata ata

Mor beliği yelep yelep
Bana kara yazmış felek
Anam demiş kaçmış kızım
Kurtaramamış teyzem Melek

Hükümetten atlı bindi
O kızın keşfine indi
Anca ben yanmadım kızım
Dağlar taşlar toprak yandı

Şaşmış kızcağızım şaşmış
Yalımdan ciğeri pişmiş
Kasım edem evde diye
Evinin üstüne düşmüş

Uçtu da şahinim uçtu
Görenin tebdili şaştı
İsmaili hiç arama
Şimdiye hududu geçti

Evimizin önü çimler
Anşa kızın kanı damlar
Nazifeyi demem amma
Hacer bacım berkten ağlar

Kopa kopa Koşa koşa.
Yelep yelep Yalp yalp etmek, parlamak.
Anca Yalnız
Tebdili şaşmak Aklı şaşmak.

GÖK CELİLİN AĞIDI

Hemite köyünden Kara Mahmudun oğlu Gök Celil ve Musa Ağa 1800 yılında Avşarlarca öldürülüyorlar. Ağıdı amcaları kızı Fadiş yakıyor.

Yoruldum da yollar uzak
Yüzünde sakalı tozak
Emmilerin çadır kurmuş
Böğrü pınar altı sazak

Hele deliye deliye
Kahve yük vurur tülüye
Musa emmim Maraştan gelir
Salta kestirir Aliye

Celil emmim iyi iyisi
Musa emmim gölge koyusu
Ahmedi sebep diyorlar
Ölenler onun dayısı

Almalı gelin almalı
Osman Ağasına vermeli
Bizim oğlanın gelini
Yüce baş altın çalmalı

Velinin yağlığı ağlı
Şöyle gelin dili bağlı
Kara çadır büyük evli
Kıvlanmış babam uşağı

Ben gene yandım özümden
Kanlı yaş döktüm gözümden
Teberiğin indi bize
Eğer alırsa sözümden

Gene yandım ha ört gibi
Gözüm dönüyor dört gibi
Sızılattın teberiği
Enik kalmış bir kurt gibi

Tozak Kamış, okluk püskülü... Bir de savruluyor anlamına geliyor. Sakalı savruluyor.
Sazak Sazlık yer.
Salta Daha çok mollaların giydiği bir çeşit ince, kara palto. Aliye salta yaptırırmış.
Gölge koyusu Çok sayılan kişi. Ağırlığı olan kişi.
Almalı gelin almalı Osman Ağasına vermeli Ölenlerden birisinin gelinini Osman Ağasına vermeli. Bu, ölenlerin Ağabeysi olmalı. Türkmende çoğunlukla genç ölenlerin karılarını kardeşlerine verirler.
Çalma Eskiden Türkmende kadınlar, bu ağıdın derlendiği 1937 yılında bile, sırmalı fes giyerlerdi. Fesin bütün yöresi sırma işleme olur ve bu işlemelerin üstüne bir dizi altın asılırdı. Buna da "Altın çalma" denirdi.
Velinin yağlığı ağlı Velinin mendili beyazlı, aklı.
Dili bağlı Konuşamıyor demek. Korkudan, hastalıklardan, daha başka, sonradan başa gelen sebeplerden dolayı konuşamayanlara dili bağlı derler. Anadan doğma konuşamayanlar için kullanılmaz bu deyim.
Kıvlamak Atı çok hızlı sürmek.
Teberik Armağan. Bu dizede çoğu teberik oluyor.
Ört Köz, yalım, ateş.

SÜLEYMANIN AĞIDI

Osmaniye ilçesine bağlı Endel köyünden (Endel köylüleri de Bozdoğanlıdır) Süleyman öldürüldüğünde ağıdı bacısı yakıyor. Olay 1990'lerde geçiyor.

Sabahleyin vardı haber
Bağrıma koyuldu biber
Ben o kızı aradım da
Yanasıca kabar kabar

Kardeşimgile vardım da
Kardeşim beni yolluyor
Bizim yalınız ölmüş de
Daha ayaklı sallıyor

Ceyhan suyu bucak bucak
Gülün yoldum kucak kucak
Kıyma felek kul olayım
Babam oğlu bir çubucak

Dizim dizim dizliyorum
Ben yolları gözlüyorum
Şimdi dayım gelir diye
Zelihayı gözlüyorum

Kadanı alayım hırka
Gene beni aldı öfke
Giyerdi ya babam oğlu
Omuzunu silke silke

Yanasıca kabar kabar O kız inşallah kabar kabar yanar.
Ayaklı Beşik.
Çubucak Çubuk gibi ince. Çubuk gibi yalnız, tek.

REŞİDİN AĞIDI

Kadirlinin Yalnızdut köyüne bağlı Hüseyinölen çiftliğinde ölen Reşit için bu ağıdı anası yakıyor. Yıl, 1931.

İreşit Ceyhandan gelir
Abidine alır kundura
İki elimde iki ıklık
Biri saz biri dambıra

Bana verin kırbacını
Kardeş de tosun topluyor
Kürt elinden bir at almış
Altında atı hopluyor

Bebek Ağa Bebek Ağa
Ardımızı verdik dağa
Biz oraya gideceğiz
Yol vermiyor karşı dağ

İreşit Ceyhandan gelir
Arabası kıcır kıcır
Hele görsen Ak Yusufu
Gavurun yüreği acır

Direkte heybe asılı
Ben gözümden ıramıyom
Çök meclisler değniyom da
İreşidi göremiyom

Kıcır kıcır Arabanın çıkardığı ses.
Irmak Uzaklaştırmak.
Çok meclisler değniyom da Birçok toplantıya bakıyom da.

KÖRÜN OĞLUNUN AĞIDI

1909 yılında Hemite köyünden Körün oğlu Memet kaçırdığı karısını babasının evine götürürken yollarını eşkıyalar kesiyor, Memedi öldürüp karısını alıyor götürüyor bir ahıra hapseyliyorlar. Kadın öldürülen kocası üstüne bu ağıdı ahırda yakıyor.

Yaslan koca konak yaslan
Seslen bibim oğlu seslen
Bibimoğlu avdan gelir
Altında da Arabistan

Kardeşlerim kardeşlerim
Kana belenmiş saçlarım
Senin için sürmel'eşim
Delik damlarda kışlarım

Atını çektim enişten
Heybesi dolu yemişten
Hodul gezer sürmel'eşim
Tabaka taşır gümüşten

Bana bir iskemle verin
Oturup ağlayacağım
Senin için sürmel'eşim
Sivası boylayacağım

Bunu duysa ne der Velim
Hep kırılsın evim malım
Kuşlar yemiş çalıya konmuş
Kıpkırmızı olmuş dalım

Bizim yaylalar kayalı
Kayası kartal yuvalı
Hele görsen sürmel'eşim
Martin çalıda dayalı

Sulumağ'ranın deresi
Hayli çekiyor arası
Bir kurşuncuk sık da ölsün
Kovalama kör olası

Ayağında çizm' ışılar
Kınaman bizi komşular
Sürmel'eşim geziden gelir
Çamurlu eli karşılar

Beni burda eğleniz mi
Kitli ahıra koymayılan
Varınca ben görmez miyim
Onu orda kıymayılan

Beliğimden tuttu Kürtler
Öldüm yalvara yalvara
Hele görseniz sürmel'eşim
Kahve renk giymiş şalvarı

Elim ile el eyledim
Dizim ile yol eyledim
Düşmanlar şurdan çıkınca
Çobanlara car eyledim

Ben söylerim ben bellerim
Sıvasa mektup yollarım
Senin için sürmel'eşim
Yenge beşiği sallarım

Nolayıdı nolayıdı
Para kesen dolayıdı
Keşki gitmez olayıdı
Anam babam öleyidi

Kır at boşandı örkünden
Heybesi düştü terkimden

Çok ağlardım sürmel'eşim
Ağlayamadım korkumdan

Beliğimden tuttu Kürtler
Yürümedim emekledim
Senin için sürmel'eşim
Yedi gün ahır bekledim

Kış gelir sehile iner
Güz gelir Mazkaca konar
Buna Körün oğlu derler
Arabistan ata biner

Altında da Arabistan Altında Arap atı.
Belenmek Bulanmak, yerde yuvarlanmak, bulaşmak.
Hodul Kabadayı.
Sulumağara Toroslarda bir yayla adı.
Varınca ben görmez miyim Onu orda kıymayılan Ben öteki dünyaya varınca onu orada görmez miyim, siz onu burada böyle kıyma gibi yaptıysanız bile.
Car etmek Yalvarmak. İmdada çağırmak.
Yenge Kuma.
Sehil Sahil, kıyı.
Mazkaç Toroslarda, Andırın ilçesine bağlı bir yayla.

EMİNENİN AĞIDI

Eminenin anası sütü ocağa koyuyor. Kendisi de yayık yaymaya başlıyor. Süt, kaynayınca taşıyor. Emine sütü ocaktan indirmeye varınca, o telaşla, etekleri yalıma değiyor, alışıyor. Kız kovayı alıyor, üstüne su dökerek kendini yanmaktan kurtarmak isterken bir gelin geliyor öteden, kovayı Eminenin elinden alıyor. Perilerden mi, neyimiş bu gelin. Görünmeyenlerden imiş. Sen benim kızımın üstüne ateş saçtın, kızımı yaktın, diyor. Ben seni yakacağım. Emine de, anası ona ulaşıncaya kadar yanıyor. Bu ağıdı anası yakıyor.

Eridi gönlüm eridi
Kızlar oluğa yürüdü
Ak fistan da çift işlikli
Emine kızım var idi

Yollar oldu arşı çarşı
Hangi yola ben gideyim
Kızım odundan geliyor
Çağır da karşı gideyim

Yüğrük kızcağızım yüğrük
Yürürken ığranır beli
İnşallah anam sen de ölürsün
Yalınız ağlattın beni

Kızlara kurban olayım
Kızlar çekiyor yasını
Damın başına çıktım da
Kayada duydum sesini

Dünden bohçasını çözdüm
Çıkıda buldum iğnesini
Kavrularak yanmış kızım
Kalmış kolunun kırması

Şaştım kızcağızım şaştım
Bir dumanlı yola düştüm
Kızlar söğüde toplanmış
Gözümü yumdum savuştum

Bayrama kurban olayım
Bayram kaldırmış bayrağı
Ben kınasın yakacağım
Dayısı oynasın değneği

Altı göze ev yaptırdım
Heliğini ata ata
Yedi aylık yola gitsem
Bulur idim yata yata

Sabahleyin kalktım idi
Ne koygun ötüyor davul
Ben kınasın yakayım da
Hasan da oynasın havul

Yüğrük Tez ayaklı

İnşallah anam sen d'ölürsen
Yalınız ağlattın beni
Anası ağıt törenine, yas yerine gelmemiş de o kızına yalnız ağlamış, ağıt yakmış.

Bayrama kurban olayım
Bayram kaldırmış bayrağı
Ben kınasın yakacağım
Dayısı oynasın değneği
Bayrak kaldırmak, bayrak dikmek, bayrak asmak. Bayramın bayrak asması, düğün bayrağını asmasıdır. Düğünlerde her zaman avluya bayrak dikilir. Bayrağın üstüne de bir hotuz dikilir ve o hotuzu vurana da armağan verilir. Demek ki, Bayram kızın sözlüsü. Dayısı değnek oynasın, düğünlerde cirit oynanır, cirit oynasın, diyor. Ölüler için söylenen bu sözler yerinmedir, üzüntüyü söylemektir.

Altı göze Altı oda.
Helik Küçük taş.
Havul Bir biçim cirit.

İBRAHİMİN AĞIDI

İbrahim adındaki delikanlı arabasıyla yakınlardaki köye kız görmeye gidiyormuş, yolda arabası devrilmiş, oğlan ölmüş. İbrahim Kadirlinin Vayvaylı köyünden olurmuş. Ağıdı anası Melek yakıyor.

Şaştım oğlancığım şaştım
Yol bilmedin dağdan aştın
Ver oğlumu gideceğim
Hüseyin koluna düştüm

Sabahleyin er göçerim
Yolun çiğrini açarım
On ordu içinde olsa
Oğlumu boyundan seçerim

Kanlı dere kansız dere
Araba uğramış yara
Oğlum kız görmeğe gitmiş
Şu illeri yara yara

Ergen İbrahimim ergen
Dikerim öznelik yorgan
Emmisi oğlu Hacı Kerim
O da adamış çifte kurban

Karlı dağlar karsız dağlar
Karı erir sular çağlar
Kapıda da gökçe kırlar
İbrahimim tımar eyler

Hasta oğlacığım hasta
Su veririm altın tasta
İlahi kolun kırıla
Arabayı yapan usta

Nazlı oğlancığım nazlı
Kakülün kesmedim gizli
Şimdi emmileri gelir
Altı atlı eli bazlı

Firak deli gönlüm firak
Gelirim gelirim yollar ırak
Buralılar dil bilmiyor
Selver teyzem burda gerek

Kola düşmek Ocağa düşmek.
Çiğir Küçük yol. Keçi yolu.
Özne Damat.
Gökçe kırlar Kır, demir kır atlar.

FATMALININ AĞIDI

1941 yılında ölen Osmaniyenin Hemite köyünden Fatmalı için amcası Yusuf yakıyor.

Koca Ceyhan ılık akar
Efe burcu burcu kokar
Sahilde kalma yiğenim
Söbe göze mucuk çokar

Yetimini yetirdin mi
Sırtın'alıp götürdün mü
Gözlerim görmüyor karı
Kuru yerden oturdun mu

Fatmalı evin dolabı
Dolabı vurulu kaldı
Hodul gezerdi yiğenim
Bohçası dürülü kaldı

Ağlama Yusuf ağlama
Anan gelecek gelecek
Emmiyin gelini Elif
Seni kucağına alacak

Ak ellerin şıfka parmak
Ellerin dokurdu örnek
Bu da bizden ganil kalsın
Halakada beşik kalmak

Avlusunun önü beri
Yürü dal kaküllüm yürü
Utanmayı beri atmış,
Aha öksüzünün biri

Kadanı alayım Eşe
Ağaçtan keserler meşe
Bunu da duymuş ağlıyor
Ankarada Kemal Paşa

Söbe Oval.

Mucuk Bir küçük sinek. Yazın sarı sıcaklarda, ovada, insanların yüzüne yüzlerce konar, çok rahatsız ederler. Bu sinekler Çukurovada sıcağın, hastalığın bir timsalidir. Mucuk sözcüğü Çukurovayı anlatan birçok türküde geçer. Örneğin, "Mucuk çokar, suyu kokar."

Fatmalı evin dolabı Dolap gibi, yani su dolabı gibi, evin içinde döner durur Fatmalı. Çok çalışkan demek.

Dolabı vurulu kaldı Dolabı kilitli kaldı. Dolabı durdu.

Şıfka İnce.

Ellerin dokurdu örnek Kilim örnekleri dokurdu. Öyle usta kilimciydi ki, elleri yepyeni kilim örnekleri çıkarır, ondan sonra da onun örneklerine öteki kilimciler öykünürler.

Ganil Kanun.

Halaka Köyün orta yeri, alanı, sokak, evlerin dışı, ev araları.

RECEBİN AĞIDI

Osmaniyenin Sakarcılık köyünden Eyce Osmanın oğlu 1944'te araba altında kalıp ölüyor. Ağıdı anası Emine yakıyor.

Gökyüzünde turna katar
Kolunu boynumdan atar
Kurban olurum Recebim
İş mi olur bundan beter

Şaşık İrecebim şaşık
Tekerin önüne düşük
Kurban olayım oğluma
Şöhretli araba koşuk

İleri dur kele Sultan
Oturalım dize dize
Osman düğünü kurmuş
Okuntunu saldı bize
Kapımızda dut dikili
Dibinde reyhan ekili
Kurban olayım oğluma
İrecep evin vekili

Su içinde salkım söğüt
Verseler de almam öğüt
Şöyle döndüm baktım idi
Kan içinde babayiğit

İSMAİLİN AĞIDI

1927 yılında Kadirlinin Cığcık köyünden İsmaili bir derenin içinde vurmuşlar. Bu ağıdı amcası kızı Eşe yakmış.

Ne yatıyon bir'oğlancık
Daldan düşmüş elma gibi
Daha sıdk ile bakmadım
Kara bıyık burma gibi

Kadanı alayım emiş
Parmağında yüksük gümüş
Iramazan gelirkene
Heybeyle alır yemiş

Heves köves çorap aldı
Bir'ni giydirmedi felek
Ayan olsun İsmailim
Hep dikili kaldı yelek

Nol' askere gideyidi
Mektubu gelirdi bize
Garip misin bire oğlancık
Dünürcü salarım kıza

Sağ yanından kurşun değmiş
Sol yanına boynun eğmiş
Garip garip duruyordu
Meğer kimsesi yoğumuş

Habeb oldu hübeb oldu
Yandı ciğer kebab oldu
O gediğe hiç varmazdı
Abdi buna sebep oldu

Ömer Ağa Ömer Ağa
Ardımızı verdik dağa
Sanki bunu öldürünce
Hayıf mı aldın Şaban Ağa

İBİŞİN AĞIDI

Osmaniyeye bağlı Hemite köyünde Kara Dervişin oğlu İbiş Gaziantepte askerliğini yaparken öldüğünde bu ağıdı İbişin karısı, kaynanası, akraba kadınları, dahası da köyün bütün kızları, kadınları yakıyorlar. Ben bu ağıdı Hemitede aşağı yukarı önüme gelen her kadından aldım. Kimisi kendi yaktığını unutmuştu. Kimisi de başkalarının ağıdını biliyordu. Gaziantepten getirilen ölünün üstünde, ölü gömüldükten sonra da giyitleri üstünde bir hafta köyün bütün kadınları ağıt yakmışlardı. Köye gelen birçok aşık, birçok ağıtçı kadın da İbişe ağıt yakmıştı. Eğer ben, İbiş üstüne yakılan ağıtların hepsini derleyebilmiş olsaydım salt İbişin ağıdı bir kitap olabilirdi.

Avluya konak tutturmuş
Merdivenin düzle diyor
Bedir kızı kurban demiş
Deli Aliyi nazla diyor

Kadanı alayım döndü
Ört düştü ciğerim yandı
Düşman başına vermesin
Bavulda pırtısı geldi

Kadanı alayım Eşe
Yüzünde zülüf menekşe
Bunu duysa ne der ola
Ankarada İsmet Paşa

Gider Antebin yoluna
Gelir Hemite eline
Dargın mısın bire yiğit
Pırtıyı saldın geline

Antebin büyük pınarı
Akar bulanı bulanı
Safiye bunun bacısı
Ağlar beleni beleni

Çıktım gediğe değnedim
Antep dumanlı dumanlı
Eşime ölük diyorlar
Kalbim gümanlı gümanlı

Antepte de ova yazı
Koyuna karışır kuzu
Sana diyom garip eşim
Yol bekliyor emmin kızı

Evimizin önü Ceyhan
Dalga vursam alır mola
İbiş benim emmim oğlu
Mektup salsam gelir mola

Yaz geldi çiçek açıldı
Zaten olanlar seçildi
Düşman başına vermesin
Bavulda pırtı açıldı

Kara tiren tez getirir
Soluk soluğa yetirir
Kip Hasanın oğlu Hasan
Acı haberin yetirir

Dizimde Antep yarası
Bulunmaz bunun çaresi
Dolanır dolanır gelir
Yiğidin deli babası

İlahi kesile başım
Bir feleğe kaldı işim
Antebe güveniyordum
Orda da yoğumuş eşim

Ali gelir Memet gelir
Benim eşim nerde kalır
Şöyle yiğidin gelini
Ölmez ama deli olur

Kırını tımar eyler iken
Yağız azgın azgın değner
Sene bitti gelir diye
Emmisi Eşeyi eğler

Nider kızcağızım nider
Bu bize Allahtan kader
Evini emanet etmiş
Osman Andırınlı gider

Evleri Ceyhana yakın
Dalga vurur sakin sakin
Emmim oğlu takım giymiş
Kuluncunda döküm döküm

Tutmuyor atının dizi
Görmüyor mu onun gözü
Sana diyom garip eşim
Kadan alsın emmin kızı

Kızlar halaya dizilmiş
Sen de mi atacaksın para
Kadanı alayım kızım
Eşini Antepte ara

Emmim oğlu düğün kurmuş
İki düğün iki köçek
Yaradan ölmüş diyorlar
Hani ya cebinde bıçak

Oturalım karşı karşı
Buraya açılmış çarşı
Babam oğlu gelir iken
Ağlayarak çıkarım karşı

Yaz geldi bahar erişti
Koyun kuzuya karıştı
Böyle düğün kurulur mu
Kızlar karıya karıştı

Ağlama kızım ağlama
Hepsi de Allahın işi
Hele görseniz İbişi
Ağzında parlıyor dişi

Sabahnan İbiş gelince
Altında atı çığış çığış
Kadanı alayım oğlum
Bin atına şöyle savuş

İlahi İstanbul bata
Bolu köyü daha öte
İbişinen İzzet gelir
Isıcak da tüte tüte

Alnında kara kakülü
Bende koymadı akılı
Cahil giden kara İbişim
Şapkası telde takılı

İbiş İzzet ilen gezer
Ak elleri yazı yazar
Kurban ol'rum kar' İbişim
Söylemişler değmiş nazar

Pırtısını şahit vurdum
Zonguldağa gitsin diye
Emmisinin oğlu Hacı
Öldüğünü bilsin diye

Kadanı alayım işlik
Ben de alamıyom dışlık
Babası yanına gitti
Bin lira da koydu harçlık

Evlerinin önü asma
Asmanın dalını kesme
Emmim oğlu kar' İbişim
Darılıp da bana küsme

Gelinimin adı Eşe
Duluğunda altın köşe
Bunu da duymuş ağlıyor
Ankarada İsmet Paşa

Odasında yanar ışık
Sofrasında ağır kaşık
Kınaman obalar beni
Kızım sallamadı beşik

Sürünürüm sürünürüm
Ben çemberi bürünürüm
Eller kayınım dedikçe
Ben kimlere yerinirim

Yattığın yerlerde yatmam
Yorganı üstüne atmam
Kurban olam emmim oğlu
Babamın evine gitmem

Eşe de beni çok yakıyor
Şu kız gözüme bakıyor
Ben buradan varır iken
İbişim karşı çıkıyor

Antebin kıvrım yolları
Dumanlıdır şu dağları
Minnetçi olsa gelirmola
Antebin büyük Beyleri

Amanınız bize noldu
İbişin gül benzi soldu
Kurban olurum Memet Ağam
Oradan telefon vurdu

İbiş yatar dalgın hasta
Osman buraya geldi posta
Gelin seni kör ederim
Gül yollasan deste deste

İbişimin ord' ölmesi
Gelinimin dul kalması
Düşman başına vermesin
Bavulda pırtı gelmesi

Gider Antebin eline
Gider babası yanına
Gelin buna dargın mola
Pırtısın salmış geline

Çıkmış Antebin eline
Talim eder döke döke
Sabah İbiş oğlan gelir
Kır at başlık çırpa çırpa

İbişimin kara gözü
Yaktı kül eyledi bizi
Minnetçi olsa gelir mola
Eşe emmisinin kızı

Altın yüzük parmağında
Külot pantol tırnağında
Hodul gezer tel kayınım
Paşaların örneğinde

Örf Od, ateş, köz, yalım.
Pırtı Elbise, giyit, çamaşır.
Belenmek Yuvarlanmak.
Değnemek Bakmak, gözlemek.
Güman Kuşku, şüphe, küşüm.
Yetirmek Ulaştırmak, yetiştirmek.
Azgın azgın Çok sert.
Kulunç Sırt, kürek kemiklerinin üstü.
Çığış çığış Oynayarak, parlayarak, yerinde durmayarak.
Cahal, cahil Genç, gencecik.
İşlik Gömlek, yakasız gömlek daha çok.
Dışlık Ben de alamıyom dışlık, dışlığım gelmiyor, çok sıkılıyorum anlamına. Dışlığı gelmemek, çok sıkılmak.
Duluk Şakak.

MEMEDİN AĞIDI

Maraşa bağlı Andırın ilçesinin Geben köyünden Mehmet adındaki delikanlı 1920'de gerdeğe gireceği gece ölüyor. Ağıdı Memedin anasıyla nişanlısı yakıyor.

Gökte bulut yan gidiyor
Derelerden kan gidiyor
Ulaş Doktor Osman Beyim
Memedimden can gidiyor

Memedimin del'anası
Bugün Memedin kınası
Bu da bizden kanun kalsın
Düğünde özne ölmesi

Memedimin atı iki
Ayakları ala seki
Yıkman bunun bayrağını
Dolanır da gelir belki

Çıktım kavak yarısına
Balta vurdum kurusuna
Küs mü gittin Memet oğlum
Beş bacının birisine

Tan davulu çalınıyor
Harman yeri yarılıyor
Okuntu saldığın Beyler
Cenazene deriliyor

Ben süpürmem avlunuzu
Böyle m'ettik gavlimizi
Ayağı kademsiz derler
Hiç görmedim oğlunuzu

Özne Damat.
Seki Sekil, atın bacaklarının ala olması.

Yıkman bunun bayrağını
Dolanır da gelir belki
Düğünlerde evlerin avlusuna bir de bayrak dikilir. Bayrağı indirmeyin, diyor.

Tan davulu çalınıyor Köy düğünlerinde tanyerleri ışırken davul çalınır. Bu davulun, zurnanın bestesi hep aynıdır, değişmez.

Okuntu Düğünde oğlan evi, kız evi çağrı çıkarırlar. Bu çağrı, çağrıların önemine göre armağanlardır. Mendil, çorap, kilim, kuşak, boğa. Son yıllarda kart göndermek de okuntular arasına girdi.

Kadersiz Uğursuz.

MOLLA KERİMİN AĞIDI

Çukurovanın kurtuluşunda Fransızlara karşı savaşan çete başı Molla Kerim şehit düşüyor. Bu ağıdı Molla Kerimin anası yakıyor.

Netti ise dayın etti
İskibili cephe tuttu
Ne durursunuz din kardeşler
Molla Kerim esir gitti

N'oldu ise bana oldu
Açılan güllerim soldu
Ne durursunuz din kardeşler
Molla Kerim esir oldu

Atları at içinde
Sarı kundura kıçında
Molla Kerim esir gitmiş
Fıransızların içinde

Evlerinin önü çeti
Türlü türlü kokar otu
Molla Kerim esir gitmiş
Cephede kişniyor atı

Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış dam boyunca
Issız kaldı koca konak
Molla Kerim olmayınca

Evlerinin önü arpa
Koyun gelir kırpa kırpa
Tez gel Molla Kerim tez gel
Kuzuların kaldı görpe

Belinde tırabulusu
Sarar dolayı dolayı
Molla Kerimi öldürmüşler
Kana beleyi beleyi

SELVERİN AĞIDI

Adana ili Kadirli ilçesinin tanınmış kişilerinden Duran Ağanın kızı Selver öldüğünde anası Fatma Hatun bu ağıdı yakıyor.

Süzün kızcağızım süzün
Nişan takacağım güzün
Kına hazır oldu ama
Babası vermiyor izin

Gel teyzesi bak yüzüne
Kaleme benziyor kaşı
Henren pırtı dökmüşsünüz
Yok mu elinin nakışı

Sırma şalvar filik yamçı
Daha sandığı bekliyor
Kızın çeyizini gördüm
Hemi baston hemi yamçı

Amanın ciğerden yandım
Yalınızı ölmez sandım
Babası bana darılır
Çeyizini uğrun gördüm

Ben böyle düğün eylemem
Kazayı toplarım güzün
Teyzem senden geçmem derdi
Veriyorum yalınızım

Kızım yanın ağrır yerde
Yeni düştüm ağır derde
Kızıma çeyiz veriyom
Altı kilim altı perde

Kızım deden gelse idi
Bir çaresin bulmaz mola
Seher diye ağlamazdım
Bir kızım daha olmaz mola

Kapıya çıkar yoklarım
Türlü hisseni saklarım
Bir kızım da daha olsa
Çeyizin ona saklarım

Yoruldum bacım yoruldum
Soyka sallaya sallaya
Kızımı gelin veririm
Saçın telleye telleye

Yenemiyom anasını
Ayırdın mı sunasını
Babası izin vermezse
Uğrun vururum kınasını

Ben kızıma kurdum düğün
Kardeşleri oynar değnek
Sağdıcını hazırlayın
Mahmudum dağıtsın gömlek

Ne çok bakıyor gözüme
Söz uğratmıyor sözüme
Ağa kızından çok severdi
Düğür mü geldi kızıma

Şimdi emmilerin gelir
Arabası gürül gürül
Ben Selveri gelin ettim
Al kuşattım parıl parıl

Sırma şalvar Sırmalı şalvar, şalvarın paça ve cep ağızları, bir de dış dikişlerinin üstleri sırma şeritlerle işlenir. Buna sırmalı şalvar derler.

Filik Tiftik.

Filik yamçı Tiftikten yamçı. Yamçı bir çeşit, ince keçeden yapılmış pelerindir. Özellikle at üstünde giyilir. Daha çok yamçıyı Toros Çerkesleri yapar ve giyerler.

Kızıma çeyiz veriyom
Altı kilim altı perde

Çukurovada cicime perde derler, cicim çoğunlukla yüklüklerde perde olarak kullanılır. Bir de duvarlara asılır.

Soyka Ölüden kalan giyitler, çamaşırlar, ölünün kullandığı her şey.

Düğür, düğürcü Kız istemeye gelenlere düğür, düğürcü denir.

DURANIN AĞIDI

Andırının Çokak köyünden Ahmet Paşa adındaki ünlü Beyin oğlu Duran öldüğünde Ahmet Paşa bu ağıdı yakıyor. Duranın ölüm yılını 1900 olarak saptadım.

Hasan Dede at oynağı
Gitti elimin değneği
Yalnızlık benden kalmayacak
Bu taa dedemin gömleği

Kele Zeynep sana noldu
Senin de kardeşin m'öldü
Nolduysa bana oldu
Evim malım öyle kaldı

Gel hele ya Sisli kızı
Gene düzenledim sazı
Ben oğluma nişan taktım
Bilemiyom kimin kızı

Tez gelir buranın yazı
Yayılır ördeği kazı
Bu yıl buraya geldi idik
Felek karsaladı bizi

Sırtında da hilve donu
İsterim içinden canı
Bin atına Duran Ağam
Müft'efendi istemiş seni

Yaşa Duran oğlum yaşa
İn atını bağla taşa
Duranı askere isterler
Bedelini versin Paşa

Kır ata binmiş geliyor
Emmisi çalar maşallah
Ağlaşman kızlar ağlaşman
Düğün kurarız inşallah

Kadanı alayım kır at
Beli ince yüzü surat
Burası Temmuz dayanmaz
Ağamı yaylaya ilet

Ben babana demem arka
Ağlıyorum korka korka
Şimdi Bey kardeşin gelir
Kır at başlık çırpa çırpa

Merdivene attım ayak
Ak konağa vurdum sınak
Ben kardeşten izin aldım
Geline takalım duvak

Karsalamak Örselemek, bumbuşuruk etmek, hal bırakmamak.
Yüzü surat Atın yüzü insan suratına benziyor.
Sınak Dayanak.

TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Bana bu ağıdı yazdıran Çokak köyünden Ahmet Paşanın söylediğine göre 1850 yılında ünlü Avşar Beyi Terkeşlioğlu ölürken bu ağıdı kendi üstüne yakıyor. Terkeşlioğlu öldüğünde yüz yaşını geçkinmiş.

Kumaş pırtım çekilirdi
Ak konağa dökülürdü
Onu da bilir misin Dudu
Alem benden sakınırdı

Ak konakta yüksek baca
Varamıyom halim nice
Silkinip ata binerdim
Şimdi oldum kümküm koca

Çadırımız ortadirek
Bende de kalmadı yürek

Alnı kara perçemlice
Ak konağa oğlan gerek

Kır atı çekin dışarı
Bindirmiyor ne haşarı
Altmış şişek aşılardım
Ben de takardım nişanı

Sandığı sandal akçalı
Yükünün dibi bohçalı
Kirvesine at göndermiş
Üstü has kırmız keçeli

Gel Durdu şuradan otur
Söyleyim eksiğim yetir
Ben bu yıl görmedim yazı
Git yaylâdan çiçek getir

Odasına vardım ıssız
Yokladım güğümü susuz
Bu da elini koynuna sokmuş
Yeni oldum diyor öksüz

Askere vururlar boru
Arşedince döner geri
Nedicin battal ocağı
Şu canından olan deli

Battal ocak Çocuksuz ev, ocak.
Kümküm koca Beli bükülmüş, çok yaşlı.

MEDİNENİN AĞIDI

Kadirlili Latifoğullarının çadırı Dedemli yaylasında kurulmuş. Latifoğlunun gelini Medine anasının göçünü çadırlarının altındaki yoldan geçerken görüyor, her ne sebeptense göçe ulaşamıyor, anasına özlemden dolayı orada ölüyor.

Gelin ağırlaşınca Latifoğlu kızın anasına haber gönderiyor. Kızın anası geliyor ki, kızı ölmüş, onu beklemeden de ölüyü gömmüşler. Kızının mezarını açtırıyor, ölüsünü görüyor. Orada, mezarın başında anası bu ağıdı yakıyor.

Bu olayın 1895'te geçtiği sanılıyor.

Gel Kalender şurdan otur
Ahmet sen kazmayı getir
Garib imiş ak Medinem
Mezarın ucunda yatar

Üstüyün çalısın açtım
Yakayın düğmesin çözdüm
Amanın kızım amanın
Yavrum benden vaz mı geçtin

Dolandım da şu dağların ardından
Ak Medinem deli oldum derdinden
Gerisine yanmıyom
Kertenkele çıktı burnundan

Al gelinim al gelinim
Al yanağı bal gelinim
Latifim odadan gelir
Karşısında gül gelinim

Çıktım çınarın bendine
Çağırdım kendi kendime
Anan gelir ak gelinim
Doğan ayın on dördüne

Kapısı ağır sekili
Odası amber kokulu
Latif dedik de vardık
Yanı Hacılı Fakili

Kızının kaftanı yeşil
Gün doğar da ışıl ışıl
Şimdi karışır kumlara
Kızım beliğini devşir

Kızımın kaftanı sarı
Sallansa da gezse bari
Böyle görür ölüsünü
Yabancıya veren deli

Göksünden kalktı da kızım
Göç geliyor dizim dizim
Emmili dayılı kızım
Afşar elleri de bizim

Göksünden de kalktım Geben
Seni Karsa verdi baban
Ha çobana vara idin
Elimizde yok mu çoban

Esefim atın eğerler
Ahmedim damdıra teller
Zalım imiş bizim eller
Vermesen ölmezdi derler

Kudretten harman savrulur
Yabası yok küreği yok yeli yok
Oturmuş da ak Medinem ağlıyor
Emmisi yok dayısı yok ili yok

Karlı dağlar karsız dağlar
Karı erir suyu çağlar
Garib imiş kızcağızım
Basmac' oğlun görmüş ağlar

Çınarın bendi Yer adı.

Kapısı ağır sekili Seki, küçük toprak yüksekliği. Bir de sekili, sekili at anlamına da gelebilir. Ağır sekiliye bir anlam vermek kolay değil. Ağır sekili, soylu, ağır at anlamına da gelir. Ağır paha, soylu at gibi.

Damdıra Tambura, saz.

Kars Karsülkadriye, Kadirli.

AHMEDİN AĞIDI

Avşarlardan Halil Ağanın oğlu Ahmet eşkıya çıkıyor. Bir çarpışmada da vurulup ölüyor. Bu ağıdı anası yakıyor. Olay 1920'lerde geçiyor.

Halil Ağ'nın Ahmet oğlu
Belinde kılıcı zağlı
Elli atlıya karşı gelir
Küçük cura babam oğlu

Bacısının adı Emiş
Arkasında dolu gümüş
Gavur musun gavur Çerkes
İp takın da sürün demiş

Kapıya minnetçi geldi
Davran Ahmet oğlum davran
Bin atına sarı yavrum
Gezbelden aşıyor kervan

Çadır görünmez atlıdan
Yemeği çıkar tatlıdan
Düşmana yatak yazmışlar
Safi ibrişim kutnudan

Bir elinde dokuz kilim
Martini tutmuyor elim
Ben tarlaya yıkılınca
Bağrımı taladı ölüm

Kara çadırı dürdüler
Yeşil sandığı kırdılar
Tan uykusu tatlı olur
Ahmet oğlumu vurdular

Küçük cura babam oğlu Cura, küçük demek. Küçük cura, küçücük.
Arkasında dolu gümüş Beliklerinde gümüş bezekler.
Talamak Yayılmak. Başımı bit taladı : Başımı bit aldı, bit başıma yayıldı.

ANŞA GELİNİN AĞIDI

Çukurovada, dahası da bütün Türkiyede ünlü türküdür. Çukurovada ağıt havasıyla söylenirken Erzurumda, Orta Anadoluda türkü olmuştur. Ağıdın yakıldığı yıl belli değildir. Ben bu ağıdı 1941 yılında Maraşın Andırın ilçesinden Memet Güngörden aldım.

Ağıttan da anlaşılacağı gibi Ayşe adındaki gelin suya gidiyor. Irmaktan kovasıyla su alırken ayağı kayıyor, sele gidiyor. Ağıdı kimin yaktığı belli değil.

Koyun gelir kuzu ilen
Ayağının tozu ilen
Gelin Anşam sele gitmiş
Yanı çifte kuzu ilen

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Uzat Anşam kollarını
Ver ağzıma dillerini
Saat beşte bekliyorum
Gelin Anşam yollarını

Amah Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Anşam sele gitmiş
Ilgınlardan tuta tuta

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Erciyesten kar geliyor
Çıktım baktım yar geliyor
İndim ırmak kenarına
Ölüm bana zor geliyor

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Kara çadır eğme ile
Dalı yere değme ile
Adam suya atılır mı
Kayın baba döğme ile

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Eğme Çadırların yöresi, yani duvar yerine geçen yükseklik, keçi kılıyla dokunan çullarla devrilir. Buna eğme denir. Eğme kiminde de ince kamışlardan yapılır.

HAYRİYENİN AĞIDI

Göksün ilçesinden Hasan Kayranın kızı Hayriye bundan on iki yıl önce, ben bu ağıdı 1940 yılında derledim, öldüğünde, anası Emine Hatun yakıyor. Hayriye öldüğünde ilkokul 3. sınıfta imiş.

Ahacıka davul öttü
Hayriyem düğüne gitti
Kadan alırım ninesi
Kuzum da muratsız gitti

Kadan alırım da tarak
Bende de kalmadı yürek
Ne olurdu kadir mevlam
Bir anaya bir kız gerek

Öteye git körolası
Bu da başımın belası
Tel vurun o da gelsin
Andırında Emiş halası

Salını yüce götürün
Gitsin görünü görünü
Bu kimin nesi derlerse
Üçüncü sınıf gelini

Hep geldi Geben uşağı
Belinde Acem kuşağı
Mektebe muallim olmuş
Ardına dizmiş uşağı

Ahacık Şurası, yakın.
Salını yüce götürün Kefenli ölüyü mezarlığa götürürken üstüne koydukları sal.
Ardına dizmiş uşağı Uşak, çocuk.

RUMLU ALİNİN AĞIDI

Göksünlü Rumlu Ali adındaki genç askerdeyken izin istiyor, vermiyorlar. O da kaçıyor. Aliyi izleyen Şaban Çavuş onu vuruyor. Ağıdı amcasının kızı yakıyor. Olayın yılını saptayamadım. Ağıdı da çeltiğe çalışmaya inen Toroslu ırgatlardan 1943 yılında derledim.

Kör olasın kılıç Ali
Kapımda döğdürme davul
Benim emmim oğlu ölmüş
Kara bıyık kıvır kıvır

Hırsız Şaban kemer aldı
Emmim oğlu sana noldu
Şöyle döndüm baktım idi
Meyit ala kanda kaldı

Başında da ak başlığı
Boynunda da telli puşu
Ya nideyim emmim oğlu
Alayı Allahın işi

Düşman ardından gelince
Yamçı ile yer dizlemiş
Ala kanlı soyarlarken
Gözler kardeşi gözlemiş

Kilisin ilinde gezer
Bastığı yerleri ezer
Böyle gökçek emmim oğlu
Gören Hoca muska yazar

Üstüne kaput örtmüşler
Gelen giden bakışıyor
Böyle güzel emmim oğlu
Kaş kirpiğe akışıyor

Sırtında kadife işlik
Alisiz gelmiyor dışlık
Gavur musun gavur Şaban
Altın alayıdın harçlık

Maraştan da çıktım yayan
Dayan dizlerim de dayan
Seni gurbet ele vermem
Uyan emmim oğlu uyan

İstediğim kız olmadı
Küskünüm anam küskünüm
Varsın da bacıma değsin
Çepkenim ile püskülüm

Fırak deli gönül fırak
Şo Urumun yolu ırak
Ağlamaya arlanıyom
Çifte gelin burda gerek

Şo Uzak yerler, uzak şeyler için şu yerine Toroslarda şo kullanılır.
Urum Çukurovada Türkmenler, Toroslular, daha da birçok yer Orta Anadoluya Urum derler. Urum toprağı, Rum toprağı.

DURDU BEYİN AĞIDI

Bu ağıdın da hikayesini derleyemedim. Yakılış tarihini de öğrenemedim. Ağıdı Kayserinin Sarız ilçesinden Çukurovaya pamuk toplamaya gelen yaşlı bir kadından derledim.

Gümüş kaması belinde
Altın saati elinde
Harbediyor kul olduğum
Sandım dini bir uğruna

Kuduretten kara gözü
Ağlaşıyor gelin kızı
Cengediyor kul olduğum
Sanırsın ki Battal Gazi

Gülgülü yüzlerin görsem
Tomurcuk düğmesin vursam
Cengediyor kul olduğum
Sanırım İmamı Hasan

Yapıldı Beyin mezarı
Gayrı uzadı aralar
Tez gelesin telli Beyim
Mansıp alacak sıralar

Cebinde altın fındığı
Cümle alemin yandığı
Sırma donlu Beyefendim
Hükümetin Mustantığı

Mansıp Mevki, Makam.
Sırma donlu Sırma giyitli.
Tomurcuk düğmesin vursam Tomurcuk düğmesini düğmelesem, taksam. Tomurcuk bir düğme çeşididir.

KAVUKLU ALİ AĞANIN AĞIDI

Andırının Abazaoğullarından Ali Ağa öldüğünde ağıdı akrabalarından Asiye Hatun yakıyor. Olayın geçtiği yılları 1840 olarak saptayabildim.

Nettin ak eli güllüyü
Maşlahı sırma telliyi
Dağıtacak ne var idi
Ahmet, İsmail, Güllüyü

Çıkar Mayılın dağına
Posta salar Maraş Beyine
Öd ağacı kurs kokusu
Sinmiş Ağamın evine

Ambardan alırlar açlık
Pança ile verir harçlık
Soydun mu kurban olayım
Mah yüzünden altın saçlık

Yazdın mı sandal yerini
Gördün mü iyi gününü
Soydun mu kadan alayım
Altın şepke pirpirimi

Kıçında şalvarı bejik
Ölük mü ak canı nazik
Soydun mu kadan alayım
Ak koldan altın bilezik

Gedikten evini ırma
Gayrı alçak yanın verme
Soydun mu kadan alayım
Ak kolundan altın burma

Kalk Süllü kahveyi kaynat
Hayal ata vurur payrat
Soydun mu kadan alayım
Kara çadır yeşil sayvat

Kurs : Kokulu bir ağaç.
Pança : Pençe, avuç. Avuçla harçlık verir anlamına.
Yazdın mı sandal yerini : Yere serdin mi sandaldan döşeğini? Sandal kumaşıyla kaplı döşek.
Kıçında şalvarı bejik : Bejik sözcüğü bilinmiyor.
Gedikten evini ırma : Gedikten evini uzaklaştırma. Irmak : Uzaklaştırmak.
Payrat : Bozulmuş bir sözcük olabilir.
Sayvat : Sayvan.

SÜLEYMAN AĞANIN AĞIDI

Andırının soylularından Abazaoğullarından Süleyman Ağa öldüğünde, ağıdı verenin söylediğine göre, 1800 yıllarında karısı Fatma Hatun yakıyor.

Silkinip ata binince
At altında dört bükülür
Kanrılıp cirit atınca
Bir karış yere çakılır

Bizim Ağa kibar yatar
Kollarını bir hoş atar
Ağam eve gelir iken
At oynatır ceren tutar

Ağarı kaldırın yerinden
Kılıcı düştü belinden
Andırın otuz üç oymak
Alem sakınır şerrinden

Bu yatan gülün harmanı
Ağamız canın dermanı
Yığanların kalmadı mı
Tecirli önüne seğmeni

Bunlar evelden öğülür
Odasında saz döğülür
Emmim oğlu Süleymanım
Cenge girer zırh giyinir

Ata vururlar haşayı
Cebinde taşır şişeyi
Emmim oğlu Süleymanım
Taysınmaz Beyi Paşayı

Erciyesin dağı gibi
Kokar sandal yağı gibi
Çok ata biner gezerdi
Lek Kürdünün Beyi gibi

Eve gelmez oldu Mustuk
Biz şimdi Ağaya küstük
Odaya iletmez olduk
Kutnu döşek sandal yastık

Haşa Yerin altına konan keçe ya da kalın kumaş.

Emmim oğlu Süleymanım
Taysınmaz Beyi Paşayı
Beyi Paşayı kendisine denk saymaz. Taysınmak : Eşit saymak. Taydaş : Aynı yaşta olanlar.

VELİ EFENDİNİN AĞIDI

Kozanın Ayşe Hoca köyünden Veli Efendiyi yakın köy Anavarzadan olan Eşkıya Çolak vuruyor. 1930'larda bu ağıdı Veli Efendinin kız kardeşi Zeliha Hanım yakıyor.

İnce Veli Efendim ince
Kaput giyer dal boyunca
Yeni dünyana doydun mu
On beş kurşunu yeyince

Konağı çardaktan yüce
Düşmanları gezer gece
İtibarlı babam oğlu
Başucunda çifte hoca

Savrun Sumbasın karşısı
Kapısı Halep çarşısı
Öldürmüşler Veli Beyi
Yok imiş yakın komşusu

Sultan yolar yüzlerini
Zelha deler dizlerini
Öldürme babam oğlunu
Kurban ver'rim kızlarını

Geldi çardağa dayandı
Selefi Sultan uyandı
Kalk gidelim babam oğlu
Ak gömlek kana boyandı

Gözlerin kör ola Çolak
Dile dileğin verelim
Öldürme babam oğlunu
Bin altın daha verelim

Veli Efendim dam tutturmuş
Söylemişler değmiş nazar
Adanaya vardım idi
Ali Saip ile gezer

Kırbacının ucu gümüş
Düşmanlar öldür'rüm demiş
Öldüğünü duydumola
Arkadaşı Zahit Çavuş

Sinek mi çoktu kanına
Düşman mı geldi yanına
Kalk gidelim babam oğlu
Kurdoğlu geldi yanına

Savrun Sumbasın karşısı Savrun da, Sumbaş da Torosların güney yamaçlarından çıkan ve Anavarza yakınlarında Ceyhan ırmağına dökülen iki çaydır. İkisi de aşiret adını taşır. Birisi Sumbaslı ikincisi Savrunlu aşiretinin adını taşır. Sumbaslılar daha Sumbas çayı yöresindedirler. Savrunlu yitmiştir.

Kapısı Halep kapısı Evine o kadar çok konuk iner ki, Halep gibi kalabalık.

Ali Saip Ursavaş Urfa kahramanı. Adana Mebusu.

Kurdoğlu Kozan Beylerinden.

KIÇIKIRIĞIN AĞIDI

Kıçıkırık Ali 1920'lerin Toroslarda dolaşan en ünlü eşkıya çete başılarından birisidir.

Kıçıkırık Ali Kadirlinin Söğütlügeçek köyündendir. Nişanlı iken askere gidiyor. Nişanlısı olan kızın dayısı da Aliye düşmandır. Ali askere gidince dayı fırsat bu fırsatıtır diyerek kızı başkasıyla evermek istiyor. "Benim düşmanıma varmayacaksın, yoksa seni öldürürüm," diyor.

Kız da :

"Namus bostan tarlasında bitmez. Ali benim nişanlım, bir kere söz verdim. Ondan başkasıyla evlenmek bana haram," diyor.

Uzun tartışmalardan sonra dayı kızı öldürüyor. Askerde bunu duyan Ali silahıyla kaçıyor, köye geliyor, kızın dayısını öldürüyor, kızın mezarının başucuna da bir ağaç dikiyor ve işte o zaman da oraya oturup bu ağıdı yakıyor.

Askerlikten ben de kaçtım
Kanat bağladım da uçtum
Nazlı Döndümün yüzünden
Tatlı canlarımdan geçtim

Değirmen tersine dönse
Her dileğim kabul olsa
Beş on kişi daha vur'rum
Nazlı Döndüm geri gelse

Derelerde biter kamış
Kakülüne kan bulaşmış
Kadanı alayım anam
Ölüyorum yetiş demiş

Mezarına bir dut diktim
Kul olayım dallarına
Döne döne can veriyor
Bak Döndünün hallerine

Evlerine ben de vardım
İncik incik haber saldım
Ayan olsun Nazlı döndüm
Dayını yanına saldım

DELİ MEMEDİN OĞLU KARA BEKİRİN AĞIDI

Maraş ilinin Göksün ilçesi Bossüyük köyünden asker kaçağı olan Kara Bekiri bir çarpışmada candarmalar öldürüyorlar. Yıl, 1920. Ağıdı amcası kızı Hürü yakıyor.

Emmim oğlu Kara Bekir
Ak parmakta gümüş zakir
Hamma sağmaya varıyor
Battal davarını heydir

Yaşa emmim oğlu yaşa
Mor kefiye düşmüş kaşa
Teslim olmaya arlanmış
Kurşun değmiş enli döşe

Emmim oğlu Kara Bekir
Martini fişeği yağlı
Eli şakağında ölen
Aslı Deli Memet oğlu

Vardım idi mezarına
Sinek çökmüş üzerine
Kaçak gezer emmim oğlu
Beş altı Kürt üzerine

Candarma bilmez amanı
Kalkmaz başımın dumanı
Koyun kurban edeceğim
Var mı gelinin kurbanı

Bağdadı Basra alındı
Tüyüm tozağım yolundu
Var gelmezsen gelme Bekir
Geline sahip bulundu

Davarını heydir Sürünü topla. Heydirmek, bağırarak sürüyü bir araya getirmek.
Hamma Kadın adı.
Tozak Düğünlerde gelinin başına takılan çeşitli renklere boyanmış kuştüyleri.

MOLLA BEKİRİN KIZI MERYEM HATUNUN AĞIDI

Maraşa bağlı Göksün ilçesinin Bossüyük köyünde Molla Bekirin kızı Meryem ölüyor. Kız nişanlı imiş. 1930 yılları. Ağıdı kızın anası yakıyor.

Kızım Pazardan geliyor
Saçı beline sokulu
Var mı idi ilinizde
Türkmen tosunu yapılı

Avşar avratları geldi
Kalk kızım boynuna sarıl
Happa kurban Hürü kurban
Esme darılırsan darıl

Kele kızım ne sonsuzsun
Hacı gel de kahve pişir
Böyle de kız gelin molur
Aklını başına devşir

Kapıya gelinci gelmiş
Kişniyor Meryemin atı
Öğün kızlar hava ile
Başına bağlayın meti

Kapıya gelinci geldi
Çıkmıyor davulun sesi
Yernik gitme kul olduğum
Alırım sırmalı fesi

Varırken Ağam darılmış
Hüseyin bilmiş sarılmış
Bu da muratsız deyince
Ak Battalım çok kırılmış

Pınarlarda biter tere
Yaprağın yolmayın kele
Dünyada iki muratsız
Biri Meryem biri Kara

Gelirken de görmedin mi
Yol üstünde acar mezar
Derdi yeğin kul olduğum
Gözü çarpılarda gezer

Karayı özne donattım
Para döktüre döktüre
Meryem kıza seğmen saldım
Silah sıktıra sıktıra

Sarp salakta serin yayla
Bizim eller orda yaylar
Şöyle döndüm baktım idi
Kolu bağlı Karam ağlar

Esme kadanı alayım
Kundurasın yağladı mı
Cenazesi kılınıyor
Nişanlısın eğledi mi

Kadanı alayım Hatça
Fistanı çepkeni kapla
Yarenisin yoldaşısın
Al da boncuğunu sakla

Yeldin mi çavuş dayısı
Meryemin başı kayısı
Tekereğim davar seçer
Tilk'oğlunda Tuz Kayası

Kefiyesini Molla Bekir
Almış koyununda saklıyor

Amanın Meryemim iyi
Çalmış yerini yokluyor

Ben buna kayıl değilim
Kadan Battala Battala
Böyle de kız gelin molur
Uşak gönderdim aptala

Al sana şunu vereyim
Ağla kızı kata kata
Usandın mı mor belikli
Issız yerde yata yata

Kadanı alayım Nesli
Meryem öldü bacın yaslı
Battalım tülü daylaklı
Meryemin başı da fesli

Sonsuz Vefasız.
Öğün kızlar hava ile
Başına bağlayın meti Kızlar, Meryem gelin olmuş, onu türkülerle övün. Başına da meti bağlayın. Gelin başlığını yani.

Alırım sırmalı fesi Gelinler sırmalı fes takınırlar.
Derdi yeğin Yeğin çok, yoğun, gür. Derdi çok.
Gözü çarpılarda gezer Gözü damın tavanında gezer. Gözü tavana dikilmiş.
Çalmış yerini yokluyor Eliyle ağrıyan yerini yokluyor.
Kayıl olmak Razı olmak.
Aptal, Abdal Anadoluda işleri davul zurna çalma olan bir topluluk. Bunlara Aptal derler. Her düğüne Aptal getirilir.
Al sana şunu vereyim Ölünün başında ağlarlarken, ellerinde ölünün bir giyiti, bir takısı bulunur. Al sana şunu vereyim dediğinde, ölüden bir giyit, bir takı parçasını sunuyor.
Ağla kızı kata kata Ağlar ağıt yakarken, Meryem kızı da ağıdına kat. Onu da ağıdında an, diyor.
Battalım tülü daylaklı Tülü, deve. Daylak, deve yavrusu.
Meryemin de başı fesli Meryem de gelin olmuş.

SÜLEYMAN AĞANIN AĞIDI

Andırın ilçesinin tanınmış kişilerinden Süleyman Ağa 1938'de öldüğünde bu ağıdı. Torosların ve Çukurovanın en tanınmış şairi ve ağıtçısı, Gökahmetli köyünden Hasibe Hatun yakıyor.

Acemliye yük tutturmuş
Yüzü büyük tülü ile
Oturasın teyzem oğlu
Hazireti Ali ile

Elimi cebine soktum
Çıktı defter ile kalem
Toygun vezir teyzem oğlu
Buna yandı bütün alem

Ben şuara anam aşık
Müftünün tebdili şaşık
Boyuna kurban olayım
Gelir sallar öksüz beşik

Sabah el yaylaya göçer
Teyzemin azar dışlığı
Kızını gelin ederken
Emmisi verir harçlığı

Yük yüklendi göç çekildi
Ağamın beli büküldü
Tez gelesin teyzem oğlu
Acemli arkı yıkıldı

Uyur teyzem oğlu uyur
Kalk gayrı evine buyur
Haticin hizmet edecek
Kakülleri kıvır kıvır

Şükür ki Kemal var imiş
İnşallah yerini tutar
Vezir dedem karşı gelsin
Onları da ipe çatar

Dünya bana zindan olur
Kardeşim oğlu ölünce
İhtimamın olsun dedem
Enli döşlümü alınca

Şerif gelsin Leman gelsin
Bacıları kadan alsın
Alsın vezir dedesini
Vezir dedemi geri salsın

Bir evde bile büyüdük
Binerdik telli mahyaya
Bacı geline darılma
Gelin dayanmaz cefaya

Atını çekin dışarı
Uşaklar tımar eylesin
Müftüyü yalınız koydu
Emmileri heyl'eylesin

Güllüyü gelin eyleriz
Emmileri verir harçlık
Bacı oğlun arktan gelir
Kır at sallar sırma başlık

Toygun Kabadayı, görkemli.
Heyle Nasıl.
Mahya Tahtırevan.

İNCE ARABIN AĞIDI

Adananın Osmaniye ilçesinden İnce Arap adlı bir delikanlı Gaziantebe bir iş için gidiyor, orada da ölüyor. Ağıdı 1900'lerde anası Hatun Kız yakıyor.

Gider Antebi beklerim
Çalar böğrümü yoklarım
Altın saat gümüş mühür
Taa bebeğine saklarım

Kalkayım da bakayım mı
Şu konağı yıkayım mı
Altın saat gümüş mühür
Ak boynuna takayım mı

Bitisinde koca çınar
Donun giymiş emir gibi
Var Arabın nişanlısı
Kara gözü kömür gibi

Bitisinde koca pınar
Ateş atsam yanar mola
Ben Feleğe Arap desem
Eller bana güler mola

Elinde de var kalemi
Oğlum da yaktı alemi
Kahırlanman emmileri
Hepinize var selamı

Yaz gününe sarı çiçek
Çığrıştı da bitti mola
Arap oğlum yok diyorlar
Darendeye gitti mola

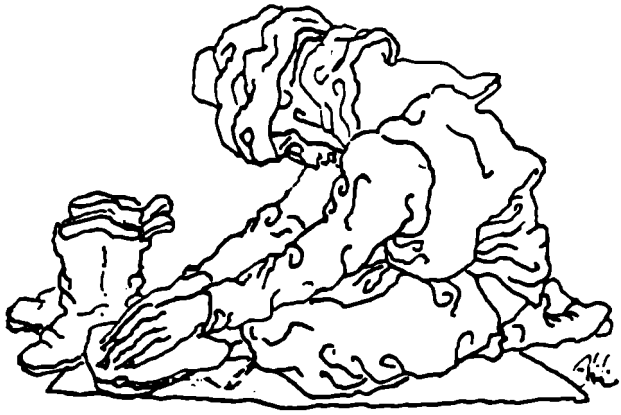
Emmimin oğlu Palalı
Başında sarık dolalı
Hemen aklımı yitirdim
Konağı yazlık olalı

Babası da Hafız Hoca
Yatamıyom güdüz gece
Vermem gelini gelini
Arap oğlum gelmeyince

Kürdoğlu kahve pişirir
Arabım fincan devşirir
Tez gelesin oğlancığım
Baban namazı şaşırır

Kösenin avradı Fındık
Arap oraya varmadı mı
Ne diye takındın altın
Acı haber gelmedi mi

Bitisi : Bittiği yer.

ŞİTİL HOCANIN AĞIDI

Maraş ilinin Andırın ilçesi Gökahmetli köyünden olan Şitil Hoca öldüğünde ağıdı Fadıma Hatun yakıyor. Ağıdın yakılışı 1910.

Altmış arşın kuyusu var
Suyu çıkar dolap ile
Kimseleri bir şey sanmaz
Uğraşırdı Halep ile

Evinin önü sekili
Kürk giyer cebi kokulu
Kalan umudum kesildi
Kaldırırım mor kakülü

Öksüz başım garip başım
Kar altında kaldı eşim
Gönlüm Göksünü arzular
Salmıyor zalım kardeşim

Sabahleyin bir yel esti
Ahacık çorabı mesti
Kör olasın koca Göksün
Ağam oraya kadem bastı

Fadisine göstereyim
Beserek getir heybeyi
İzar başından inmezdi
Bacın da düştü ıvgaya

Akşamleyin atlı geldi
Sordum idi acı haber
Akşamki yediğim yemek
Bilmem ağı bilmem biber

Hocam evine hoş geldi
Değnedim eli boş geldi
Ellere çiçek açıldı
Bu yıl bize de kış geldi

Kalan Artık
Kaldırırım mor kakülü Mor kakülümü keserim.
Değnemek Bakmak.
İzar Renkli çarşaf.
Ivga Kuşku.

TERKEŞLİOĞLUNUN AĞIDI

Kayserinin Sarız ilçesinde yaşayan Avşarların Beyi Terkeşlioğlunun üç karısı varmış. İki Hatun birleşerek üçüncüye ağır iftiralarda bulunmuşlar. Kadın da kendisini öldürmüş. Ağıdı Terkeşlioğlu ölen karısının üstüne yakmış.

Ay doğdu ayın ışığı
Hani şuranın beşiği
Mevlam bir evlat verirse
Takarım altın aşığı

Bir incecik yol gidiyor
Evlatsızın yolu gibi
Zülüf burcu burcu kokar
Şu sahilin gülü gibi

Gümüşün gelinlik donu
Yeşil kaput kaftan delme
Ne hoş yakışmış geline
Kara Zülüf altın düğme

Oturalım dizim dizim
Beliği gayetle uzun
Ta böyle belleyin kızım
Gümüş benim iki gözüm

Meydana çadır tutturur
Kendire peşkir attırır.
Ağama gelin ağama
Umucuya at çektirir

Habebi gönlüm habebi
Gümüş pişirir kebabı
Şu gelini demem ama
Dudu gelinin sebebi

Yönü beri büyük gözler
Gümüş de odada gözler
Gümüş gelin asılırken
Gördünüz mü kele kızlar

Gümüşüm yayla çiçeği
Elinde kıyma bıçağı
Sabah dayıların gelir
Olur bir Gürün köçeği

Yüksek götürün salını
Gitsin görünü görünü
Bu kimin nesi derlerse
Terkeşlioğlu gelini

Mevlam bir evlat verirse

Takarım altın aşığı Keçinin, koyunun, geyiğin aşık kemikleri göze karşıdır, bir de uğurdur. Toroslarda, Çukurovada, Anadolunun büyük bir bölümünde çocuklara, gök boncukla birlikte, bir de aşık kemiği takarlar. Varlılar da altından aşık kemiği yaptırıp çocuklarına takarlar.

Peşkir Havlu.

Umucu Bir istekte bulunan kişi.

Gürün köçeği Eskiden köçekler, yani kadın kılığına giren erkek oyuncular Toroslara, Çukurovaya gelirler, düğünlerde oynarlardı. Ağıtta, dayıların gelirler, acıdan Gürün köçeği gibi oynarlar, diyor.

BEY KIZININ AĞIDI

Bir zamanlar bir Bey oğlu varmış. Bu Bey oğlu bir gün bir kuş avına gidiyormuş. Bunun bir de nişanlı kız kardeşi varmış. Bey oğlu obanın içinden geçerken önünden bir baldırı çıplak geçmiş. Vay, sen benim önümden nasıl geçersin, diye Bey oğlu buna bir tokat sallamış. O da, bana niçin tokat vuruyorsun, bana vuracağına git de kız kardeşinin oynaşına vur, demiş. Bey oğlu buna çok öfkelenmiş, gözü dönmüş. Kılıcını çekmiş, baldırı çıplağın başını kesecekken, bakmış ki, önünde kız kardeşi. Ona dönmüş, kılıcını sallamış, kız kardeşinin on beliğini, bir de boynunun bir parçasını kesmiş. Kız da ölürken kendi üstüne bu ağıdı yakmış. Ağıdın yakılış tarihini, yerini yurdunu saptayamadım.

Atı ardımdan ulaştı
Siğim siğime dolaştı
Bir kılıçla vurunca da
On beliğim birden düştü

Çoban davarı yayar mı
Çağırsam anam duyar mı
Bir babanın iki evladı
Kardeş bacıya kıyar mı

Anam ateşimi yakma
Gözünden kanlı yaş dökme
Ben bu yaradan ölürüm
Yalınızına hor bakma

Hele bakın el oğluna
İki elin sokmuş koynuna
Dünyada kavuşamadık
Ahrette dolan boynuma

Yüce dağın karı idim
Ben anamın biri idim

Yazık oldu el oğluna
Sağ gözünün nuru idim

Dağların karı erisin
Engin duman bürüsün
Beddua vermem kardeşim
Ağzımda dilim çürüsün

Arkamda yüz on beliğim
Göğsüme çıktı soluğum
Söylediğime inanman
Vallahi dünden ölüğüm

Siğim Dokuma tezgahlarında, kilim, halı dokuma ısdarlarında yukardan aşağıya ipler gererler, halıyı, kilimi, cicimi o iplerin üstüne dokurlar. İşte bu iplere siğim ipi derler. Bir de yukardan aşağı ip gibi inenlere siğim derler. Örneğin, "yağmur, siğim siğim yağıyordu". Sanıyorum ağıtta kızın, siğim siğime dolaştı dediği, kılıcı yiyince beliklerinin birbirine dolaştığıdır.

HÜSEYİNİN AĞIDI

Sarızın Avşarlarından Hüseyin adındaki delikanlı bir kız seviyormuş. Kızın kardeşleri Hüseyini pusuya düşürüp yakalamış öldürmüşler. Ağıdı Hüseyinin anası yakmış. Yıl 1910.

Bir kayaya eğlemişler
Elin kolun bağlamışlar
Babam oğlu Hüseyini
Sığın avı eylemişler

Yüce dağların kıcısı
Zor olur kardeş acısı
Öldüren de adam olsa
Gecelerin kör böcüsü

Nesini diyem nesini
Kim bulmuş kanlı fesini
Gökte melekler işitmiş
Hüseyinimin sesini

Toygun babam oğlu toygun
Boyu da kendine uygun
Mavi çepken sırma salta
Düşmanlara vermiş soygun

Kanlı kime güveniyor
Kardeş donun ağarıyor
Dışarı çık kele Fadik
Adı tatlım çağırıyor

Hüseyinin çatık kaşı
Tabuta sığmıyor döşü
Bugün ulu bayram günü
Mehmet Ali sık yoldaşı

Sığın Geyik.

Kıcı Karla karışık yağan küçük buz tanelerine kıcı denir. Bir türküden : "Engine kar yağar, yükseğe kıcı." Başka bir türkü : "Kıcılı boranlı bizim dağımız."

Don Giyit, elbise, giysi.

Toygun Kabadayı, görkemli.

Döş Göğüs.

AĞIT DİZİNİ

Ahmedin Ağıdı 63
Ahmedin Ağıdı 167
Ahmedin Ağıdı 220
Akarca Alinin Ağıdı 184
Alinin Ağıdı 156
Anişin Ağıdı 172
Anşa Gelinin Ağıdı 221
Anşanın Ağıdı 186
Avşar Beylerinden Terkeşlioğlunun Ağıdı 147
Battalın Ağıdı 107
Bayramın Ağıdı 146
Bebek Ağıdı 65
Bey Kızının Ağıdı 246
Beyazıt Oğlu Hacı Beyin Ağıdı 144
Boz Ömerin Ağıdı 103
Deli Hacının Ağıdı 74
Deli Memedin Oğlu Kara Bekirin Ağıdı 234
Duranın Ağıdı 213
Durdu Beyin Ağıdı 92
Durdu Beyin Ağıdı 160
Durdu Beyin Ağıdı 226
Eminenin Ağıdı 67
Eminenin Ağıdı 194
Fatmalının Ağıdı 198
Gelinin Ağıdı 95
Gurbet Ağıdı 85
Gök Celilin Ağıdı 187
Hacı Beyin Ağıdı 101
Hacı Beyin Ağıdı 137
Hacı Beyin Ağıdı 151
Hacı Durdu Ağanın Ağıdı 132
Hacı Hüseyin Efendinin Ağıdı 130
Hacı Osmanın Ağıdı 158
Hacı Velinin Ağıdı 68

Hacı Yusufun Ağıdı 180
Hacının Ağıdı 83
Hacının Ağıdı 84
Hacının Ağıdı 123
Haççа Gelinin Ağıdı 79
Halbırın Ağıdı 72
Halilin Ağıdı 170
Hasanın Ağıdı 148
Hayriyenin Ağıdı 223
Hürü Oğlunun Ağıdı 185
Hürünün Ağıdı 182
Hüseyinin Ağıdı 70
Hüseyinin Ağıdı 248
İbiş Ağanın Ağıdı 178
İbişin Ağıdı 202
İbrahimin Ağıdı 196
İnce Arabın Ağıdı 240
İnce Hacının Ağıdı 105
İsmail Ağanın Ağıdı 141
İsmailin Ağıdı 201
İsmetin Ağıdı 168
Kara Memedin Ağıdı 88
Karanın Ağıdı 109
Kavuklu Ali Ağanın Ağıdı 227
Kıçıkırığın Ağıdı 233
Kozanoğlunun Ağıdı 61
Kuduzun Oğlu Mehmet Çavuşun Ağıdı 90
Kumarlı Köyünden Halilin Ağıdı 119
Körün Oğlunun Ağıdı 191
Köse Ağanın Ağıdı 138
Ladıfların Ağıdı 59
Mahmut Beyin Ağıdı 86
Mahsen Kahyanın Ağıdı 176
Medinenin Ağıdı 217
Mehmet Beyin Ağıdı 97
Mehmet Beyin Ağıdı 99
Memedin Ağıdı 166
Memedin Ağıdı 208
Memicinin Ağıdı 87
Molla Bekirin Kızı Meryem Hatunun Ağıdı 235

Molla Kerimin Ağıdı 210
Mustafa Ağanın Ağıdı 93
Mustafa Ağanın Ağıdı 125
Müftünün Ağıdı 127
Osman Paşanın Anası Höşede Hatunun Ağıdı 128
Osmanın Ağıdı 89
Poyrazın Ağıdı 111
Poyrazoğlunun Ağıdı 140
Recebin Ağıdı 200
Reşidin Ağıdı 190
Rumlu Alinin Ağıdı 224
Sarı Ahmedin Ağıdı 76
Selverin Ağıdı 211
Solağın Oğlunun Ağıdı 174
Süleyman Ağanın Ağıdı 229
Süleyman Ağanın Ağıdı 238
Süleymanın Ağıdı 189
Şitil Hocanın Ağıdı 242
Terkeşlioğlunun Ağıdı 215
Terkeşlioğlunun Ağıdı 244
Topuzun Ağıdı 162
Vay Anam Kurasının Ağıdı 153
Veli Efendinin Ağıdı 231
Yaycıoğlu İbrahim Ağanın Ağıdı 135
Yemen Ağıdı 57
Zülfikar Oğlu İbiş Ağanın Ağıdı 81

İÇİNDEKİLER

Ağıtların İkinci Baskısı İçin Birkaç Söz	9
Yaşar Kemal Bir Uzun Yürüyüştür, Sevgi Dolu / Abidin Dino	11
Ağıtlar Üstüne	19
Ağıtlar I	49
Önsöz	51
Ağıt Ne Zaman Nerede Nasıl Söylenir?	53
Ağıtlar	57
Lügatçe ve Birkaç Söz	113
Faydalandığımız Kimseler	116
Ağıtlar II	117
Ağıt Dizini	251

Yayımlayan: Anadolu Yayıncılık A.Ş.
Kapak Baskı: Ana Basım Sanayi A.Ş.
İç Baskı: Şefik Matbaası

Yaşar Kemal

Ağıtlar

Anadolu folklor hazinesinin bir parçası olan ağıtlarla Yaşar Kemal 1930'larda ilgilenmeye başlamıştı.

1939-1942 yılları arasında Kemal Sadık Göğceli adında genç bir araştırmacı iken Çukurova yöresinde derlediği 30 ağıt, 1943 yılında Adana Halkevi tarafından yayımlandığı biçimiyle kitabın birinci bölümünde yer alıyor.

Yaşar Kemal elinde birkaç kitaplık malzeme daha olmasına karşın, folklor derlemelerini uzun yıllar boyunca yayımlamaya fırsat bulamadı.

1979 yılında yeniden ele alınan çalışma, Alpay Kabacalı'nın da katkısıyla yayıma hazır hale geldi ve yeni biçimiyle 70 ağıt daha okura sunulmuş oldu.

Yaşar Kemal'in uzun yıllar varlığı bilinen, ancak ortaya çıkması geciken bu folklor çalışması, ağıtlar olgusunu inceleyen önemli bir önsözü de içermektedir. Ayrıca her ağıtla birlikte sözcük ve deyimlerle ilgili açıklamalar da sunulmuştur.

Abidin Dino'nun desenleri ile Yaşar Kemal'in gençlik dönemini anlatan yazısı ise yapıta ayrı bir özellik kazandırıyor.

10,00

adam 583 ISBN 975-418-377-5 ADAM

9 78975 418377 1